

**T.C.
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI**

**İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NIN EKONOMİK ve SOSYAL
ETKİLERİNİN TÜRK BASININA YANSIMALARI
(1945-1950)**

**Lale KIRCA
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**DANIŞMAN
Yrd. Doç. Dr. Kadir KASALAK**

ISPARTA 2012

T.C.
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**YÜKSEK LİSANS
TEZ SAVUNMA SINAV TUTANAĞI**

Tez Savunması 1

Tarih:98/2012

Enstitü Yönetim Kurulunun 4/72012 tarih ve 04 sayılı kararıyla oluşturulan jürimiz Tarih Anabilim Dalı TC TARİHİ Bilim Dalı YÜKSEK LİSANS öğrencisi Lale KIRCA'nın "İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NIN EKONOMİK VE SOSYAL ETKİLERİNİN TÜRK BASININA YANSIMALARI" başlıklı tezini incelemek ve değerlendirmek üzere 98/2012 tarihinde saat 14.0'da toplanmış ve adayı tez savunmasına almıştır.

Lisansüstü Yönetmeliği Madde 25 uyarınca adaya 90 dakika süreyle teziyle ilgili Ek'te sunulan sorular yöneltilmiştir. Yapılan değerlendirmeler sonunda adayın tezinin aşağıda belirtilen sebeplerle,

☒ **Tezin kabul edilmesine**
(Öğrenci, varsa jüri tarafından gerekli görülen düzeltmeleri yaparak, tezinin onaylı son şeklini bir (1) ay içinde Enstitü'ye teslim etmelidir.)

☐ **Tezde düzeltme verilmesine**
(Öğrenci, tezde gerekli görülen düzeltmeleri yaptıktan sonra üç (3) ay içinde savunmasını yineleyecektir.)

☐ **Tezin reddedilmesine**
(Öğrenci, yeni tez konusu belirlemelidir.)

***Tez adı değişikliği yapıldı/yapılmadı.**
oy birliği/oy çokluğu ile karar verilmiştir.
Gereği için arz olunur.

Jüri	Adı Soyadı	İmza
Danışman :	Yrd.Doç.Dr. Kadir KASALAK	
Üye :	Yrd.Doç.Dr. Ümit AKÇA	
Üye :	Yrd.Doç.Dr. Murat KILIÇ	

Ek : Herbir jüriye ait tez değerlendirme jüri raporları

Enstitü Yönetim Kurulu Kararı	Tarih:	Karar No:
Bu form danışman tarafından düzenlenerek 3 gün içerisinde ilgili Anabilim Dalı aracılığı ile Enstitüye teslim edilir.		

T.C.

SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

YEMİN METNİ

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “İkinci Dünya Savaşı’nın Ekonomik ve Sosyal Etkilerinin Türk Basınına Yansımaları (1945-1950)” adlı çalışmanın, tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadar ki bütün süreçlerde bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Bibliyografya’da gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve onurumla beyan ederim.

İmza:
Ad Soyad: Lale KIRCA
Tarih: 10.09.2012

ÖNSÖZ

Osmanlı İmparatorluğu uzun yıllar boyunca yenileşme içinde olmasına rağmen bu yenileşme hareketlerinin tabana yayılamaması, askeri düzeyde kalması ve çıkarları zedelenen zümreler tarafından baltalanması gibi nedenlerle istenilen düzeyde gerçekleştirilememiştir. XX. Yüzyılın başlarında ise art arda yaşanan savaşlarda imparatorluk fazlasıyla yıpranmış ve büyük toprak kayıplar yaşamaya başlamıştır. Nihayet Birinci Dünya Savaşı'ndan yenik çıkan Osmanlı İmparatorluğu, 1 Kasım 1922'de saltanatın kaldırılmasıyla sona ermiştir. 29 Ekim 1923'te Cumhuriyetin ilanı ile birlikte köklü değişiklikler yapılmaya başlanmıştır. Yapılan bu değişikliklerin halk tarafından benimsenmesi, günlük yaşama yerleşmesi uzun zaman almıştır. Atatürk dönemi boyunca birçok alanda yenilikler yapılmıştır. Atatürk'ün 1938'de vefatından kısa bir süre sonra başlayan İkinci Dünya Savaşı'ndan Türkiye ekonomik ve sosyal açıdan olumsuz etkilenmiştir.

İkinci Dünya Savaşı'nın Türk toplumu üstündeki ekonomik ve sosyal etkilerinin dönemin şartları içerisinde sağlıklı bir şekilde değerlendirilmesi konusunda en yararlı kaynak basındır. Çalışma konusunu kapsayan yıllar içerisinde (1945-1950) en önemli kitle iletişim aracı olan gazeteler, yaşanan sıkıntıların ve olayların günü güne takip edilmesine yardımcı olmuştur. 1 Ocak 1945 ve 31 Aralık 1950 tarihleri arasında 6 ulusal gazete (Cumhuriyet, Akşam, Son Posta, Tanin, Vakit ve Vatan) incelenerek çalışma oluşturulmuştur. Dönemin gazetelerinde yer alan haberler ve makalelerde ele alınan konular çoğunlukla İstanbul'la sınırlı kalmıştır. Ekonomik-sosyal sorunlar ve sosyal değişimle ilgili haberler, daha çok başta İstanbul olmak üzere Ankara, İzmir gibi büyük şehirlerde çıkan basın organlarında geniş yer almıştır. Günümüzde de olduğu gibi bizde bu çalışmamızda İstanbul'da çıkan gazetelere ve dolayısıyla İstanbul ile ilgili sorunlara yer vermeyi uygun bulduk.

Üç bölümden oluşan çalışmanın Birinci Bölümünde savaşın getirmiş olduğu ekonomik sorunlar ele alınmıştır. Savaş fırsat olarak görerek piyasayı alt üst eden tüccarlar, oluşturdukları karaborsa, yarattıkları yiyecek ve mal sıkıntısı bu bölümde anlatılmıştır. Bu yıllarda birçok ürünün temininde sıkıntı yaşanılmıştır. Çalışmada en çok sıkıntı yaşanan ekmek, et, zeytinyağı ve kömür ayrı ayrı ele alınmıştır. Ekonomik hayata olduğu gibi sosyal hayata da şekil veren hayat pahalılığı bu

bölümde yer almıştır. Hayat pahalılığını en büyük nedenlerinden bir olan karaborsa ve uzun yıllar toplumsal bir sorun olan gecekondulaşmayı başlatan mesken buhranı gazetelerde yer alan makale ve haberler ışığında değerlendirilmiştir.

Çalışmanın İkinci Bölümünde hükümetin ekonomik sorunlarla ilgili aldığı bazı önlemlere değinilmiştir. Hükümet savaş yılları boyunca doğal olarak dış politikaya odaklı hareket etmek zorunda kalmıştır. Savaş sona erdiğinde ise birçok iç sorun ve alt üst olmuş bir ekonomiyle karşılaşmıştır. Savaş yılları süresince de bazı önlemler almış olmasına rağmen yanlış uygulamalar ve suiistimaller neticesinde alınan önlemler pek de başarılı olamamıştır. Savaş yıllarında daha az ekmek tüketilmesi için uygulanmaya başlayan narh ve karne, piyasayı kontrol altında tutabilmek için çıkarılan *Milli Korunma Kanunu* ve bu kanuna bağlı olarak kurulan Milli Korunma Mahkemeleri'ne verilen suçlular bu bölümde ele alınmıştır. Bu yıllarda birçok kişi karaborsa, vurgun, hile yapmak ve rüşvet almaktan Milli Korunma mahkemelerinde yargılanmıştır. Gazetelerdeki haberlerden yararlanarak bu mahkemelerde yargılanan suçlulara ve yargılanmalarına neden olan suçlara yer verilmiştir. Ayrıca üretimde artışı sağlamak için çıkarılan *Çiftçiye Topraklandırma Kanunu* ve vergi kaçakçılığının önüne geçmek için Kazanç Vergisi'nde yapılan değişikliklerle birlikte bu verginin adının *Gelir Vergisi* olarak değiştirilmesine değinilmiştir. Hükümetin aldığı ekonomik tedbirlerle ilgili basında çıkan haber ve makalelere yer verilmiştir.

Üçüncü ve son bölümde ise ekonominin değiştirdiği toplum yapısı ele alınmıştır. Ekonomik sorunların insan ilişkisine yansımaları, insanların yaşadıkları bunalımlar anlatılmıştır. Karaborsa ve vurgunculuk sayesinde kısa sürede servet yapan ve savaş zenginleri olarak adlandırılan yeni bir zümrenin toplum ahlak ve yapısını nasıl değiştirdiği ve toplumun değişen değer yargıları anlatılmaya çalışılmıştır. Yaşanılan ekonomik sıkıntılar günlük hayatta birçok şeyi değiştirmiştir. Karaborsanın günlük yaşama etkisi, işsizlik, artan suç oranı, insan ilişkilerindeki değişim ve modanın hayata etkisi bu bölümde ele alınmıştır.

Bu tez Süleyman Demirel Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri (BAP) Komisyonu Başkanlığı tarafından desteklenmiştir. Bu destekten dolayı BAP

Komisyonu üyeleri ile Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne özellikle teşekkürü bir borç bilirim.

Çalışmam sırasında desteğini eksik etmeyen ve fikirleriyle yol gösteren danışman hocam Sayın Yrd. Doç. Dr. Kadir KASALAK'a, yardımlarını esirgemeyen hocam Sedat GENCER'e, Tarih Bölümü'nün diğer hocalarına teşekkür ederim. Ayrıca çalışmalarım sırasında yardım ve anlayışlarından dolayı Türk Tarih Kurumu ve İzmir Kent Arşivi çalışanlarına teşekkür ederim.

Lale KIRCA

Temmuz 2012

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
İÇİNDEKİLER	iv
ÖZET	vii
ABSTRACT	viii
AMAÇ ve YÖNTEM	ix
1. Amaç.....	ix
2. Yöntem.....	ix
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NIN TÜRKİYE ÜZERİNE EKONOMİK ETKİLERİ

A. İkinci Dünya Savaşı'yla Gelen Ekonomik Sorunlar.....	6
1. Piyasada Bazı Mal ve Yiyecek Maddelerinde Yaşanılan Sıkıntılar.....	8
1. a. Ekmek Sıkıntısı.....	12
1. b. Et Sıkıntısı.....	14
1. c. Zeytinyağı Sıkıntısı.....	17
1. d. Kömür Sıkıntısı.....	21
B. Hayat Pahalılığı.....	23
1. Karaborsa.....	29
2. Konut Sıkıntısı.....	35

İKİNCİ BÖLÜM

HÜKÜMETİN EKONOMİK SORUNLARLA MÜCADELE İÇİN ALDIĞI BAZI ÖNLEMLER

A. Hükümetin Ekonomik Sorunlarla Mücadelesi.....	40
1. Bazı Mallarda Narh-Karne Uygulaması.....	41
2. Milli Korunma Kanunu.....	46
3. Milli Korunma Mahkemelerine Verilen Suçlular.....	47
4. Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu.....	50
5. Gelir Vergisi Kanunu.....	56

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NIN SOSYAL YAŞAMA ETKİLERİ

A. Ekonomik Sorunların Günlük Hayata Yansımaları.....	63
1. Karaborsanın Günlük Hayata Etkileri.....	68
2. Savaşla Gelen İşsizlik.....	71
B. Artan Suç Oranı.....	73
1. Cinayetler.....	76
2. Sahtekarlık-Vurgun-Hırsızlık.....	78
C. Değişen Yaşam Tarzı.....	84
1. İnsan İlişkilerindeki Değişim.....	88
2. Modanın Günlük Yaşamdaki Yeri.....	92
SONUÇ.....	96

KAYNAKÇA.....	100
EKLER.....	108
ÖZGEÇMİŞ.....	126

ÖZET

İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NIN EKONOMİK ve SOSYAL ETKİLERİNİN TÜRK BASININA YANSIMALARI (1945-1950)

Lale KIRCA

Süleyman Demirel Üniversitesi, Tarih Anabilim Dalı,

Yüksek Lisans Tezi, 126 sayfa, 2012

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Kadir KASALAK

Türkiye, İkinci Dünya Savaşı'na fiilen girmemiş olmasına rağmen uygulanan politikalar, suiistimaller, vurgunlar ve karaborsa nedeniyle ekonomik olarak oldukça yıpranmış ve savaşa giren ülkelerde dahi görülmeyen derecede ekonomik sıkıntılar yaşamıştır. Hayat pahalılığı, savaşın sona erdiği 1945 yılında, 1938 yılına göre yüzde 439 artmıştır.

Yaşanılan ekonomik sıkıntılar ve hayat pahalılığının artmasında; savaş, alınan bazı yanlış önlemler ve suiistimaller etkili olmuştur. Ticaretle uğraşan insanlar daha çok para kazanmak hırsıyla suni buhranlar yaratmışlar ve hayat pahalılığının daha da artmasına neden olmuşlardır. Savaşın her ülkede görülen karaborsa, Türkiye'de savaşın bitmesiyle sona ermemiş, adeta bir meslek haline gelerek toplumca kabul görmüştür. Toplum, ekonominin şekil verdiği sosyal hayata göre yaşamaya başlamışlardır. Vurguncuların, karaborsacıların hırslarına boyun eğmişlerdir. Hayat pahalılığı geçim sıkıntısı günden güne artmaya başlamış, insanlar geçinebilmek ve ihtiyaçlarını karşılayabilmek için savaşla birlikte oluşan yeni ekonomik şartlara göre hareket etmişlerdir. Hızlı yaşayan, hızlı tüketen bir toplum oluşmuştur. Kentleşme ve buna bağlı olarak da bencilleşme artmıştır. Komşuluk ilişkileri ve yardımlaşmanın azalmasının yanında; hoşgörünün toplum hayatından yavaş yavaş silinmesiyle insanlar yalnızlaşmıştır. Kentleşmenin bir sonucu olan insan ilişkilerindeki bu olumsuz değişimler artarak günümüze kadar gelmiştir.

Anahtar Kelimeler: İkinci Dünya Savaşı, Ekonomik, Sosyal, Türk Basını

ABSTRACT

REFLEXION OF ECONOMICAL AND SOCIAL IMPACTS OF THE SECOND WORLD WAR TO THE TURKISH MEDIA (1945- 1950)

Lale KIRCA

Süleyman Demirel University, Department of History, Postgraduate

Thesis, 126 pages, 2012

Counsellor: Assist. Prof. Dr. Kadir KASALAK

Although Turkey didn't enter the Second World War actively, Turkey wore down economically because of the policies, misuses, manipulations and blackmarketing applied. Turkey went through economical trouble which couldn't be seen on the countries that entered the war. Cost of living increased 439% in 1945, when the war ended, compared to 1938.

Even if the war was the beginning of those economical trouble and cost of living, some wrong misuses and precautions was effective to their continuing. With the aim of earning money greedily, merchants created artificial depression and caused cost of living to increase more and more. Blackmarketing which was seen on every battling country didn't end in Turkey when the war ended, actually it turned out to be an occupation and accepted by the society. The society started to live according to the social life shaped by that economy. They gave in to the manipulators and black marketers' greediness. Cost of living and financial difficulties began to increase day by day and the people acted according to the newest economic conditions in order to make a living and meet their needs. A society which was living and consuming fast was shaped. Urbanisation and correspondingly individualisation gathered speed. The people got isolated by neighbourhood's, cooperation's and tolerance's being deleted from their lives gradually. The consequence of urbanisation, these negative changes on the human relations shaped today's human relations increasingly.

Key Words: The Second World War, Economical, Social, The Turkish Media

AMAÇ ve YÖNTEM

1. Amaç

Çalışmanın amacı, İkinci Dünya Savaşı'nın Türk toplumuna getirmiş olduğu ekonomik sıkıntıları ve bu sıkıntıların sosyal yaşam, insan ilişkileri üzerine etkilerini ortaya koymaktır. Yapılan gazete taraması sonucunda elde edilen haberler ve makaleler değerlendirilerek çalışma konusunun sınırlarını belirleyen 1945–1950 yılları arasında yaşanan ekonomik sıkıntılar belirlenmeye çalışılmıştır.

Savaşın getirmiş olduğu ekonomik sıkıntılar, piyasada yaşanan yiyecek ve mal sıkıntısı, karaborsa ve mesken sıkıntısı toplum açısından ele alınmaya çalışılmıştır. Savaşın etkisiyle ortaya çıkan bu sıkıntılara ve denetimsiz kalan esnafın suiistimallerine karşı devletin aldığı bazı tedbirler ve bu tedbirlerin halk tarafından nasıl karşılandığı, ne kadar faydalı ya da ne kadar faydasız olduğu, basında yer alan haber ve makaleler ışığında belirlenmeye çalışılmıştır.

İkinci Dünya Savaşı sosyal hayatta da birçok şeyi olumsuz etkilemiştir. Çalışmada savaşın getirmiş olduğu ekonomik sorunların toplum hayatında sebep olduğu değişiklikler, insan ilişkilerine olan etkileri, değer yargılarındaki değişimin belirlenmesi çalışmanın amacını oluşturmaktadır.

2. Yöntem

Çalışmanın konusu İkinci Dünya Savaşı'nın Ekonomik ve Sosyal Etkilerinin Türk Basına Yansımaları olduğu için konunun sınırlarını belirleyen 1945–1950 yılları arasında geniş bir basın taraması yapılmıştır. Yapılan basın taraması sonucunda yer verdikleri haberler ve makalelerinin çalışma konusunu en iyi yansıtacağını düşündüğümüz Cumhuriyet, Akşam, Son Posta, Tanin, Vakit ve Vatan gazeteleri kaynak olarak kullanılmıştır.

Gazete taramasında Türk Tarih Kurumu ve Ahmet Piriştina Kent Arşivi'nde (İzmir) bulunan gazeteler incelenmiştir. Ayrıca dönemle alakalı kitap ve makaleler de incelenmiştir.

Çalışmada ele alınan ekonomik sıkıntılar, karaborsa, vurgun, kaçakçılık, mal sıkıntısı, devletin bu sorunlar için aldıkları tedbirler ve ekonomik sıkıntıların sosyal yaşama olan etkileri gazetelerde yer alan haberler değerlendirilerek ifade edilmeye çalışılmıştır. Bu yıllarda yaşanan ekonomik sıkıntıların, bu sıkıntıların sosyal hayat üzerindeki etkilerinin ve de sosyal hayattaki değişimlerin toplum açısından değerlendirilebilmesi için makalelerden fazlasıyla yararlanılmıştır. Gazetelerde yer alan makaleleri kaleme alan insanlar bu sıkıntıları birebir yaşadıkları, çevrelerindeki olay ve insanları yakından gözlemleyebildikleri için makalelerindeki düşünce ve ifadeleri çalışmanın sınırlarını belirleyen 1945–1950 yılları arasındaki dönemi daha net ifade edilebilmesini kolaylaştırmıştır. Makalelerin ve haberlerin yanı sıra gazetelerde yer alan karikatürler de bu yıllardaki sıkıntıları, değişimleri, devletin aldığı tedbirlerin ne kadar başarılı ya da başarısız olduğunu kısa ve net bir dille okuyucuya aktarmıştır.

Ekonomik sıkıntıların sosyal yaşama yansıması konusunda, o devrin güçlü kalemleri diyebileceğimiz, özellikle Akşam gazetesinde Refik Halid Karay ve Şevket Rado, Tanin gazetesinde Murad Sertoğlu'nun makalelerinden ve Cumhuriyet gazetesinde yer alan karikatürlerden sıklıkla yararlanılmıştır.

GİRİŞ

Günümüzde de hala önemini koruyan basın, geçmişte en önemli kitle iletişim aracı olmuştur. 1945–1950 yılları arasında da (çalışmanın sınırlarını oluşturan yıllar) iletişim araçlarının başında gelmiştir. Ne var ki bu yıllarda gazetelerin taşraya ulaşması birkaç günü almıştır. Ya da taşradaki haberlerin basına yansması zaman almıştır. Yine de bu durum basının önemini azaltmamıştır. Siyasiler yaptıkları çalışmaları, aldıkları kararları halka duyurmak için hep basına ihtiyaç duymuşlardır. Bunun yanı sıra halkın yaşadığı sıkıntılar, uygulanan kararların ne kadar başarılı olduğu ya da olamadığı basın aracılığıyla duyurulmuş veya eleştirilmiştir.

İkinci Dünya Savaşı öncesi Osmanlı İmparatorluğu, Milli Mücadele yılları ve Atatürk dönemi değerlendirilecek olursa ekonomik açıdan büyük sıkıntılar yaşanmıştır. Osmanlı İmparatorluğu son döneminde ardı ardına yaşadığı savaşlar ve isyanlar nedeniyle Avrupalı devletlere ekonomik ayrıcalıklar vermek zorunda kalmıştır. Öte yandan Osmanlı İmparatorluğu Avrupa'daki gelişmelerin gerisinde kalmıştır. Sanayisi gelişen Avrupa, Osmanlı'yı sömürgelerinden biri haline getirmeye çalışmıştır. 19. yüzyılın ilk yarısında kapitülasyonlara ek olarak yabancı devletlere verilen ticari imtiyazlar imparatorluğun ekonomisini derinden sarsmıştır. *“Osmanlı Hükümeti ilk resmi borçlanmasını 1854'te, Kırım Savaşı sırasında yaptı. Bunun hemen sonrasında, 1855'te yeni bir borç alındı. Faizlerin ödenmeyeceğinin ilan edildiği 1875 yılına kadar on bir borç daha alındı. 1875 ile 1881 yılları arasında tahvil sahiplerinin temsilcileri ile bürokratlar devletin iflasını tartıştılar ve sonunda Düyun-u Umumiye İdaresi kuruldu.”*¹ Bu tarihten sonraki süreçte Osmanlı ekonomisi hızla gerilemeye devam etmiştir.

Osmanlı'nın son döneminde sermaye ve sanayi birikimi yabancı devletlerin ve Osmanlı Devleti'nde yaşayan gayrimüslimlerin elinde gelişmiştir. Birinci Dünya Savaşı'na Almanya'nın yanında giren Osmanlı İmparatorluğu kapitülasyonların tek tarafı olarak kaldırıldığını ilan etmiştir. Avrupalı devletlerce bu durum kabul görmese de kapitülasyonlar tek tarafı olarak kaldırılmıştır. Yine de bu durum Osmanlı ekonomisini toparlamaya yetmemiş, yıllarca süren savaşlar nedeniyle

¹ Çağlar Keyder, **Türkiye'de Devlet ve Sınıflar**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1995, s. 59.

ekonomik çöküntü yaşanmış, iç kaynaklar yetersiz kalmış ve borçlanmaya gidilmiştir. Göçler nedeniyle de işsizlik büyük oranda artmıştır. İmparatorluk ekonomik anlamda kendi kendine yetemez duruma gelmiştir. İstanbul halkı açlık sınırına dayanmış, Osmanlı İmparatorluğu'nun toplanan son Meclis'i, İstanbul'un ekmek ihtiyacını karşılamak için İaşe Nazırlığından ödenek istemiştir; fakat mevcut ekonomik durumlar göz önüne alındığında İaşe Nazırlığının istenilen ödeneği bulması imkânsızdır. Üretim, kadınlar, yaşlılar ve çocuklar eliyle sürdürülmeye çalışılmıştır. Elde edilen gelirler ise Duyun-u Umumiye gibi yabancı kuruluşlarca toplanıp dış borç yerine sayılmıştır.

Osmanlı İmparatorluğu'nun Birinci Dünya Savaşı'ndan yenik çıkması ve imparatorluğun yer yer işgal edilmesi Milli Mücadele hareketine yol açmıştır. Milli Mücadele döneminde ekonomik giderler Mücadelenin lideri Mustafa Kemal, Cemiyetler ve Milli Mücadele'nin önder kadrosunun gayretleriyle sağlanmıştır. Elleriindeki bütün parayı Milli Mücadele için kullanmışlardır.

“15 Mart'ta İstanbul'da mülki ve askeri 150 Türk aydını tutuklanmış ve 16 Mart 1920'de de İstanbul İtilaf Devletleri tarafından resmen işgal edilmiştir.”² İstanbul'un resmen işgal edilmesinin ardından Mustafa Kemal Anadolu'nun idari ve mülki erkânına telgraf çekerek bundan sonra vergi gelirlerinin Ankara'da toplanacağını bildirmiştir. Bu gelirlerin yanında halktan da vergi toplanmış; fakat pek de başarılı olunamamıştır. Ne istenen miktar tam olarak alınabilmiş ne de istenilen zamanda alınabilmiştir. Milli Mücadeleyi destekleyen dış devletlerden de ekonomik yardım sağlanmaya çalışılmıştır. Sovyetler Birliği ve Hint Müslümanları para ve silah yardımında bulunmuşlardır. Bu yıllarda tasarruf tedbiri olarak içki tüketimi ve ithali yasaklanmış, eğlence ve lüks tüketime sınırlama getirilmiştir. Düzenli ordunun Kütahya-Eskişehir Savaşlarını kaybetmesi üzerine Tekâlif-i Milliye Emirleri yayınlanmıştır. Türk milleti elinde avucunda ne varsa ordunun hizmetine sunmuştur. Milli Mücadelede ülkenin bütün kaynakları sonuna kadar kullanılmıştır. Topyekûn girilen Milli Mücadele bütün sıkıntılara rağmen başarıyla sonuçlanmıştır.

² Durmuş Yalçın, vd., **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2004, s.188.

Cumhuriyetin ilanının ardından o dönemin şartları gereği, her şeyin devletten beklenildiği bir dönem başlamıştır. Osmanlı İmparatorluğu'ndan çıkmış bir ekonomi, boş kalmış araziler, bitmiş bir sanayi, geri kalmış bir tarım devralan Mustafa Kemal ve arkadaşları, siyasi başarının ekonomik başarıdan geçtiğini vurgulamışlardır. Falih Rıfkı Atay Çankaya adlı kitabında ülkenin içinde bulunduğu ekonomik durumu şu cümlelerle ifade etmiştir. “*Baştanbaşa, ziraatı ile ticareti ile zanaatları ile şehirleri, kasabaları ve köyleri ile yenide “inşa” edilecek, maddi ve manevi inşa edilecek bir vatan ve on iki milyon İngiliz lirası, yani iyice bir anonim şirket sermayesi kadar bir bütçe! Osmanlı bütçesinin başlıca kaynağı olan aşarı da, halkı yeni devre ısındırmak için kaldırıyorduk. Batı Anadolu’nun yanmamış büyükçe kasabalarında sinemaya para yerine yumurta verilerek giriliyordu.*”³

Siyasi, sosyal ve hukuki alanlarda ortaya çıkan gelişmeler ekonominin acil önlemler içerecek biçimde biran önce şekillenmesini gerekli kılmıştır. Bu amaçla 17 Şubat–4 Mart arasında çiftçi, tüccar, sanayici ve işçi temsilcilerden oluşan *İzmir İktisat Kongresi* toplanmıştır. Kongrede yurt içi sanayi kurmayı ve geliştirmeyi amaçlayan, özel girişime öncelik veren ve mülkiyet haklarına saygılı bir ekonomik sistem oluşturulmasına karar verilmiştir. “*Türkiye İktisat Kongresi’nde alınan kararlara uygun olarak, hükümet ilk ulusal ticaret bankamız olan Türkiye İş Bankası’nın 1924’te faaliyete geçmesini sağlamıştır. Ardından sanayi alanında kredi vermek üzere 1925 yılında Sanayi ve Maadin* Bankası kurulmuştur.* Çiftçi kesiminin isteğine uyularak yaklaşık devlet gelirlerinin % 30’unu sağlayan Aşar Vergisi [1925] yürürlükten kaldırılmıştır. [1926’da da temettü (kar payı) ve harp vergisi kaldırılmıştır.] 1927 yılında “Teşvik-i Sanayi Kanunu” ile sinai yatırımlar özendirilmeye çalışılmıştır.*”⁴ Osmanlı’dan kalan bazı tekellerde millileştirilmeye gidilmiş, bu uygulama en çok ispirto, şeker gibi sanayi ürünleri üzerinde gerçekleşmiştir. 1924’te ekonomik ve askeri açıdan büyük önem taşıyan demir yolları devletleştirilmiştir.

³ Falih Rıfkı Atay, **Çankaya**, Pozitif Yayınları, İstanbul, 2004, s. 521.

***Maadin**: Madenler.

*Bu yıllarda kurulan diğer bankalar Türkiye Sanayi Kredi Bankası, Emlak ve Eytam (yetimler) Bankası ve T.C. Merkez Bankası. Bunların yanı sıra Ziraat Bankası da yeniden düzenlenmiştir.

⁴ Yalçın, vd., **a.g.e.**, **c.II**, s. 323.

Osmanlı'nın son yıllarında tarım oldukça gerilemiştir. 1920'lerin başında ülkenin birçok bölgesinde üretim hala çok ilkel araç gereçlerle sağlanmaya çalışılmaktadır. Alınan ekonomik tedbirler kapsamında ziraat da geliştirilmeye çalışılmıştır. Tarımsal kredi kooperatifleri için 1924'te İtibar-ı Zirai Birlikler Kanunu çıkarılmıştır. Bu kanun 1929'da geliştirilerek Zirai Kredi Kooperatifleri Kanununa çevrilmiştir.

1929 yılına kadar özel girişimler sayesinde sanayileşmeye ve kalkınmaya çalışan devlet neticeden pek memnun olmamıştır. 1929 Büyük Dünya Bunalımının da etkisiyle devletçi bir sanayileşmeye gidilmiştir. 1933'te planlanan ve 1934 uygulamaya konulan Birinci Beş Yıllık Sanayi Planıyla sadece hızlı bir sanayileşme düşünülmüştür. Bu kalkınma planına tarım dâhil edilmemiştir.

Ülke topraklarının büyük bir bölümünü tarımsal faaliyetlere ayrılmıştır; fakat bu toprakların çok az kısmında tarım yapılmaktadır. Nüfusun büyük çoğunluğu köylerde yaşamaktadır ve bu insanlar yıllar boyunca çiftçilikle uğraşmışlardır. İnsanlara işleyebilecekleri toprak sunabilmek, tarım arazilerini genişleterek üretimi arttırmak amacıyla 1935'te çıkarılan bir kanunla vakıf toprakları tasfiye edilmiştir. Fakat bu durum toprakların zengin zümrenin elinde toplanmasına neden olmuştur. Geçmişten gelen ağalık sistemi biraz daha genişlemiştir. Mustafa Kemal uzun yıllar boyunca bu duruma bir son verip topraksız çiftçiye topraklandırmayı tasarlamış, fakat buna ömrü yetmemiştir.

İkinci Dünya Savaşı öncesi yıllar sosyal açıdan ele alınacak olursa; Osmanlı İmparatorluğunun yenileşme çabaları uzun yıllar boyunca sürmüş; fakat yapılan uygulamalar tabana yayılamamış ya da askeri faaliyetlerle sınırlı kalmıştır. Toplumun büyük bir kısmını çiftçiler ve askerler oluşturmuştur. Ticaret ya da el emeği isteyen işlerle daha çok gayrimüslim halk ilgilenmiştir. Ticaret, zanaat ve sanayi büyük oranda gayrimüslimlerin elinde olmuştur.

Osmanlı toplumunda Müslüman ve gayrimüslim halk bir arada yaşamış olsa da kesin çizgilerle birbirinden ayrılmıştır. (Steinhaus, 1995; Timur, 1994; Türkoğlu, 2011; Yücel-Sevim, 1992.) Bu ayrım evlerin yüksekliği, renkleri gibi farklılıklarla belirlenmiştir. Osmanlı toplumun eş ya da anne rolünde bulunan kadın Milli

Mücadele yıllarında yer aldığı cephe arkasından sonra Cumhuriyetle birlikte sosyal yaşamdaki yerini almıştır.

Osmanlı'nın son yıllarında kaybedilen topraklar neticesinde ülkenin etnik yapısı büyük oranda değişmiştir. Birinci Dünya Savaşı sonrası gayrimüslimlerin Türk topraklarını terk etmesi ve yapılan nüfus mübadelesi etnik yapıdaki değişimi daha da arttırmıştır.

Okur-yazar oranı da oldukça düşüktür. Cumhuriyetin ardından bu durum değişmiştir. Kız çocuklarının okutulması için büyük çaba sarf edilmiştir. Okuma-yazma oranını arttırmak için 1928'de Arap alfabesinden Latin alfabesine geçilmiştir. Atatürk döneminde toplum hayatını düzenleyen birçok inkılâp yapılmıştır. Kılık kıyafet, şapka, soyadı inkılâpları gibi yeniliklerle toplumsal hayat yeniden şekillendirilmeye çalışılmıştır. Toplumsal hayatı yeniden yapılandırmak adına büyük başarılar elde edilmesine rağmen ekonomik kalkınma tam olarak rayına oturmamıştır. Atatürk'ün 1938'de ölümden kısa bir süre sonra başlayan İkinci Dünya Savaşı'yla ekonomik sıkıntılar artmış, buna bağlı olarak da sosyal hayatta birçok sorun başlamıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NIN TÜRKİYE ÜZERİNE

EKONOMİK ETKİLERİ

A. İkinci Dünya Savaşı'yla Gelen Ekonomik Sorunlar

Türkiye, 1939'da başlayan İkinci Dünya Savaşı'na fiili olarak girmemiş* olmasına rağmen savaşın bütün olumsuzluklarından (insan kaybı hariç) etkilenmiştir. Özellikle ekonomi olarak fazlasıyla zarar görmüştür.

Atatürk'ün ölümünün ardından, cumhurbaşkanı seçilen İsmet İnönü'nün savaşa girme ihtimaline karşı uyguladığı savaş ekonomisinin, yaşanan sıkıntılarda etkisi büyük olmuştur. “*Savaş yılları boyunca pahalılık, yokluk ve çeşitli suiistimaller ile karşılaşmış, savaşa katılmayan ülkede, savaşa katılan ülkelerde bile görülmeyen derecede pahalılık, ihtikâr [vurgunculuk] ve spekülasyonlarla karşılaşmıştır.*”⁵

Devlet, savaşı ülkeden uzak tutma çabası içindeyken ticareti elinde tutanlar (esnaf-tüccar) denetimsiz kalmış ve bu durumu da kötüye kullanmışlardır. Savaş sona erdiğinde *savaş zenginleri* olarak adlandırılacak kısa yoldan zengin olmuş bir sınıf ortaya çıkmıştır. Ticarete yaptıkları vurgunlar sayesinde kısa yoldan zengin olan bu insanlar kolay kazandıkları paraları yine çok kolay harcamaya başlamışlardır. Son Posta gazetesinde Mithad Cemal Kuntay'ın ifade ettiği gibi “...bazı acemi zenginlerimiz konakta değil, iddiada oturuyor ve bazı toy servetlerin kadınları şapka değil, caka giyiyor...”⁶ Sergiledikleri bu tavır ekonomik dengesizliği arttırmıştır. Bu dengesizliğe başka bir örnek olarak da Murad Sertoğlu'nun “*Bu Vatandaşları Unutmayalım*” makalesinde dile getirdikleri gösterilebilir. Adı geçen makalede “hususî müesseselerde ve ticarethanelerde çalışan tezgâhtarların” savaştan önceki ve sonraki maaşlarının aynı olması nedeniyle hayat pahalılığından fazlasıyla

*Türkiye İkinci Dünya Savaşı'na girmesi için özellikle İngiltere'den yoğun baskı görmüştür. Savaş boyunca denge politikası izleyen Türkiye, Şubat 1945'te Almanya ve Japonya'ya savaş ilan etmiştir. (Detaylı bilgi için bkz. Seydi, 2009.)

⁵ Ercan Haytoğlu, “*İnönü Döneminde Türkiye’de Siyasal Yaşam*”, *Yakın Dönem Türk Politik Tarihi*, (editör: Süleyman İnan-Ercan Haytoğlu), Anı Yayıncılık, Ankara, 2006, s.79.

⁶ Mithad Cemal Kuntay, “*Çirkin Para, Güzel Para*”, *Son Posta*, 20 Haziran 1945, s. 1.

etkilendikleri anlatılmıştır. Bu tezgâhtarlardan birinin sözlerine makalesinde yer veren yazar, sayısı on binleri bulan bu insanlarla ilgilenecek hiçbir makamın olmadığını dile getirmiştir: “–Beyoğlu’nun en işlek ve büyük dükkânlarından birinde tezgâhtarım. On iki senedir bu işi yaparım. Harpten evvel 15 lira haftalığım vardı. Şimdi yine aynı parayı alıyorum. Hayat şartlarının dört beş defa ağırlaşması karşısında hükümet birçok kararlar aldı. Memur maaşlarına zam yaptı. Evvelce memurlara daha ucuz fiyatla ekmek veriyordu. Şimdi de şeker, un, sabun ve kumaş veriyor. Onları mümkün mertebe tatmine çalışıyor. Çiftçiler ve tüccarlar harp yüzünden zengin oldular. İşçi ücretleri de üç dört misline çıktı. Bugün bir hamal günde on liraya para demiyor. Buna rağmen bizimle alakadar olan yok. Mağazamızın sahibi harpten evvelkine nispetle dört beş defa fazla iş yaptığı, dünyanın parasını kazanmakta olduğu halde bizleri asla düşünmüyor. Ne yapmalı? Bu yaştan sonra ne devlet kapısına yamanıp memur olabiliriz, ne de zayıf bacaklarımız ve kuvvetsiz kollarımızla hamallığa yarayabiliriz.”⁷ Toplumun bir kesimi servet elde ederken bir kesimi ise savaştan önceki geliriyle hayat pahalılığıyla mücadele etmek zorunda kalmıştır.

Savaş yılları boyunca yaşanan ekonomik sıkıntılara çözüm aransa da pek başarılı olunduğu söylenemez. Cumhuriyet gazetesinin kanaatince savaşla ortaya çıkan ekonomik sıkıntılar 6 başlıkta toplamıştır: “Senelerden beri uğraşa uğraşa, didine didine, yorula yorula bir türlü halledemediğimiz 6 tane mesele var: 1- Kömür, odun meselesi. 2- Zeytinyağı meselesi. 3- Ekmek meselesi. 4- Dar gelirli, bol gelirli, ihtiyaç sahibi, hakiki ihtiyaç sahibi, vesaire... meselesi. 5- Ayni yardım* meselesi. 6- Evlerde, apartmanlarda, yazlıklarda hava parası meselesi. Biz 1939 harbi başlayalı beri bu meselelerin halline çalışıyoruz. İçinde bulunduğumuz sene 1945’tir. Meselelerimizin bilmeyiz kaç tanesi hal olundu!”⁸ Savaşın bittiği 1945 yılına gelindiğinde Türkiye’nin ekonomik sorunları başa çıkılamaz boyutlara ulaşmıştır. Mayıs 1945’te Şevket Rado’nun makalesinde belirttiği üzere “Hükümetin Meclise getirdiği son bütçede 65 milyon lira açık vardır. Devletin türlü borçlarının toplamı

⁷ Murad Sertoğlu, “Şimdilik: Bu Vatandaşları Unutmayalım”, **Tanin**, 3 Şubat 1945, s. 3.

***Ayni Yardım**: Bu yıllarda memur ya da dar gelirliyle devlet tarafından yapılan mal yardımlarıdır. Memur ya da dar gelirliyle verilen kuponlar karşılığında kumaş, sabun, şeker gibi ihtiyaç maddeleri verilmektedir.

⁸“ Kendi Kendimize Tenkit: Meselelerimiz ” **Cumhuriyet**, 17 Mart 1945, s. 1.

da 1,5 milyar lirayı bulmuştur.”⁹ Savaş süresi boyunca uygulanan ekonomi politikasının etkisiyle hayat pahalılığı 1945’te en yüksek seviyeye ulaştırmıştır. Tabi ki bunda esnaf ve tüccarların suiistimallerinin de katkısı göz ardı edilemez. Esnaf ve tüccarların bu suiistimleri memleket zararına, halkın zararına çarkları döndürmüştür. Yıllar boyu yaşanan yiyecek ve mal sıkıntısının belki de en büyük nedeni olmuşlardır.

1. Piyasada Bazı Mal ve Yiyecek Maddelerinde Yaşanılan Sıkıntılar

Mal ve yiyecek sıkıntısı Ankara, İzmir gibi büyük şehirlerde özellikle de İstanbul’da hayatı daha çok etkilemiştir. Küçük yerleşim merkezlerinde bu sıkıntılar çok hissedilmemiştir. Yiyecek sıkıntısı köylerde büyük şehirlerdeki kadar yaşanmamıştır.

Büyük şehirlerde yaşanan bu sıkıntıların başlıca nedenleri olarak üretim bölgelerinden nâkilin pahalı olması ve nakil sırasında ürünlerin zarar görmesi-bozulması, vurgun, suiistimler, ithalatın zamanında yapılmaması dağıtım işindeki aksaklıklar ve en etkilisi karaborsa olarak sayılabilir.

Savaş yılları boyunca ve savaş bittikten uzun yıllar sonra dahi ekmek, şeker, zeytinyağı, et, kumaş, ampul, deri, ilaç, kâğıt, makara, kauçuk, kahve, vb. akla gelebilecek her türlü eşya ve yiyecek maddesinde sıkıntı yaşanmıştır. Birçok mal ülke sınırlarından girer girmez ortadan kaybolmuş ve karaborsada ortaya çıkmıştır. Yapılan aramalar, teftişler, takipler de bir netice vermemiştir. İthal edilen malların karaborsada satılmasının önüne geçilememiştir. Bu durumda fiyatlar da ister istemez yükselmiştir. Bazı mallarda ise suni buhran yaratılmıştır. Bir malın ihracatı azaldığı zaman satıcılar ellerindeki malı saklayarak suni buhran yaratmışlar, sonra da bu malları el altından yüksek fiyata satmışlardır. Bu yolla savaş yıllarında zenginler artmaya başlamıştır. Savaş zenginleri olarak adlandırılan bu insanlar savaş nedeniyle hangi malların memlekete ithalinin zorlaşacağını daha önce tespit etmişler, bu malları önceden fazlasıyla stoklamışlardır. Savaş sırasında da fiyatları 5-10 misline çıkınca el altından karaborsada satmışlardır.

⁹ Şevket Rado, “ Sözü’n Gelişi: *Tasarruf, Tasarruf* ”, **Akşam**, 25 Mayıs 1945, s. 2.

Ocak 1945'te uzun süre ampul ithal edilmemesinden kaynaklanan bir buhran yaşanmıştır. Fakat yapılan incelemeler neticesinde satıcıların yarattığı suni bir buhran olduğu anlaşılmıştır. Akşam gazetesinin haberine göre *“satıcılar ellerindeki ampulleri saklayıp yüksek fiyatla satmaktadırlar. İthalat ve ihracat birliğinin yaptığı soruşturma neticesinde İstanbul'da gerçekten bir ampul buhranı olmadığı anlaşılmıştır. İsveç ve İngiltere'den ampul getiren gemilerin gecikmesiyle piyasada artık ampul gelmeyeceğine dair haberler çıkmış, bunu fırsat bilen küçük dükkân sahipleri de ellerindeki malı saklayarak el altından yüksek fiyatla satmaya başlamışlardır. Ampul gelmeyeceğini duyan halk fazla fazla ampul alarak stok yapmışlardır. Böylece satıcılar ellerinde kalan 4-5 yıllık malları satmışlardır.”*¹⁰ Gazetenin haberine göre ampul gelmeyecek korkusuyla halkın ampul stoklaması da buhranı tetiklemiştir. Bu ve benzeri durumlar birçok tüketim maddesi için geçerli olmuştur.

Gazetelerde yer alan haberler ve makaleler incelendiğinde dağıtımda yaşanan düzensizlik ve kurumlar arası yazışma işleminin (kırtasiyecilik) uzun sürmesiyle de zaman zaman mal sıkıntısı yaşanmıştır. Verilen dağıtım şeklini tatbik etmeden uygulanmaya kalkışılmasıyla dağıtılan mallar gerçek ihtiyaç sahipleri yerine karaborsacıların eline geçmiştir. Zaten gazetelerde hangi malın hangi dükkânda satılacağı halka duyurulmuştur. Özellikle de ithal edilen mallar duyurulmuştur. Bu duyuruları okuyan karaborsacılar bu dükkânı adeta yağmalayarak gerçek ihtiyaç sahiplerinin kapıdan içeri dahi girmelerine imkân vermeden bütün malı satın almışlardır. Ertesi gün de 1 liraya aldıklarını 2 liraya satmışlardır. Bazı malların dağıtımını ise şahsa bırakılmıştır. Hal böyle olunca da ithalatı gerçekleştiren tüccar, istediği kişiye satış yapmıştır.

Mal sıkıntısı Cumhuriyet gazetesinde bir karikatüre şu şekilde yansımıştır. Köye gitmek isteyen bir vatandaş şoför yamağına “ne kadara gider” diye sorunca; *“Şoför yamağı: -Bu bay, köye kaç gidersin diye soruyor usta... Harpten mi bahsedeyim, pahalılıktan mı, darlıktan mı, lastiksizlikten mi, yağsızlıktan mı, benzinsizlikten mi, yolsuzluktan mı?”*¹¹ diyerek vatandaşla dalga geçmiştir.

¹⁰ “ Ampul Buhranı Yok ”, **Akşam**, 12 Ocak 1945, s. 3.

¹¹ **Cumhuriyet**, 26 Haziran 1945, s. 1.

Yaşanılan sıkıntıların en büyük nedenlerinden biri de ülkeye gerekli olan malların zamanında ithal edilmemiş olmasıdır. Refik Halid Karay “*Ampullerin Ölümü*” makalesindeki: “ ...kendi kendimize diyoruz ki: ‘Ampul stokunun azalacağı, nihayet tükeneyeceği belliydi, harbin uzayacağından da kimsenin şüphesi yoktu; memlekette henüz ampul yapılmadığını bilmeyen var mıydı? Acaba vaktinde, açık yollardan ve imkânlardan faydalanılarak neden mal getirtmeyi düşünmedik! Yahut düşündükse niçin başaramadık? İsveç’ten otobüs, Finlandiya’dan kâğıt, Almanya’dan termos şişesi geldi de –krokodil* ve yılan derilerini, mantarları, purlantalı kol saatlerini geçelim!-neden ampule sıra düşmedi?’ ”¹² sözleriyle bu durumu eleştirmiştir. Ayrıca ithal mallarda öncelik, gerçekten gerekli olan eşyalardan çok süs eşyasına, kadına yönelik aksesuara verilmeye başlanmıştır. Ayakkabı ve çanta yapmak için yılan derisi, timsah derisi, mevsimden çok çok önce plaj çantası, yine ayakkabı topuğu için mantar ithal mallar arasında önceliği almıştır. Oysaki memlekette gerekli olup da getirilmeyen, aranıp da bulunamayan çok fazla ürün vardır. Refik Halid Karay, “*Yan Gel de Keyfe Bak*” başlıklı makalesinde“...memlekete dört gözle beklenen epeyce mal girmiştir! Mesela gramofon iğnesi gibi. Ama öte yandan herhangi bir eczaneye uğrayıp enjeksiyon iğnesi isteyiniz; alacağınız cevap “yok”tan ibarettir. Pek fazla koşar, seksen kapının ipini çeker, araya vasıta koyarsanız tanesi bir liradan size sarı cilalı, çuvaldız başlı, süslü; fakat bayağı cins bir şey verirler. Öyle bir şey ki cilde bocurgat kuvveti ile saplanırken iki büklüm olur, bir kerecik kullanmanız şans işidir! Neden gramofon iğnesi getirilir de hemen hemen ambalajında o kadarlık yer tutan şırınga iğnesi gelmez”¹³ diyerek karaborsayı ve lüzumlu eşyaların ithalatının yapılmamasını eleştirmiştir. Bazı mallar sadece karaborsadan, o da normal fiyatının 2-3 katına bulunabilmiştir ki, bu mallar da çoğu zaman kalitesizlikleri nedeniyle bir işe yaramamıştır.

Şevket Rado ise; “*Neler Yapmamız Lazım*” başlıklı makalesinde “kendi ihtiyaçlarımızı üretemediğimizden” şikâyetçi olmuştur. Ham maddesi ülke içinde bulunmasına rağmen birçok ürün, üretilmek yerine ithal edilmiştir.“ *Harp içinde*

***Krokodil:** Timsahlardan elde edilen; ayakkabı, çanta, kemer yapımında kullanılan ve zaman zaman moda dünyasının rağbet ettiği bir deridir.

¹² Refik Halid Karay, “Günler Geçerken: *Ampullerin Ölümü*”, **Akşam**, 8 Nisan 1945, s. 1.

¹³ Refik Halid Karay, “Günler Geçerken: *Yan Gel de Keyfe Bak...*”, **Akşam**, 20 Şubat 1945, s. 1.

yollar kapalı kaldığı müddetçe en değersiz saydığımız şeylerin sıkıntısını çektik. Bir aralık topluîğnemiz kalmadı. Çivi bulamadık. Kahve fincanı dahi yapamadığımızı öğrendik. Bir kâğıt fabrikamız olduğu halde kâğıtsız kalmak tehlikelerine düştük. Peynirlerimizi, yağlarımızı koyacak tenekeyi bulamakta güçlüklerle uğradık, pencere camı piyasadan çekildi. Yemek tabağı, hatta maşrapa aradık. Elektrik kordonu yoktu, ampul hala bulamıyoruz. En basit ilaçlar dışardan vapur gelirse vardır. Düğme ithal malıdır, jilet daima yabancı markalar taşıyor. Diş fırçası yapamıyoruz, tarak yapamıyoruz. Bir anda akla gelmeyen nice gündelik ihtiyaç maddeleri, hem de sanayinin en basit şubelerine mensup; fakat her an bulunması gereken metalleri dışarıdan bekliyoruz.

İhtiyaç baş gösterince bunlardan bir kısmını yapmaya savaştık. Taş devri örneklerine pek benzemeyen tabaklar, fincanlar piyasaya çıktı. Hâlbuki gazetelerde dün çıkan bir haber Bulgaristan'a balmumu verip tabak alacağımızı bildiriyordu. Niçin tabak, fincan yapamaz olalım? Demirimiz varken neden çivisiz kaldık, mandal getirtmeye çalıştık? Kıl bizde bulunurken nasıl oluyor da diş fırçası yapamıyoruz? Hâlbuki bu metanın iptidai maddesine sahip olmayan memleketler akla gelmeyen şeylerden diş fırçası yaptılar. Ampul biz de yapabilirmişiz; ama harp bitti, hala bir ampul fabrikamız yok.

Bütün bu gündelik ihtiyaç maddelerini elde edebilmek için harp boyunca, en değerli iptidai maddelerimizi boğazımızdan kesip dışarı göndererek onlarla değişmek zorunda kaldık. En olmaz şeylerin sıkıntısını çektik; gözlerimiz yollarda bekledik durduk.

Küçük ve büyük sanayinin icap ettirdiği birçok iptidai maddeler memleketimizde bulunduğu göre sanayileşmeyi istemekten daha tabi bir arzu olmaz. Fakat programımızı, yapılması en kolay ve iğne gibi, düğme gibi, diş fırçası gibi, ampul gibi, çanak çömlek, çivi, tarak gibi en geniş ölçüde kullanılan ufak tefek maddelerden başlamak üzere gerçekleştirme yoluna girmemiz zaruridir. Araştırmaya lüzum yok. İkinci Dünya harbi nelere muhtaç olduğumuzu tekrar tekrar göstermiştir.”¹⁴ Muhtaç olunan ihtiyaç maddeleri bilindiği halde bunları üretecek fabrikaların kurulması zaman almıştır. Herhangi bir ürünü üretebilmek için fabrika

¹⁴ Şevket Rado, “ Sözüñ Gelişi: Neler Yapmamız Lazım ”, **Akşam**, 5 Haziran 1945, s. 2.

kurma düşüncesi ortaya atıldıktan uzun yıllar sonra faaliyete geçirilebilmiştir. Türkiye’de sanayinin gelişmesi zaman almıştır.

İkinci Dünya Savaşı’nın etkisiyle Türkiye’de yaşanan mal ve yiyecek maddelerindeki sıkıntıların çoğu 50’li yılların başına kadar çözülemeden hatta katlanarak sürmüştür. 1948’de Marshall Yardımı’yla piyasada bir süre rahatlama görülse de bu yardımın Türkiye’ye zamanında ulaşmaması ve sağlıklı bir şekilde kullanılamaması nedeniyle 1955 yılından itibaren tekrar pahalılık ve mal sıkıntısı yaşanmıştır. Ele aldığımız İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde (1945-1950) en çok sıkıntı ekmek, et, zeytinyağı ve kömürde yaşanmıştır.

1. a. Ekmek Sıkıntısı

Ekmek sıkıntısı daha çok İstanbul’da yaşanmıştır. Temel gıda maddesi olan ekmek her zaman belediyenin denetiminde olmuştur. Fırınlardan ne çeşit ekmek çıkaracağına belediye karar vermiştir. Zaman zaman birinci kalite ve ikinci kalite olmak üzere iki, zaman zaman da tek tip ekmek çıkarılmıştır. Ayrıca fırınlara kaç çuval un verildiği ve hangi fırınların *has ekmek* (birinci kalite) çıkaracağı gibi hususlar da belediyenin denetiminde olmuştur.

Ekmekle ilgili başlıca sorunlar; tek tip ekmek çıktığı zaman fırınların yeterince ekmek çıkarmaması, iki çeşit ekmek çıktığında ise ikinci nevi ekmeğin kalitesizliği olmuştur.

1945 yılının başında tek tip ekmek çıkarılması kararı alınmıştır. Bu kararla birlikte ekmek darlığı yaşanmıştır. Fırınlardan önünde adeta izdiham yaşanmaya başlanmıştır. İnsanlar ekmek alabilmek için ezilmeyi göze almışlardır. “*Refaha Hücum*” makalesinde Murad Sertoğlu halkın fırınlarda yarattığı izdihamı değinmiştir: “*Fırıncılar vitrinlerini kırılmaktan kurtarmak için kepenklerini indirmişler. Kapıların önünde birer polis. İçeriye her nasılsa girmiş ve bir iki ekmek alabilmiş vatandaşlar halk yığınının yarısını dışarı çıkıncaya kadar ellerindeki ekmekler eziliyor; kendileri eziliyor. İhtiyarlara, kadınlara ve çocuklara acıyan yok. Kolu*

kuvvetli olan kapıya yaklaşıyor ve sonra sanki bir marifet yapmış gibi beyaz ekmekler elinde çıkıyor.”¹⁵

Bu dönemdeki ekmek darlığının nedenini Son Posta gazetesi haberinde şu şekilde belirtmiştir: *“Yeni tip ekmek çıkarılmadan evvel bir çuval undan 134 ekmek elde ediliyordu. Yeni tip 450 gramlık halk ekmeğinin çıkarılması üzerine bir çuvaldan 208 ekmek alınmasına başlanmıştır. Bu suretle çuval başına 74 ekmek fazla çıkarılmaktadır. Evvelce fazla gramlık ve az ekmek çıkaran ve amele kadrolarını buna göre tanzim eden fırınlar yeni durum üzerine az gramlık çok ekmek çıkarmak mecburiyetinde kalınca mevcut kadroları ile ihtiyaca cevap veremeyecek vaziyete düşmüşlerdir. Ofis fırınlara fazla un verdiği halde bunları amele azlığından işleyememektedirler.”¹⁶* Bu durumda da fırınlar yeterli ekmek çıkaramamıştır.

Gazetelerde yer alan haberlere göre yaşanan darlığı önlemek için iki çeşit ekmek çıkarılmaya başlanmıştır. Bu sefer de ikinci kalite undan yapılan ekmeğin bozuk olduğundan şikâyet edilmiştir. Has ekmeğe rağbet artmıştır. Bu konuda fırıncılar Akşam gazetesinin haberine göre; Toprak Mahsulleri Ofisini suçlamışlardır. *“79-81 randımanlı has undan çıkan kepeğin 94-96 randımanlı ikinci nevi ekmeklik una karıştırıldığını iddia etmemişlerdir. Toprak Mahsulleri Ofisi ise bu suçlamayı kabul etmemiştir.”¹⁷* Fırıncılarla Toprak Mahsulleri Ofisinin bu tartışması ikinci nevi ekmeğin bozuk çıkmasına çözüm olmamıştır. İkinci nevi ekmek çıkaran fırıncılar zarar ettiklerini, bu duruma bir çare bulunması gerektiğini bildirerek Belediyeye başvurmuşlardır. Akşam gazetesinin haberine göre fırıncılar bu sorunun halledilmesi için iki yol düşünmüşlerdir. *“Ya şehirdeki 210 fırının nöbetle has ekmek çıkarması ya da ikinci nevi ekmeğin kalitesinin arttırılması, bu sayede hiç olmazsa halkın yarısının bu ekmeğe rağbet etmesini mümkün kılmaktır. Belediye nöbetleşe has ekmek çıkarılması durumunda denetimin zorlaşacağı için ikinci nevi ekmeğin kalitesinin arttırılmasını uygun görmüştür. Bunun için Ankara’da ilgili makamlarla temaslarda bulunmak, 94–96 randımanlı ikinci nevi unun hiç almazsa 84–86 randımanlı olarak verilmesini temin etmek üzere bir heyetin gönderilmesi düşünülmüştür.”¹⁸* Ama bu

¹⁵ Murad Sertoğlu, “Şimdilik: Refaha Hücum”, **Tanin**, 21 Ocak 1945, s. 3.

¹⁶ “Ekmek Darlığı Dün de Devam Etti”, **Son Posta**, 20 Ocak 1945, s. 1-7.

¹⁷ “Şehir Haberleri: Neden İyi Değil?”, **Akşam**, 3 Nisan 1945, s. 3.

¹⁸ “Ekmekler: İkinci Ekmekler Fena Çıktığından Rağbet Azalıyor”, **Akşam**, 11 Nisan 1945, s. 2.

düşünce faaliyete geçirilmemiş, ikinci nevi ekmeğin kalitesi yine düzeltilememiştir. İkinci nevi ekmeğin kalitesi düzeltilemediği için Akşam gazetesinin haberine göre tek tip ekmeğe karar verilmiştir: *“Has ekmeğe rağbet giderek artmıştır. Belediye, Toprak Mahsulleri Ofisinden un miktarının arttırılmasını istemiştir. Ağustos ayının son günlerine gelindiğinde tekrar tek tip ekmek çıkarılmaya karar verildi. Her iki ekmeğin de ayrı ayrı vasıfta olması nedeniyle kontrolü zordur. Bu nedenle İstanbul’da tek tip ekmek çıkarılmasına karar verilmiştir. Francala 74–76, diğer ekmek de 81–83 randımanlı undan yapılmaktadır. Yeni tek tip ekmek 79–81 randımanlı undan olacak ve evsafi şimdi satılan francala ile diğer ekmek arasında olacak.”*¹⁹

1942 yılında buğday üretiminin azalması nedeniyle Ekmek Karneye bağlanmıştır. Ekmeğin karneye bağlanmasıyla halkın en çok tükettiği bu gıda maddesinin tüketimi de kısıtlanmıştır. Bu kısıtlamayla beraber, sıkıntı yaşanan diğer tüm tüketim ürünleri ve yiyecek maddeleri gibi, ekmeğin de karaborsası oluşmuştur. Bazı fırıncılar karnesiz ekmek satarken bazı kişilerde sahte Ekmek Karnesi basmışlardır. Ekmeğin karneyle dağıtılması zaman zaman sekteye uğramış, karne uygulaması Eylül 1946’da tamamen kaldırılmıştır. Fakat karne uygulanmasına son verilmesi ekmekle ilgili sorunların çözülmesini sağlayamamıştır.

1. b. Et Sıkıntısı

Uzun yıllar boyunca çözümü bulunamayan sorunlardan biri de et sıkıntısı yaşanmıştır. Gazetelerde yer alan haber ve makaleler ele alındığında et sıkıntısı en çok İstanbul’da yaşanmıştır ki bunun da nedeni üretim bölgelerinden yeterli miktarda et gelmemesi, nâkilin pahalı olması ve buralardan hayvanların canlı getirilmesi, tabi ki canlı hayvan nakliyatının zorluğu, yani nakil sırasında hayvanların telef olması. İstanbul’a geldiği zaman da celeplerin, toptancı ve perakendeci kasapların suiistimalleri devreye girmiştir.

Kış aylarında üretim merkezlerinden (Erzurum) nakil yapmak zordur. Bu nedenle İstanbul’a yeterince et gelmemektedir. Az miktardaki et de ya toptancı

¹⁹ “ Tek Tip Ekmeğe Karar Verildi ”, **Akşam**, 26 Ağustos 1945, s. 3.

***Narh**: Tüketiciyi korumak amacıyla, özellikle temel ihtiyaç maddeleri için resmî makamlarca belirlenen ve her yerde geçerli olan fiyat.

kasapların ya da perakendeci kasapların hileleri sayesinde pahalıya satılmaktadır. Belediye ete narh* uygulasa da kasaplar tarafından ciddiye alınmamıştır. Toptancı kasaplar, mesela belediyenin belirlediği fiyat 130 kuruşken, faturayı bu fiyattan kesip etin kilosunu 170–175 kuruşa satmaktadır.

Hemen hemen her gün narha uyulmamasıyla ilgili haberler gazetelerde yer almıştır. Akşam gazetesinde yer alan bir habere göre: “*Bazı kasapların koyun etlerini buzdolaplarında saklayarak narh fiyatından daha fazlaya sattıkları ve bunları kuzu etlerine karıştırdıkları ortaya çıkarılmıştır.*”²⁰ Yine Akşamda yer alan başka bir habere göre de: “*Üç ay önce koyun etine koyulan narha rağmen kasaplar buna pek uymamışlardır. Bunun neticesinde denetleme yapılmıştır. İstanbul’a bol miktarda kuzu eti gelmiştir ve bol miktarda koyun kesilmiştir; ama fiyatlar yine de yüksektir.*”²¹ Bu ve buna benzer haberler sıklıkla gazetelerde yer almıştır.

Et haberleriyle ilgili birçok başlık narha uyulmamasıyla ilgilidir: *Belediyenin narhına rağmen kasaplar bildiklerini okuyorlar.*²² *Kasaplar belediye narhına kulak asmıyor.*²³ Bunun yanında et darlığıyla ilgili birçok haber de gazete sütunlarında yer almıştır. *Et darlığı dün arttı.*²⁴ *Et meselesinden kopan fırtına.*²⁵ *Gene et darlığı*²⁶, gibi başlıklar sık sık karşımıza çıkmaktadır.

Gazetelere göre hayvanların İstanbul’a canlı getirilmesi ve burada kesilmesi et konusunda sıkıntı yaşanılmasının nedenlerinden biridir. 1945 yılının Aralık ayında bir et şirketi İstanbul’a Erzurum’dan kesilmiş et getirmeye başlamıştır. İstanbul’daki et sorunu bir nebze azalmıştır. Belediye de kesilmiş et getirmeye başladıktan kısa bir süre sonra nakil fiyatlarının yükselmesiyle kasaplar da et fiyatını yükseltmişlerdir.

Kasapların bahanelerinden biri de nakliye ücretlerinin artması olmuştur. Bir kasap Sadun G. Savcı’yla yaptığı telefon görüşmesinde nakliye fiyatlarının arttığını ve onların da bu artışı et fiyatlarına yansıtıklarını söylemiştir. Bu durum karşısında kendilerinin de çaresiz olduklarını söyleyen kasap et fiyatlarındaki yükselmeyi

²⁰“ *Kasapların Kontrolü* ”, **Akşam**, 10 Mart 1945, s. 3.

²¹“ *Et Fiyatları* ”, **Akşam**, 1 Mayıs 1945, s. 3.

²²“ *Belediyenin Narhına Rağmen Kasaplar Bildiklerini Okuyorlar* ”, **Cumhuriyet**, 1 Mayıs 1945, s. 3.

²³“ *Kasaplar Belediye Narhına Kulak Asmıyor* ”, **Cumhuriyet**, 3 Mayıs 1945, s. 3.

²⁴“ *Et Darlığı Dün Arttı* ”, **Tanin**, 13 Ocak 1945, s. 3.

²⁵“ *Et Meselesinden Kopan Fırtına*”, **Vatan**, 5 Şubat 1946, s. 1.

²⁶“ *Gene Et Darlığı* ”, **Tanin**, 26 Ocak 1945, s. 3.

nakliye fiyatlarını arttıran belediyelere yüklemiştir. “Eskiden dörde ayrılan bir sığırın her bir parçası 45 kuruşa yani bütün bir sığır 180 kuruşa, bir koyun 25, daha ufağı 15, başı kesilmiş 10 kuruşa nakledilirdi. Şimdi sığırın parçası 211’e, yani tamamı 844 kuruşa, koyun ne boy olursa olsun 127 kuruşa naklediliyor.”²⁷

Kasaplar gazetelerde yer alan haberlere göre etin fiyatını yükseltmek için bütün fırsatları değerlendirmişlerdir. Ve ellerindeki eti satarken de müşteri kayırmışlardır. İnsanlar kendi mahalleleri dışından yani tanımadıkları kasaplardan et almaya kalkıştıklarında bayat, bol kemikli ya da birbirine karıştırılmış et almak zorunda bırakılmıştır. Tabi ki o da narh fiyatının çok çok üstünde bir fiyata. Hikmet Feridun Es’in “Çarşıdaki İltimas, Pazardaki Torpil” makalesindeki sözleri bu duruma güzel bir örnektir. “Kasaba girip de bir kilo koyun eti almak zorunda kalan bir zat yana yakıla şöyle anlatıyordu:

—Benimle beraber içeriye üç kişi girdi. Cemekânda vişneçürüğü renginde, manda mı, sığır mı olduğu anlaşılamayan acayip bir et duruyordu. Ve gelen müşteriler buna mahzun mahzun bakıp dönüyorlardı. Sıra bana gelince adam kaşıyla gözüyle bir işaret çaktı. Sonra dükkânın arkasına kayboldu. Dışarı çıktığı zaman avuçlarının arasında iki parça koyun eti vardı. Bunları paket ederken:

—Bunu da vermezdim amma vallahi efendim hatırlınız çok büyüktür. Peder beyefendiyi de tanırım. Hem de çok eskiden tanırım. Hukukumuz pek kadimdir! Görülüyor ki adam bana bir kilo koyun eti satmıyordu. Büyük bir ‘baba dostluğu’ ediyordu. Ve bunu o kadar ciddiyetle yaptı ki verdiğim paradan epeyce fazla bir şey aldığı halde itiraz edemedim. Dükkândan çıkarken de sanki son derecede büyük ve asla unutulmaz bir iyilik etmiş gibi:

—Haydi, git çoluk çocuğunla afiyetle ye! Diye de omzumu okşadı.

Tanıdığım zat —ki çok eski bir çarşı pazar kurdu idi- şöyle ilave etti:

—Bugün çarşı pazarda iltimas o dereceye gelmiştir ki bir pişkin francala almak için mutlaka tanıdık iki tezgâhtar lazımdır. Eğer iltimasınız yoksa has kahveyi rüyanızda göremezsiniz. Ve eğer yine başka esnaftan kuvvetli ‘torpiliniz’ yoksa

²⁷ Sadun G. Savcı, “Kör Kadı: İnsafsızlığın Taksimi”, **Vatan**, s. 2.

mideniz ebediyen kıvırcık etini unutmaya mahkûmdur.”²⁸ Görüldüğü gibi, ekmekten sonra en çok tüketilen yiyecek maddelerinden biri olan eti, bu yıllarda sağlıklı bir şekilde yiyecek için insanların torpile ihtiyacı olmuştur. Zaman zaman narh uygulanması, sıkı denetimler ve İstanbul’a bol miktarda kasaplık hayvan getirilmesiyle bir süre et piyasası düzelmiştir.

1948 yılında Ticaret Bakanlığı’nın kasaplık hayvanlarının bol olduğu düşüncesiyle ihraç kararı vermesi bir süre düzelen et piyasasını yeniden dalgalandırmıştır. Akşam gazetesinin haberine göre “*Ticaret Bakanlığı’nın 500.000 baş kadar kasaplık hayvanın ihraç edilmesine dair verdiği karar piyasada büyük akisler yaratmıştır. Bu kadar çok hayvanın dışarıya satılmasının iç piyasa fiyatlarındaki tesirinin büyük olacağı tabidir. Et esaslı bir gıda olduğu için yağ, süt, peynir, sucuk, pastırma, balık ve diğer esaslı yiyecek fiyatları bununla yakından alakalıdır. İhraç kararı dün kasaplık hayvan piyasasında kendisini hissettirmiştir. Kasaplarda koyun eti bulmak güçtü. Son hafta için şehre ancak 3165 koyun gelmiştir. Bu miktar hakiki ihtiyacın ancak dörtte biri kadardır. Buna rağmen pahalılık dolayısıyla gelen koyunların hepsi satılmamıştır.*”²⁹ Ticaret Bakanlığı’nın bu kararı ile tekrar et sıkıntısı yaşanmaya başlamıştır. Et fiyatı günden güne artmıştır. İstihsal (üretim) bölgelerinden İstanbul’a gönderilen kasaplık hayvan miktarı azalmıştır. Bunda da Ticaret Bakanlığı’nın ihracına müsaade edilen kasaplık hayvan miktarını iki yüz elli binden dört yüz bine çıkarmış olmasının katkısı büyüktür. İstanbul’a gelmesi gereken hayvanlar ihracat tacirlerine satılarak dışarıya sevk edilmiştir. Bu da yeniden et darlığı yaşanmasına neden olmuştur.

1. c. Zeytinyağı Sıkıntısı

Diğer yağlara oranla daha fazla kullanılan zeytinyağı sıkıntısı uzun yıllar gazete sütunlarını işgal etmiştir. Zeytinyağı sıkıntısı da büyük şehirlerde özellikle İstanbul’da yaşanmıştır. Gazetelere göre; zeytinyağında yaşanan sıkıntıların nedenleri üretim bölgelerinden yeteri kadar yağ gelmemesi, maliyetinin pahalı olması, yağlık zeytin fiyatının düşük tutulması ve tabi ki zeytinyağının da diğer birçok madde gibi karaborsaya düşmesi ve bu nedenle pahalı olmasıdır.

²⁸ Hikmet Feridun Es, “ Bir Çırpıda: Çarşıdaki İltimas, Pazardaki Torpil ”, **Akşam**, 11 Ağustos 1945, s. 3.

²⁹“ *Koyun İhracı* ”, **Akşam**, 28 Mart 1948, s. 3.

Akşam gazetesinde yer alan bir habere göre üretim bölgelerinden Anadolu tüccarlarının çok miktarda yağı alarak Anadolu'ya götürmeleri İstanbul'a zeytinyağının az gelmesinin nedenlerinden biridir. *“Yalnız zeytinyağına fiyat koyulmasında hata edilmiştir. Bir kilo fındık yağı 250 kuruştur. Hâlbuki ekstra bir kilo zeytinyağına 200–210 kuruştan fazla fiyat isabet etmektedir. İstihsal bölgelerine gelen Anadolu tacirleri, sabunluk zeytinyağlarını bile karaborsa fiyatından toplayıp götürmekte ve çekindiği müşterilere fındık yağı diye emniyet ettiklerine zeytinyağı olduğunu söylemek suretiyle kilosunu 270–280 kuruşa kadar satmaktadır. İstanbul'a bol miktarda zeytinyağı getirilmemesinin başlıca sebebi budur.”*³⁰ Akşam gazetesinde yer alan bu habere göre; Anadolu'da sadeyağ (tereyağı) fiyatları yüksek olduğu için zeytinyağı kullanımı artmıştır. Bu durumda da Anadolu tacirleri Edremit ve Ayvalık'taki fabrikalar faaliyete geçtiğinde buralara giderek zeytinyağını alıp Anadolu'ya götürmüşlerdir. Bir diğer neden ise; zeytinyağının yüksek maliyetle üretilmesi olmuştur. Zeytinyağı tüccarı 25,5 liraya satın aldığı 100 kilo zeytinden 17 kilo yağ elde etmektedir. Bunun için yaptığı masraflar hesaba katılmadan 17 kilo zeytinyağını sattığında 25,5 lira ele geçecektir. Yani masraflar cebinden çıkacaktır. Bu nedenle İstanbul'a fazla zeytinyağı gelmemektedir, gelen yağlar da pahalıya satılmakta ya da karaborsaya düşmektedir ki bu da zeytinyağını daha pahalı hale getirmiştir. Ayrıca sadece yağ çıkarılan zeytine fiyat koyulmuştur. Bunun sonucunda da Akşam gazetesinin haberine göre üretici zeytinlerini salamura etmeyi seçmiştir. *“Ticaret Bakanlığı sadece yağ çıkarılmaya elverişli zeytinlere fiyat koymuş, diğerlerini serbest bırakmıştır. Yağlık zeytinin kilosu, imalatçılara azami 22 kuruştan satılacaktır. Oysaki salamura edilmiş zeytinlerin toptancıya kilosu 65 kuruştan verilmektedir. Bu sebeple müstahsil [üretici], zeytinlerini yağcıya vermekten kaçınarak tuzlamaktadır.”*³¹ Böylelikle zeytinyağı üretimi azalmaya başlamıştır. Tüketimi fazla, üretimi az olan zeytinyağı fiyatları yükselmiştir. Fiyatının yükselmesiyle de karaborsadaki ürünler arasında yerini almıştır.

Zeytinyağını karaborsadan kurtarmak için birçok tedbir alınmasına rağmen pek başarılı olunamamıştır. Karaborsaya düşmesinin ve fiyat artışının önüne geçilememiştir. Refik Halid Karay Akşam gazetesinde yer alan makalesinde bu

³⁰“ Zeytinyağı Meselesi ”, **Akşam**, 9 Şubat 1945, s. 3.

³¹ “ Zeytinyağı Meselesi ”, **Akşam**, 9 Şubat 1945, s. 3.

dönemde (Ocak 1945) Türkiye'ye Kanada'dan gelen balık yağının fiyatıyla ve zeytinyağının fiyatını kıyaslamıştır. Zeytinyağının sadece bir misli kadar fazla paraya satılan balık yağı, o dönem şartlarında ve savaş ortamında Kanada'dan zor şartlarda gelmektedir. İki yağın fiyatı kıyaslanınca zeytinyağını elde etmek bu kadar zahmetli değildir. “...zeytinyağı bölgesi hem bizindir, hem de burnumuzun dibindedir; ayrıca günlük güneşlik, yemyeşil, bir dünya cennetidir. Arada aşılacak okyanuslar bulunmadığı gibi çarpmasından korkacağımız mayın, torpil, buzdağı da yoktur ve her halde zeytin devşirmek morina avlamaktan kolaydır. Nasıl oluyor da aradaki fiyat farkı bir mislinden daha azdır?”³² sözleriyle bu durumu eleştirmiştir.

Zeytinyağı zaman zaman Ekmek Karnesi kuponlarıyla dağıtılmıştır. Satış yapacak bakkallar belirlenmiş, semt semt dağıtımı yapılmıştır. Daha dağıtım işi bitmeden bakkallarda zeytinyağı tükenmiştir. Son Posta gazetesinin haberine göre bakkalların “...verilen yağları sakladıkları veya toptan sattıkları sanılmakta ve soruşturmalar yapılmaktadır. Bakkalların halka yeter miktarda yağ satmaları istenilmektedir.”³³ Aynı haberden anlaşılabileceği üzere bu dağıtım işinde yaşanan bir sorunda kalabalık semtlerde yağlar hemen satılırken az nüfuslu semtlerde bakkalların elinde kalması olmuştur. Bu nedenle tekrar dağıtım yapılacağında semtlerin nüfusları göz önüne alınmıştır.

Halka dağıtılacak zeytinyağı miktarı kişi başına yarım kilo olarak belirlenmiştir. Bu kadar az zeytinyağı verilmesi Cumhuriyet gazetesinde şu şekilde karikatürize edilmiştir. Elinde zeytinyağı şişesiyle yolda yürüyen bir kişi, tanıdığı biriyle karşılaşmıştır. Aralarında geçen konuşma şöyledir:

“—Tebrik ederim, nihayet yarım kilo zeytinyağını almışsın!

—Teşekkür ederim; ama günde kaç damla kullanılacağı belli değil!”³⁴

“Dertlerimiz” köşesinde “Zeytinyağı Davası” başlıklı makalesinde Faruk Fenik “ Memlekette zeytinyağı darlığı değil, zeytinyağı bolluğu vardır. Darlığı yaratanlar, havadan para kazanmak isteyen birkaç fabrikatörle, birkaç tüccardır. Müstahsili doğrudan doğruya bu iki zümre azdırmış ve daha düne kadar 30 kuruş

³² Refik Halid Karay, “ Günler Geçerken: Buzdan Çıkan Yağ ”, **Akşam**, 5 Ocak 1945, s. 1.

³³“ Zeytinyağı Meselesi Hala Halledilemedi ”, **Son Posta**, 10 Mart 1945, s. 2.

³⁴ **Cumhuriyet**, 10 Mayıs 1945, s. 1.

olan bir kilo yeşil zeytin, bugün 47 kuruşa kadar yükselmiştir. Mengene tabir edilen ve en iptida değirmenleri bile geride bırakan imalathanelerden bir kısmı, tonlarca zeytinyağın evvela prina* içinde kaybolmasına ve sonradan da karaborsaya kaçmasına yardım eden en büyük vasıtalarlardır.” sözleriyle zeytinyağı darlığına neden olarak bazı fabrikatörlerle tüccarları göstermiştir. Yine aynı makalesinde “ zeytinyağı darlığının önüne nasıl geçilir ” sorusuna “ Bugün sade Ayvalık’ta 8 milyon kilo zeytinyağı vardır. Kilis muntkasında 15 milyon kilo rekolte tahmin ediliyor. Umumi rekolte yekunu 40 milyon kiloyu geçecektir. Şimdiye kadar mahsulün % 25’i işlenmiş ve aşağı yukarı 10 milyon kilo zeytinyağı elde edilmiştir.

Yapılması lazım gelen işler:

a) Türkiye rekoltesinin % 50’sine yakın bir kısmına hükümet el koymuş bulunduğundan, bunları derhal piyasaya çıkarmak ve hiç olmazsa İstanbul, İzmir ve Ankara gibi üç büyük istihlak merkezinde, tanzim satışları yapmak lazımdır. Tanzim satışlarını yapma hususunda geciktirilecek her gün, zeytinyağı fiyatlarını büsbütün artıracak ve karaborsacıların ekmeğine yağ sürecektir. (...)

(...) Bu üç iş, zamanında ve layık olan eller tarafından tanzim edilecek olursa bugün hepimiz en fazla 220 kuruşa zeytinyağı yiyebiliriz. Yoksa 300 kuruşa dahi zeytinyağı bulmamıza imkân yoktur. ”³⁵ sözleriyle cevap vermeye çalışmıştır. (Bkz. ek 10)

Zeytinyağı meselesi uzun süre çözüm beklemiştir. Bu yıllarda ekmek, et, kömür, kumaş, sabun, şeker gibi zeytinyağı da temel ihtiyaç maddelerinin başında gelmektedir. İnsanlar bu maddeleri fiyatı ne olursa olsun almak zorunda oldukları için karaborsa fiyatları çok yükselmiştir. Bu maddelerin birçoğu belediyeler denetiminde olmasına rağmen, karne ya da narh uygulanmasına rağmen yine de karaborsacılar kendi denetimlerini kurmanın bir yolunu bulmuşlardır.

Gazetelerde sıklıkla zeytinyağı ile ilgili haberler yer almaktadır. Bu haberlerin birçoğunu dağıtımıyla ilgili olanları oluşturmaktadır. Hangi bakkallardan satış yapılacağı, hangi kuponla ne kadar alınabileceği gibi haberler yer almaktadır.

*Prina: Zeytinyağı fabrikalarının bir artığı olup Akdeniz ülkelerinde görülen önemli bir biyokütle çeşididir. Yağı çıkarıldıktan sonra zeytinden geriye kalan posaya verilen bir addır.

³⁵ Faruk Fenik, “ Dertlerimiz: Zeytinyağı Davası ”, **Vatan**, 12 Ocak 1946, s. 3.

1. d. Kömür Sıkıntısı

Kömür sıkıntısı savaş yıllarının ve savaş sonrasının en büyük sorunlarından biri olmuştur. Gazetelerde yer alan haberler ve makaleler incelendiğinde kömür sıkıntısı genel olarak tüm yurttan yaşanmıştır, büyük şehirlerle sınırlı kalmamıştır; ama yine de en fazla İstanbul'da hissedilmiştir. Kömür, karaborsaya en çok düşen mallardan biri olmuştur. Gazetelere göre; kömür karaborsaya ya satıcıların ellerindeki kömürü saklayarak suni buhran yaratmasıyla ya da satılan kömürleri 13 yaşından küçük çocuklara çaldırarak düşürülmüştür ki bu da şöyle gerçekleşmiştir:

Kömürcü kömürü satar, küfelerin en son beş altı tanesine en iri kömürler seçilerek konulur. Sonra kamyon hareket halindeyken çocuklar ortaya çıkar, kamyonu asılır ve son küfelerdeki iri kömürleri alarak yere atar buradan da diğer çocuklar toplar ve direkt karaborsaya gider. Kömürü satın alan kamyonun ön tarafında, arkada olanlardan habersiz yola devam eder, fark eder de çocukları azarlamaya başlarsa bu sefer çocukları yönlendiren karaborsacılar gizlendikleri köşeden çıkıp tehdide başlarlar. Yani kömürü satın alanın bu kömürün bir kısmını karaborsaya kaptırmaktan başka seçeneği yoktur. Kömür karaborsası o kadar gelişmiştir ki kömürü karaborsa dışında bulmak neredeyse imkânsız hale gelmiştir.

Belediye zaman zaman kömüre narh uygulamıştır; fakat narh uygulaması kömür sıkıntısının önüne geçememiştir. Zaten yok denecek kadar az sayıda esnaf belediyenin koyduğu narhı ciddiye almıştır. Edirne, Çorlu, Muratlı ve Trakya'nın diğer şehirlerinde kömür fatura ile satılmış, narh uygulanmamıştır. Bu mıntıklarda kömür satışı serbest olduğu için kömürcüler mallarını İstanbul'a getirmeyerek buralara sevk etmişlerdir. (Son Posta, 16 Ocak 1945)

Ocak 1945'te belediyenin narhı kaldırmasın rağmen yine de hiçbir yerde kömür bulmak mümkün olmamıştır. Son Posta gazetesi bu kömür sıkıntısının nedenlerini haberin şu şekilde belirtmiştir. *“Bir müddetten beri devam etmekte olan mangal kömürü buhranı belediyenin 14 kuruş olan narhı kaldırılması üzerine önleneyeği tahmin edilmişse de dün piyasada kömür bulunamamıştır. İstanbul'a üç yerden kömür gelmektedir. Trakya kısmından gelen kömürlerin yarısından çoğu satış yapılmayan depolara taşınarak piyasaya çıkarılmamaktadır. Bulgaristan'dan gelen*

kömürler Burgaz limanına kömür yüklemeye müsait olmayan motorların ihracat yapması nedeniyle buradan da istifade edilememektedir. Üçüncü bölge olan Şile ve havalisinden kömür tedarikine gelince her sene evkafa ait olan ormanlardan istihsal edilecek kömür için bir memur vasıtasıyla orman resmi kesilir ve ancak ormaniyesi* olan kömür satışa çıkarılabilirdi. Bu sene evkaf her nedense bu resmi kendi almaktan vazgeçmiştir.”³⁶ Gazetede yer alan habere göre; bu bölgedeki kömürlerin ormaniyeleri için üç kişi evkafa başvurmuş ve 60 bin lira vererek bir senelik kömür ormaniyelerini evkaftan almışlardır. Bu üç kişi bu konuda şahsi davranışlar sergilemişlerdir. Birçok kömürcü yükledikleri kömürü bu üç kişiyle ormaniye miktarında anlaşılmadıkları için bırakmak zorunda kalmışlardır. Bazı kömürcülere ise muntazam kömür gönderilmiştir.

1945 yılı boyunca gazetelerde sıkça kömürle ilgili haberler yer almıştır. Bu haberlerin içeriği genel olarak ‘şehrimize... miktarda kömür gelmiştir; fakat kömür darlığı bitmemiştir’ şeklindedir. Son Posta “Yine Kömür Darlığı” başlığıyla “Bulgaristan ve Trakya bölgesinden 700 bin kilo kadar kömür gelmesine rağmen kömürcülerde kömür bulmakta zorluk çekilmiştir”³⁷ haberi gibi birçok küçük haber gazete köşelerinde yer almıştır.

Daha öncede belirttiğimiz gibi kömür sıkıntısı yaşayan tek şehir İstanbul olmamıştır. Hemen hemen bütün şehirler kömür sıkıntısı yaşamıştır. 1949 yılında Eskişehir’de yaşanan kömür buhranı Vakit gazetesi sütunlarında “Eskişehir’de Kömürsüzlük” başlığıyla “şehrimizde dün soğuk sıfırın altında 30’du. Buna mukabil [rağmen] 100 bin nüfuslu Eskişehir’e gelen kömür miktarı bir vagona 15 tondan ibarettir. Bu bir vagon kömürden pay almak isteyen halk arasından bir şahıs, 500 kilo kömür alarak bir arabaya koymuştur. Araba vagonun yanından hareket eder etmez, kömür bekleyen yüzlerce kişi, bu bir araba içindeki kömürü yağma etmişlerdir. Şehirde soğuktan mütevellit hastalıklar çoğalmıştır. Dükkânların bir kısmı açılmamaktadır. Sanayi müesseseleri de faaliyetlerine, kömürsüzlükten bugün son vermişlerdir.”³⁸ şeklinde verilmiştir. Kömür bulunamaması nedeniyle insanlar

*Ormaniye: Vakıflara ait ormanlardan çıkarılacak kömürler için vakıflara ödenen vergi.

³⁶ “Narh Kaldırıldı Fakat Yine Her Yerde Kömür Bulunamıyor”, **Son Posta**, 16 Ocak 1945, s. 2.

³⁷ “Yine Kömür Darlığı”, **Son Posta**, 24 Ocak 1945, s. 2.

³⁸ “Eskişehir’de Kömürsüzlük”, **Vakit**, 7 Ocak 1949, s. 1.

sadece ısınamamakla karşı karşıya bırakmamıştır. Kömür sıkıntısı nedeniyle ticaret ve sanayi de sekteye uğramıştır.

1950 yılına gelindiğinde iktidar değişmiş CHP'den boşalan yeri DP almıştır. DP iktidarla beraber yıllardır CHP'nin uğraştığı sorunları da devralmıştır. Bazı konularda bir süre CHP'nin düzenlemeleri devam etmiştir. CHP döneminde başlayan kömür alabilmek için, hastanelerden hastalık nedeniyle kışın kömür yakmak zorunda olduğunu gösteren, rapor alma uygulamasına devam edilmiştir. Hastanede yatan bir tanıdığını ziyarete gittiği bir gün hastanede kömür raporu almak için bekleyen kalabalığı gören Cemal Refik, *“Kömür Raporu”* başlıklı makalesinde bu durumu şu sözlerle eleştirmiştir. *“Harp yıllarında birçok ilaçlar, röntgen filmleri, beyaz undan mamul gevrek, francala gibi bazı maddeler tahdide [sınırlama] tabi tutulmuş; ancak doktor raporu gösterenlere satılmasına müsaade edilmişti. Olağanüstü durum dolayısıyla o nadide maddelerin karaborsaya geçmesini önlemek üzere alınan tedbirleri anladık; fakat şu kömürle raporun münasebeti ne ola? Doktor, hastalığın mahiyetine göre falan ve filan ilaçları tavsiye eder. Ben doktor değilim amma, mutlak surette kömür hararetiyle tedavi edilen bir hastalık şimdiye kadar duymadım, duyan varsa beri gelsin!”*³⁹

Halkın hastalıklı olduğunu raporlayıp sonra da bu raporlarla parasını vererek kömür almak zorunda bırakılması yazara garip ve gülünç gelmiştir. Ayrıca yazar, doktorların da o kadar hastalığın tedavisi dururken boşu boşuna kömür raporuyla uğraştırılmasını eleştirmiştir. Karaborsadan bin bir zahmetle elde edilen kömürün devlet denetiminde olması elde etmekteki zahmetleri ne yazık ki azaltmamıştır.

B. Hayat Pahalılığı

İkinci Dünya Savaşı'nın etkisiyle yaşanan sıkıntıların en büyüğü hayat pahalılığı olmuştur. Hayat pahalılığı savaşın başladığı 1939 yılından itibaren katlanarak artmıştır, savaşın bittiği 1945 yılında ise en üst seviyeye ulaşmıştır. Hayat pahalılığı Akşam gazetesindeki habere göre; *“İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası'nın her ay için hazırladığı geçinme endeksine göre 1945 yılında 1914 yılına göre yüzde 4.000, 1938 yılına göre yüzde 439 artmıştır. (İstanbul'da üç çocuklu bir ailenin*

³⁹ Cemal Refik, *“İstanbul Hayatı: Kömür Raporu!”*, **Akşam**, 31 Temmuz 1950, s. 3.

geçinme durumuna göre hesaplanmıştır.) Savaşın en pahalı yılı 1943 olmuştur. 1943'te artış 453'tür. Yakma ve aydınlatma maddeleri 1945'e kadar sürekli artmıştır. En yüksek yılı da 1945 olmuştur. 1945'te fiyatlar 1938'e göre üç misli artmıştır. Giyecek ve ev eşyası da en çok 1945'te artmıştır. Bu maddeler 1914'e oranla yüzde 3.724 ve 1938'e göre yüzde 401 artış göstermiştir. Endekse göre 1938'de 100 lira ile geçinebilen bir ailenin 1945'te aynı nevi ihtiyaçlarını tatmin için 308,5 lira kazanması lazımdır. Bu rakam ise 1914'e göre baş döndürücüdür. O zaman 100 lira ile görülen bir ihtiyaç bugün ancak 2.996 lira ile giderilebilmektedir.”⁴⁰ Savaşın bitmesiyle birlikte ülkenin iç sorunlarıyla ilgilenebilen devlet bundan sonra birçok tedbir almaya, hayatı ucuzlatmaya çalışmıştır. Devlet uzun yıllar boyunca hayat pahalılığıyla mücadele etmek zorunda kalmıştır.

Savaşın getirdiği zor şartlar altında alınan ekonomik tedbirler neticesinde hayat pahalılığı başlamıştır. (Tunçay, 2007.) “*Adım Adım, Derece Derece*” makalesinde Refik Halid Karay hükümetin şekere yaptığı zamla zincirleme bir hayat pahalılığı başlattığını dile getirmiştir. “*Pahalılık şekere zamla başladı; zam borusu çalınmışçasına da bütün maddelerin bedeli fırlama yolunu tuttu. Böyle olacağı tabiydi: Köşe başındaki eskicinin bile partal* kundura altına çivi çakmak için müşterisinden şeker zammını –aynı nispette değilse de- az çok çıkarması, bütçesini yeni zamma göre denkleştirmesi, yani o zammı başkasına yüklemesi lazımdı. Ama kundura çivisi satan da öyle yaptı, çiviye şeker alma farkını ekledi; böylece zincirleme pahalılık baş gösterdi. Elbette pahalılıkla gene de karşılaşacaktık. Şu var ki buhran süratle gelişerek piyasayı hemen alt üst etmeyecekti; hükümet de kıyasıyla zam işinde ön ayak olmak talihsizliğine uğramayacaktı. Hesap yanlış tutulmuştu: Maksat fevkalade masraflara bir karşılık bulmaktı; bulmak lazımdı; fakat şeker fiyatlarının aşırı zam görmesiyle bütün piyasanın yükseleceği, netice itibari ile de devletçe satın alınacak maddelerin daha pahalıya mal edilebileceği ciheti düşünülememişti. Şeker zammından hazineye giren para, fiyat artışları yüzünden arada eridi gitti; şeker alıcısı azaldıktan başka hem şeker pahalıya yenmiş, hem*

⁴⁰ “*Hayat Pahalılığı Ne Kadar Arttı?*”, **Akşam**, 25 Ekim 1945, s. 3.

***Partal**: Çok kullanılmaktan yıpranmış.

umumi bir zam yolu açılmış oldu. Kısacası harbin ilk ekonomik meydan muharebesi kaybedildi.”⁴¹

Hayat pahalılığı toplumu ikiye bölmüştür. Bir tarafta savaşı fırsat bilip bu durumdan en iyi şekilde istifade ederek zengin olanlar (bazı tüccar-esnaflar: savaş zenginleri) diğer tarafta ise savaş zenginlerinin yükselttiği fiyatlar altında ezilenler. Savaş zenginleri kolay yoldan kazandıkları paraları yine çok kolay harcamışlardır. Bu insanlar savaş sırasında piyasanın serbest bırakılmasını devlet denetiminde olmamasını istemişlerdir. Onların bu haksız taleplerini Va-Nu (Vala Nurettin) “Pahalılığa Mani Olamayan Meşhur “Tedbirler” Ucuzluğa da Mani Olamaz” makalesiyle eleştirmiştir. “Hükümeti ikna, halkı ızzar*, ahlakı ifsat*, zaman zaman dediklerini yürüttüler de... Hatta daha açık söyleyeyim: Bütün harp uzunluğunca, bu liberal nazariyenin düdüğü öttü. Baskı konulmayan, kontrol altına alınmayan, arz ve talep kaidesinin keyfine terkedilen ticaret edilmeyenden fazladır. Diğer taraftan, haklı tenkitlerle mecliste ve basında muhtelif fırsatlarla belirtildiği gibi, devletin sattığı mallar ucuzluğu ayarlayacak yerde muhtelif seferler pahalılığa önderlik etmiştir. Bol bol paralar kazanıldı. Kimi faydalı yere harcandıysa da çoğu bir tabaka yeni zenginin ne oldum delisi haline gelmesine ve aşırı israfları ile geri kalanlara da kötü ahlak örneği teşkil etmesine sebebiyet verdi.”⁴²

Bu insanlar hükümetin pahalılığa karşı aldığı tedbirlerini boşa çıkarmak için ellerinden geleni yapmışlardır. Murad Sertoğlu, “Bir Kısım “Ticaret Erbabı” Babında” makalesindeki “Hükümetle bir kısım sözde ticaret erbabı arasında harp başladığından beri inanılmaz bir mücadele olmaktadır. Hükümet hayat standardını muhafaza etmek için birçok fedakârlıklar yaparken bu mahdut zümre hükümetin icraatını baltalamak için elinden geleni yapıyor. Mesela hükümet zeytinyağı fiyatını düşürmek, daha doğrusu normal bir seviyede tutmak isterken bu ticaret erbabının zeytinyağı koluna mensup birisi: -Hükümetin tayin ettiği bu fiyatla zeytinyağı satmaktansa denize dökmeyi tercih ederim, demek küstahlığında bulunuyor. Hükümet

⁴¹ Refik Halid Karay, “Günler Geçerken: Adım Adım, Derece Derece”, **Akşam**, 19 Ağustos 1945, s. 1.

⁴²Va-Nu, “Akşamdan Akşama: Pahalılığa Mani Olamayan Meşhur Tedbirler Ucuzluğa da Mani Olamaz”, **Akşam**, 22 Haziran 1945, s. 3.

***İzzar**: Zarar verme, zarara sokma.

***İfsat**: Düzeni bozma, karışıklık çıkarma.

tehlikeli harp yıllarında vatandaşların emniyetini sağlamak için ışıkları karartma tedbirini alırken yine bu aşağılık zümreye mensup bir utanmaz, siyah kâğıt, pil, ampul ihtikârına başlıyor. Altın fiyatını yükseltmek ve piyasada panik ve durgunluk yaratmak için elinden gelen gayreti sarf ediyor. Piyasada hariçten gelen mallar azalınca veya kesilince, ilaca varıncaya kadar ne bulursa depo ediyor ve bunları el altından akla durgunluk veren fiyat farkları ile satıyor.”⁴³ sözleriyle bu insanların piyasadaki etkilerini ve hükümetin aldığı tedbirleri nasıl faydasız hale getirdiklerini dile getirmiştir.

“İstanbul’da birçok mal, insan emeği geçti denilerek olması gereken fiyattan çok daha pahalıya satılmaktadır. Mesela belediye ete 160 kuruş narh koymuştur. İnsan eli değip bu et sucuk olursa 550 kuruşa satılmaktadır. En iyi üzüm 40–50 kuruştur. Bir lokantada bir salkımdan ibaret üzüm porsiyonu 90 kuruştur. İnsan emeği geçtiği, tabakla önünüze geldiği için, belki de yıkanmadan. Şekerin kilosu 160 kuruş, kadayıfın çifti 60 kuruştur. Muhallebicilerde bir porsiyon kadayıf –ki iki lokmalık- 65 kuruştur. Bir kadayıftan 20–30 dilim çıktığı düşünülürse ne kadar karlı olduğu ortadadır.”⁴⁴ sözleriyle Hikmet Feridun Es, “Sihirli Sopa” makalesinde esnafın, kendilerince, pahalılıkla mücadele etme yolunu anlatmıştır. Fakat esnafların bu tutumları kendi paylarına hayatı ucuzlatsa da genel anlamda hayatı pahalılaştıran etkenlerden biri olmuştur.

Esnaflar elindekini paraya çevirerek pahalılıkla mücadele ederken halk da bunun yolunu eskileri onarma yoluna giderek bulmuştur. Şevket Rado makalesinde halkın pahalılık nedeniyle daha tutumlu davranmaya başladıklarını dile getirmiştir. “Bu harp geçen sulhun bolluğuna aldananları biraz olsun ıslah etmiştir. Harp içinde her şeyin darlığını çekenler ister istemez tutumlu oldular. Harp vurguncusu hariç, sulhta kazandıkları para ile geçinmek zorunda kalan insanlar eskilerin ömrünü uzatmak sırlarını bulmak zorunda kaldı. Sulh ölçüleri ile giyilmez hale geldikleri sanılan elbiseler bütün harp boyunca giyildi. Paltoların üçüncü defa tersyüz edilebildiğini bu İkinci Cihan Harbi’nde gördük. Gömleklerin eteklerinden yaka çıktığını duyanlar harbi eski gömleklerle bitirmeye muvaffak oldular. Giyimde böyle. Yemek içmekte de sofralar daha dikkatle, daha az masraflı olacak şekilde tanzim edilmiştir. Ev

⁴³ Murad Sertoğlu, “Şimdilik: Bir Kısım “Ticaret Erbabı” Babında”, **Tanin**, 24 Şubat 1945, s. 3.

⁴⁴ Hikmet Feridun Es, “Bir Çırpıda: Sihirli Sopa!”, **Akşam**, 29 Ekim 1945, s. 3.

eşyasının eskileri birdenbire kıymetli olmuştur. Bir ihtiyacı masraf etmeden olanlarla karşılamaya çalışmak gayreti, yani idare fikri geçimin zaruri şartı haline bu harpte gelmiştir. Aile ekonomisi hiçbir zaman bu seferkinden daha sıkı bir imtihan geçirmedi. Bunda kim daha çok muvaffak olmuşsa o, harbin sıkıntılarına sarsıntılara uğramadan dayandı.”⁴⁵

Memurlar ise kendilerine yapılan aynı yardım kuponlarını paraya çevirmekle geçim sıkıntılarını bir nebze dindirmeye çalışmışlardır. Şevket Rado, memur bir arkadaşının devletin dağıttığı aynı yardım kuponlarıyla neler yaptığını makalesinde şu şekilde yazmıştır: “-(A) (B) (C) kuponları üçü birden elinizde olsa Sümer Banktan metresi 14 liraya elbiselik kumaş almışsınız. Fakat üç kupon herkeste yokmuş. Nedense (A) kuponu ötekiler kadar dağıtılmıyormuş. Bu yüzden yalnız (A) kuponunun karaborsada fiyatı 40 liraya çıkmış (B) ve (C) kuponlarını 21-21,5 liraya kadar alıyorlarmış. Kuponu muhasebeciden alınca hemen Mısır Çarşısı kapısına yahut Yerli Mallar Pazarı’nın önüne gidip satmak en hayırlısıymış. Çünkü dağıtılan şeylerin hepsine birden insanın ihtiyacı olmuyormuş. Zaten malı aldıktan sonra satmak daha külfetli bir işmiş; zira pazarda sıra beklemek, itişip kakışmak, sonra da istediğin bir şey varsa bile onun beğendiğin cinsini almak müşkülümüş. Aslına bakarsanız memurların da eşyaya değil, paraya ihtiyaçları varmış. Çünkü kumaşı aldıktan sonra onu yaptırmak için tekrar para lazımmiş, vesaire...”⁴⁶

Hayat pahalılığı, günlük yaşantının her alanını olduğu gibi modayı da etkisi altına almıştır. Bol kıyafetlerin, fazla kumaş harcanan kıyafetlerin saltanatını bitirmiştir. Her şey gibi savaş zamanında kumaşa da kısıtlamaya gidilmiştir. Bütün bunlara bir de terzi ücretlerini eklenince, artık kimse normalinden uzun ve bol kıyafet diktirmeye kalkışmamıştır. Hazır giyimde de kumaşlar idareli kullanılmaya başlanmıştır. Terziler ve kunduracılar bol keseden malzeme kullanmamışlardır. Refik Halid Karay, “*Esnaf çoktandır kaprise hizmet edecek vaziyette değildir; hepsi de haddinden aşırı nazlıdır. Küçük bey beğenmiş, beğenmemiş. Çek başka kapıya! Bobstil* kıyafet kenar terzinin işiydi; bobstil delikanlı da çok defa kenar çocuğuydu.*

⁴⁵ Şevket Rado, “ Sözü’n Gelişi: Devlet Malı ”, **Akşam**, 14 Eylül 1945, s. 2.

⁴⁶ Şevket Rado, “ Sözü’n Gelişi: Memurun Derdi ”, **Akşam**, 10 Şubat 1945, s. 2.

***Bobstil**:1943-1945 yılları arasında Türkiye’de fırtına gibi esen, asi gençliğin giyim-kuşam tarzı olarak da bilinen moda akımı.

Kumaş ve deri pahalılaşıp terzi ve kunduracı ücreti artınca o kaynaklar kurudu; bobstil vatandaş da aşağı yukarı herkes gibi, ölçülü boyda, ölçülü ende esvap [giysi] giymeye başladı.”⁴⁷ sözleriyle esnafın modadan çok tasarrufa önem verdiğini belirtmiştir. Müşterinin zevklerini ikinci planda tutmuşlardır.

Bu yıllarda hazır giyim henüz günümüzdeki durumda değildir. Hazır giyim genelde çocuklar içindir, yetişkinler kıyafetlerini terzilere diktirmektedirler. Fakat her şey gibi terzi fiyatları da çok yüksektir. Savaştan önce iki üç elbise diktirilen fiyata şimdi bir elbise zor diktirilmektedir. Şimdi terzi fiyatlarıyla savaştan önce kâğır bir alınabilmektedir. Terzi fiyatları ve kumaş fiyatları bu kadar pahalı olunca insanlar smokin ya da frak gibi resmi davetlerde giyilebilecek kıyafetlerini gazete ilanıyla satılığa çıkarmışlardır.

Hükümet, hayat pahalılığıyla mücadele etmek adına birçok tedbir almış olsa da alınan tedbirlerin çoğu başarısız olmuştur. Savaşı zengin olmak için bir fırsat gören bazı ticaret erbabı, hükümetin aldığı her tedbiri kendi lehlerine çevirmeyi başarmıştır. Sadece ticaret erbabı değil, birçok vatandaş savaşı nimet bilmiştir. Bazı mesleklerde ücretler-maaşlar fırlamıştır. Hizmetçi, işçi, hamal ücretleri fırlamıştır. Buna karşın bazı meslekler yerinde saymıştır. Kazanç bakımından büyük bir dengesizlik yaşanmıştır. Ama hayat pahalılığından her iki kesim de yani az kazanan da çok kazanan da şikâyetçi olmuştur.

Nisan 1949’da Vakit gazetesinin haberine göre hayat pahalılığı bir önceki aya oranla % 20 artmıştır. “*İstanbul Ticaret ve Sanayi Odasının istatistik servisi, mart ayına ait geçinme endeksini hazırlamıştır. Bu endekse göre; ana, baba ve üç çocuklu bir ailenin mart ayındaki masrafı 404 lirayı bulmaktadır. Aynı aile, geçen sene mart ayında 350 lirayla geçinebilmiştir. Mart ayının geçinme endeksi, bu ailenin bilhassa gıda maddeleri masraflarında şubat ayına nispetle yüzde 20 artış göstermiştir. Nisan ayının tahminleri hayatın mart ayına nispetle daha fazla yükseleceği merkezindedir.*”⁴⁸

Savaş yılları boyunca yokluğa, bin bir türlü sıkıntıya katlanan halk savaşın bitmesinin ardından geçen yıllar boyunca hayat pahalılığının düzelmemesi, hatta bazı

⁴⁷ Refik Halid Karay, “Günler Geçerken: Tarihe Karışan Kılık”, **Akşam**, 3 Mart 1945, s. 1.

⁴⁸ “Hayat Pahalılığı Yüzde 20 Arttı”, **Vakit**, 9 Nisan 1949, s. 1.

şeylerin daha da kötüye gitmesi nedeniyle artık seslerini yükseltmeye başlamışlardır. 1949 yılında, 7 Eylül kararlarının etkisiyle Türk lirasının dolar ve sterlin karşısında değer kaybetmesiyle beraber pahalılığın şiddetinin artmasıyla halk pahalılığı protesto etmiştir. Demokrat Parti İstanbul İl Kurulu tarafından düzenlenen protesto 4,5 saat sürmüştür. Vakıf gazetesinde “*Hayat Pahalılığı Protesto Edildi*” başlığıyla manşetten verilen habere göre “*Pahalılığı önlemek mucize değildir. İdareyi bize bıraksınlar da mucizeyi gösterelim! ...dediler. Başbakana da bu mealde bir telgraf çekildi.*”⁴⁹ Taksim’de düzenlenen mitingde taşınan levhalar dikkat çekicidir. Levhaların üzerinde: “(Gözümüz değil, karnımız aç)-(Geçmişte bugün: Et 40, yağ 90, ekmek 9, şeker 30, sabun 35, zeytinyağı 40)-(Et, kömür yok. Yok, yok; yok; siz neye varsınız?)-(Kabahat ihtikâr yapanda değil, göz yumandadır.)-(Belediye reisi tramvaya bin!)-(İktidar! Kulağın duymuyorsa, gözü de mi görmüyor?)-(Sırtımızda gömlek kalmadı)-(Atatürk, bizi öksüz bıraktın.)”⁵⁰ gibi pahalılığı ve hükümeti eleştiren sözler yer almaktadır. Bir vatandaşın “*Bir tarafta yiyecek yok, yakacak yok, diğer tarafta yüz binleri bozuk para gibi oluk oluk harcayanlar var. 7 Eylül dediler, paramızın kıymetini düşürdüler, altınlarımızı erittiler. Memur borç içindedir, esnaf iflas ediyor, köylü sefalet çekiyor. İnsafsızların küçük suçlarına dahi büyük cezalar verilmedikçe bu böyle devam edecektir.*”⁵¹ şeklindeki sözleri yaşanan yılları vatandaş açısından özetlemiştir. Devlet birçok tedbir almasına rağmen hayat pahalılığı hafifletememiştir. Bir alanda ya da birkaç alanda ucuzluk sağlamış olsa da bu ucuzluğu her alanda sağlamayı başaramamıştır. Bu başarısızlığın altından da cepleri doysa da gözleri doymayan vurguncular, savaş zenginleri ve karaborsacılar çıkmıştır.

1. Karaborsa

Karaborsa İkinci Dünya Savaşı boyunca ve savaş bittikten sonraki uzun bir süreçte ekonomik açıdan ülkeyi olumsuz etkileyen en önemli etmenlerden biridir. Bu başlık altında karaborsanın ülke ekonomisi üstündeki olumsuz etkisi ele alınmaya çalışılmıştır. Devlet, sınırlarına dayanmış olan savaş ülkesinden uzak tutmakla meşgulken memlekette karaborsa hüküm sürmeye başlamıştır. Savaş bittikten sonra devlet her ne kadar mal sıkıntısı ve hayat pahalılığının temelinde yatan karaborsayla

⁴⁹ “*Hayat Pahalılığı Protesto Edildi*”, **Vakit**, 9 Mayıs 1949, s. 1.

⁵⁰ “*Hayat Pahalılığı Protesto Edildi*”, **Vakit**, 9 Mayıs 1949, s. 1-2.

⁵¹ “*Hayat Pahalılığı Protesto Edildi*”, **Vakit**, 9 Mayıs 1949, s. 1-2.

mücadele etmeye çalışmış olsa da başarılı olamamıştır. Tabi ki bunda halkın da katkısı inkâr edilemez. Akşam gazetesinde 10 Ocak 1945 tarihli makalesinde Şevket Rado da bunu konuya değinmiştir: “...karaborsa doğrudan doğruya halkla alış veriş eder. Onu ortadan kaldıracak olan da devlet organları ile beraber halktır.” Yabancı ülkelerde halk karaborsadan bir şey almamaktadır; hatta bu ayıp sayılmaktadır; fakat Türkiye’de tam tersi düşünülür. Karaborsadan mal temin etmek uyanıklık olarak görülür. İnsanlar karaborsa yapan kişileri ya da dükkânları birbirine tavsiye eder, birbirine bu konuda yol gösterir. “Herkesin birbirine salık verdiği, müşterisi günden güne artan bir karaborsa nasıl ortadan kaldırılır? Nereye kaçsa biz gidip onu orada bulacak hayatını temin edecek olduktan sonra!”⁵² sözleriyle halkı eleştirmiştir. Gazetelerde yer alan haber ve makalelerden anlaşıldığı üzere karaborsacılar bu konuda halka pek de seçenek bırakmamışlardır. Mesela ithal edilen malların hangi dükkânlarda ya da mağazalarda satılacağı ya da devletin dağıttığı kumaş, şeker, sabun, zeytinyağı gibi maddelerin hangi fişle verileceği gazetelerde önceden ilan edilmektedir. Bu ilanları gören karaborsacılar daha hava aydınlanmadan bu dükkânların ya da mağazaların önlerinde yerlerini almışlardır. Satış başladığında ise yağmalarcasına bütün malları almaya çalışırlar, gerçek ihtiyaç sahibine bir tane dahi bırakmamaya özen gösterirler. Ertesi günde Mısır Çarşısı’nda (Karaborsa çoğunlukla burada faaliyet göstermektedir.) dört beş misline gerçek ihtiyaç sahiplerine ulaştırırlar. Mesela normal fiyatı 40 kuruş olarak belirlenen bir malı 270 kuruşa satmışlardır. Ekmek karnesi fişlerini ise; o fişle verilecek maddeye ihtiyacı olmayan memur, sabit ya da dar gelirlilerden satın alırlar. Dağıtılan maddeyi fiş karşılığı alıp onu da kat kat fazlasına satmaktadırlar.

Bazı malların memleket sınırlarından girmesiyle karaborsaya düşmesi bir olmuş ve kimse sırrını çözememiştir. Mart 1945’te 4444 düzine dış fırçasının ortadan kaybolması ve kimsenin bir şey bilmemesi gibi. Bu konu üzerine Refik Halid Karay makalesinde kaybolan dış fırçalarının yarattığı sıkıntıyı şöyle ifade etmiştir. “Çoğumuz ‘sakla samanı, gelir zamanı’ kabilinden-ayakkabı boyamaya, öteberi temizlemeye yarar diye-bir tarafa atıp sakladığımız eski fırçalara muhtaç kaldık ve şuna da dikkat ettik. Meğerse artık dış temizliğine yaramaz sandığımız o fırçalar henüz emekliye çıkarılacak hale düşmemişler, dinlendikten, iyice kuruduktan sonra

⁵² Şevket Rado, “Sözün Gelişi: Bir Taraflı Mücadele”, **Akşam**, 10 Ocak 1945, s. 2.

sertleşmişler, sulh malı olduklarından harp zamanında yapılanlara meydan okuyacak bir canlılığa erişmişler. Kahve ve çay gibi keyif verici şeyler devlet inhisarına [tekel] alınıyor ve fişle dağıtılıyor da sıhhi önemi üzerinde durmaya lüzum olmayan dış fırçası karaborsaya kaptırılıyor?”⁵³

Karaborsadan kazanılan para çok fazladır. İyi bir işte iyi bir maaş alan insanlar dahi bazen işlerini bırakıp karaborsada mal satmaya başlamışlardır. Bazı küçük dükkânlar (karaborsayla uğraşanlar) çok iyi mevkilerdeki büyük dükkânlardan bile kat kat fazla kazanmışlardır. Karaborsa belli bir kesimin işi halini almıştır. Son Posta gazetesinin “Düşünceler” sütununda yer alan “*Karaborsa, normal satış fiyatlarının üstünde satış yapanların borsasıdır. Bu borsa bizde, harbin başında işe başladı, bu son senelerde çalışma sahasını genişletti ve bugün bir sınıf türedi, karaborsacı sınıfı... Piyasaya çıkarılan bütün malları, piyasada az olan bütün malları, kısa zamanda ellerine geçiriyorlar. Ve sonradan yüksek fiyata satıyorlar. Ve hepimizin zararına memleket zararına geçiniyor, hatta servet sahibi oluyorlar. Bunlar artık muayyen [bilinen] kimseler olmuşlardır.*”⁵⁴ ifadesi karaborsanın toplum hayatında nasıl yer ettiğini anlatmıştır.

Memurların ya da sabit gelirliilerin kuponlarını satmaları, dükkân sahiplerinin mallarını saklayarak el altından yüksek fiyatlara satması (ellerindeki malları da genelde eş, dost, komşu, tanıdık kimselere satmışlardır.), ev sahiplerinin kira bedellerini yüksek tutması karaborsayı özellikle savaşın son yılı olan 1945’te zirveye taşımıştır. Öyle ki bazı mallar sadece karaborsada bulunabilmektedir. Bir dönem özellikle de ilaç eczaneler yerine karaborsadan temin edilmeye başlanmıştır. Tanin gazetesinin 14 Ocak 1945 tarihli haberi bu duruma örnek olarak gösterilebilir. “*Son günlerde ilaçların mühim bir kısmı tamamıyla karaborsaya intikal etmiş bulunmaktadır. Macar mamulâtı olan “Ultraseptil” adındaki ilaçların fiyatlarındaki yükseklik hayret verecek derecededir. 20 tanelik ambalajlı normal olarak 175 kuruşa satılan bu ilacın fiyatı 50 liraya kadar yükselmiştir.*”⁵⁵ Savaş yılları boyunca denetimsiz kalan ticaret piyasasında akla gelebilecek her çeşit ürün karaborsaya düşmüştür. Sadece ürünler değil ev ve dükkân kiralari, hatta hastaların bile

⁵³ Refik Halid Karay, “Günler Geçerken: İnsanın İhtiyacı ki...”, **Akşam**, 4 Mart 1945, s. 1.

⁵⁴ “Düşünceler: Karaborsacılar Artık Muayyen Kimselerdir”, **Son Posta**, 19 Şubat 1945, s. 1.

⁵⁵ “İç Haberler: İlaç İhtikârı Arttı”, **Tanin**, 14 Ocak 1945, s. 3.

karaborsası yapılır olmuştur. Server Ziya Meramlı, “*Hasta Karaborsası*” başlıklı makalesinde bu konuya değinmiştir: “*Her şeyin karaborsaya düştüğü bir devirde yaşıyoruz. Ak borsanın kaybettiği metaları saymaya kalksak akıllara durgunluk verecek bir liste elde etmiş olmaz mıyız? Fakat size hasta da karaborsaya düştü dersem muhakkak ciddiyetimden şüphe edeceksiniz. Buna rağmen ısrar ediyorum: Hasta da karaborsaya düştü. Bu karaborsanın iki cins kurbanı var. Bir kısım doktorlar ve hastalar. Bilhassa memleketin en ileri şehri olan İstanbul’a dertlerine deva bulmak için gelen taşralı hastalar.*

*Türk tababetini [tıp] tehdit eden hatta doktorluk âlemine bir yüz karası olan bu isim asıl adı hasta simsarlığıdır. Bunu meslek edinen kimselerin tabiriyle ‘mazotçuluk...’ Mazotçunun vazifesi otellerde ve doktorların kesif [yoğun] olduğu mahallerde dolaşarak rastlayacağı hastaları hesabına çalıştığı doktora çekmekten ibarettir.”*⁵⁶ Aynı makalede yer alan bilgilere göre hasta simsarları küçük yerlerden İstanbul’a şifa bulmak için gelen insanları gözlerine kestirip hesabına çalıştığı doktora gitmesi için ikna etmeye çalışır, yeri gelir hemşeri olur. Eğer hasta gideceği doktoru önceden belirlememişse simsarın işi kolaydır; fakat hastanın gideceği doktor belli ise iş biraz zorlaşır. İkna edebilmek için ‘o doktorun daha önce hasta öldürdü’ gibi sözler sarf ederek ikna etmeye çalışmışlardır.

Her şeyin karaborsaya düştüğü bu dönemi Cumhuriyet gazetesinde yer alan bir karikatür çok güzel ifade etmiştir. Yol kenarında karların üstünde oturan bir kişiye yoldan geçen bir kişi soruyor:

“-Allah’ın ayazında ne yapıyorsun orada yahu?

-Karaborsanın eline düşmeden biraz hava alayım dedim!”⁵⁷ (Bkz. ek 2)

Yine Cumhuriyet gazetesinde yer alan başka bir karikatürde ise; torun gazeteye bakarak:

“-Piyasada bir karaborsa rezaleti çıkmış!

⁵⁶ Server Ziya Meramlı, “Şehir Notları: Hasta Karaborsası”, **Tanin**, 27 Ocak 1945, s. 3.

⁵⁷ **Cumhuriyet**, 5 Şubat 1945, s. 1.

Dede: -Hey gidi dünya... Bizim zamanımızda bu mevsimde ayva ile muşmula bir de hünnap çıkardı.”⁵⁸ demektedir.

Karaborsa artık hayatın bir parçası olmuştur. İnsanlar hangi malı nereden, kimden, kaç paraya bulacaklarını zamanla öğrenmişlerdir. Karaborsadan mal bulamayan ya da alamayanlara saf gözüyle bakılmaya başlanmıştır. Karaborsacılık yapmayan esnaf da aynı kefeye konmuştur. Murad Sertoğlu makalesindeki: “ *Fahiş kâra, gayri tabii yüksek fiyatlara o kadar alışmış bulunuyoruz ki, doğru dürüst iş yapan bir adama rastladığımız zaman zekâsından şüphe ediyoruz. Niçin? Çünkü harbin başlaması ile beraber canlanan ihtikârla girişmiş olduğumuz savaş altı seneden beri mütemadiyen [ara vermeden] halkın aleyhinde netice vermektedir. Beyaz borsanın mağlubiyeti karşısında karaborsa mütemadiyen kuvvetlenmiş ve gençleşmiştir. Her şeye alışan insan buna da nihayet alışmış bulunuyor. Onun için makul kâr, meşru hareket artık bize inanılmaz bir şey gibi geliyor.* ”⁵⁹ sözleriyle halkın karaborsayı olağan bir durum olarak algıladığını belirtmiştir.

Devletin dağıtım yaptığı (satışa çıkarılacak malların dükkân ya da mağazalara verilmesi) mallar önceden gazetelerde halka duyurulmaktadır. Daha önce de belirttiğimiz gibi karaborsacılar herkesten önce dağıtım yapılacak dükkânın önünde yer alıp bütün malları ele geçirirler. Fakat bazen gazetecilerin dahi haberi olmadan, gerçek ihtiyaç sahipleri duymadan dağıtım yapılan mallar karaborsaya düşmektedir. Mart 1948’de de bir buçuk milyon metreye yakın kumaşın büyük bir miktarı kimsenin haberi olmadan karaborsaya düşmüştür. Bu konuyla ilgili Refik Halid Karay makalesinde şunları söylemektedir: “*Gazetecilerin bile haberi olmadı: Meğerse bu senenin ilk pamuklu tevzi yapılmış, bayilere bir buçuk milyon metreye yakın kumaş verilmiş. Biz alamadık ve bizim tanıdıklarımızdan kimse de öyle bir şeyin yüzünü görmedi. Gazetelerde şimdi, iş işten geçtikten sonra okuduğumuza göre o bir buçuk milyon metre pamuklunun pek az miktarı halka dağıtılmış, üst tarafı bir misli fazla fiyatla karaborsaya geçmiş! Peki, mesuller hakkında ne muamele yapılmış? Tahkikat açılmış, tevkifat [tutuklamalar] başlamış, muhtekirlerin [vurguncu] cezalandırılması yoluna gidilmiş mi? O cihetin [yön] bahsi yok. Yalnız*

⁵⁸ *Cumhuriyet*, 23 Eylül 1945, s. 1.

⁵⁹ Murat Sertoğlu, “Şimdilik: Her Şeye Alışıldığı Gibi”, *Tanin*, 16 Ocak 1945, s. 3.

*şunu öğreniyoruz: Bu dalavereden karaborsacılar bir milyon lira vurmuşlar!*⁶⁰. Karaborsacılarla mücadele edilmesine edilmiştir; fakat yakalananlara caydırıcı bir ceza verilmemiştir. Karaborsacılar bilir ki karaborsadan kazandıkları para, yakalanınca ödeyecekleri cezanın kat kat fazlasıdır. Bu nedenle yakalanmaktan, cezalandırılmaktan korkmamışlardır.

Savaş yıllarında ortaya çıkan karaborsa piyasa fiyatlarını belirler duruma gelmiştir. Savaş bittikten sonraki bir kaç yıl karaborsayla mücadele pek başarılı olamamıştır. 1950’li yılların başına gelindiğinde karaborsa piyasadan yavaş yavaş elini eteğini çekmeye başlamıştır. Savaşın başından 1950’li yıllara kadar karaborsadan birçok insan zengin olmuştur. Bu ani zenginliğin cezbedtiği birçok insan bu dönemde İstanbul’a akın etmiştir. Birçoğu da geliş amacıyla başarılı olmuştur. Fakat 1950’li yılların başında hesapsız kazandıklarını hesapsız tükettiklerinden ve artık İstanbul’da yapacak işleri kalmadığından, Anadolu’dan gelen karaborsacılar memleketlerine geri dönmeye başlamışlardır.

Cemal Refik bu durumu makalesinde şu sözlerle anlatmaktadır: *“...İstanbul’da ellerinin erdiği, gözlerinin gördüğü yerleri kendilerine mülk edinip karaborsa dehlizlerinde İstanbullunun üç beş kuruşunu keselerine haraç kaynağı yapmak emeliyle gelmişlerdi. Kimlerden bahsettiğimi anladınız sanırım. Hani bir zamanlar sınırlarımızı harp alevleri sardığı sıralarda Anadolu’dan İstanbul’a akınlar olmuştu. Başları ustura ile kazınmış, bıyıkları yanaklara çengellenmiş, çeneleri çember sakallarla çevrelenmiş, abalı, çakşırılı*, poturlu*, omuzları heybeli, elleri testili efendi emmiler. “ İstanbul’un taşı toprağı altındır ” diyerek fevç fevç [kalabalık] akın etmişlerdi. Kısa zamanda ölçüsüz bu emmilerden birçoğunun hayatında büyük inkılap yaptı. Evvelce kafalarını kazıyan ustura bu defa sakallarına musallat oldu, çengel bıyıklarda kırılıp artistik şekiller aldı, kirpi dikeni gibi uzayan saçlar tarak dişlerini kırarak tuvalet kıvamına girdi. Setre* pantolon, ipek gömlek, tabanı gıcırtılı iskarpin giydiler, kravatlarını berbere bağlattılar kaçak getirttikleri fötr şapkalarının kurdele düğümlerini sağa çevirip başlarına geçirdiler; İstanbul’un*

⁶⁰ Refik Halid Karay, “ Günler Geçerken: Hiçten Sayı: Bir Milyon ”, **Akşam**, 23 Mart 1948, s. 1.

***Çakşır**: Paça bölümü diz üstünde veya diz altında kalan bir tür erkek şalvarı.

***Potur**: Bir çeşit ayakkabıdır.

***Setre**: Düz yakalı, önü ilikli bir tür ceket.

büyük lokantalarında, lüks gazinolarında başköşeye geçtiler; bıçakları tabaklara çarpıp garsonlara emirler vererek şarkıcı kızlara göz süzüp ahlak ohlar çekerek gönül eğlediler. O devirde akıllarından geçer miydi ki, günün birinde devran değişecek, çamurlu sel sularıyla dönen karaborsa dolapları duruverecek, ölçüsüz kazançların kaynağı tıkanacak? Akıllarına gelmeyen şey başlarına geldi, zavalcılıkların! Harp yılları içinde taşradan İstanbul'a gelip ticaret yapan birçok kimseler piyasanın bugünkü şartlarına bakarak eski aşırı kazanç devirlerinin bir daha avdet etmeyeceğini anladıkları için memleketlerine dönmeye başlamışlardır.”⁶¹

1950 yılına gelindiğinde devletin karaborsayla yaptığı mücadelenin etkisi görülmeye başlanmıştır. Karaborsadan bir dönem servet elde etmiş olan bazı karaborsacılar kazandıkları parayı har vurup harman savurdukları için yıllar içerisinde kendilerinin beslediği hayat pahalılığı karşısında yenik düşmüşlerdir. İkinci Dünya Savaşı boyunca ve daha sonraki 5 yıl boyunca neredeyse ülke ekonomisi karaborsacıların elinde olmuştur. Halk birçok yiyecek ve ihtiyaç maddesinden yoksun kalmış ya da normal fiyatının üç beş mislini ödeyerek elde edebilmişlerdir.

2. Konut Sıkıntısı

Konut kiralari karaborsanın ve hayat pahalılığının etkisiyle oldukça yükselmiştir. 1945'te bir önceki yıla oranla % 50 ila % 100 artmıştır. Konut sıkıntısı İstanbul'da diğer illere oranla daha fazla yaşanmıştır. Savaş yılları boyunca gerek ekonomik şartlar gerekse modernleşmenin etkisiyle köyden kente göçlerde artış yaşanmıştır. “Şehirlerde sinai merkezlerin gelişmesi, kent hayatının cazibesi kasaba ve köylerin nüfusunu kentlere çekti. Şehirlerdeki mesken sayısı talebi karşılamak için yeterli değildi ve bunun neticesin olarak gecekondu kendiliğinden doğdu.”⁶² Bu yıllarda kat mükellefiyeti olmadığı için genel olarak evler tek ya da iki katlıdır. Ev sahibi olmak isteyenler günümüzdeki gibi bir apartmanın sadece bir dairesini alamamaktadır. Ya apartmanın tamamını alacak ya da tek katlı evlerden alacaktır. Zaten bu yıllarda çoğu insanın ev almaya gücü yetmemektedir, savaş zenginleri hariç.

⁶¹ Cemal Refik, “İstanbul Hayatı: Sel Gider!”, **Akşam**, 7 Mart 1950, s. 3.

⁶² Kemal Karpat, **Türkiye’de Toplumsal Dönüşüm**, İmge Kitabevi, İstanbul, 2003, s. 117.

Apartmanlarda yaşayan insanlar eskiden yaz geldiği zaman rahat nefes almak için, çocuklarının güneş görmesi, rahat rahat oynamaları için yazlık evler kiralamaktaydı. Ama artık yazlık ev kiralamak sadece zenginlerin yapabildiği bir şey olmuştur. Özellikle moda olan yerlerde ev kiralari alabildiğine yükselmiştir. Savaş zenginleri olarak adlandırılan yeni zenginler hesapsız kazandıklarını yine hesapsız harcama yoluna gitmişlerdir. Ev sahipleri de bunu fırsat bilip kiralari olabildiğince yüksek tutmuşlardır. İstedikleri parayı verecek biri nasıl olsa bulunacağından boş kalmasını dahi göze almışlardır. Hem yazlıkta hem de kışıkta evi olan bazı ev sahipleri ise yazın kışıkta oturup yazlığını, kışın da yazlıkta oturup kışlığını kiraya vererek fazlasıyla para kazanmışlardır. İstanbul’da evlerin çoğu da garsoniyer olarak kullanılmaktadır.

Ev sahipleri insanların mesken ihtiyacından fazlasıyla para kazanmışlardır. Kiraların yüksek tutulmasının yanı sıra birde yüksek meblağlarda hava parası almışlardır. Orhan Mete, makalesindeki “*Bugünkü İstanbul şimdiye kadar görülmemiş bir mesken buhranı içindedir. Bu buhranın sebepleri günün mevzuu olarak yaşıyor. Şehrin, en bakımsız semtinden en güzel semtlere varıncaya kadar sınıf sınıf her binanın üzerinde yeni tanıdığımız bir hava var: Para...*”⁶³ sözleriyle hava parasına değinmiştir. Hava parası ve yüksek kira bedelleriyle ilgili alınan tedbirler, uygulanan cezalar hiç birisi ev sahiplerini yüksek kira istemekten alıkoyamamıştır. Birçok ev sahibi suçüstü yakalanıp mahkemeye verildiği halde çürük çarık iki odalı bir evden 1500, düzgünce dört odalı bir evden 2500 lira istemekten vazgeçmemişlerdir. Ev sahipleri kira miktarını kendileri belirlemek ve istedikleri zaman kiracılarını kapının önüne koymak istemişlerdir.

İç işleri bakanlığı mesken buhranıyla mücadele için bir kanun tasarısı hazırlamıştır. Cumhuriyet gazetesinin haberine göre; “*İç İşleri Bakanlığı tarafından ‘Belediyelerce yapılacak ucuz evler kanunu’ adı ile bir kanun tasarısı hazırlanmıştır. Her ne kadar belediyeler kanunun 15. maddesi belediyelere esasen böyle bir vazife tahmil etmekte ise de, bugünün şartlarına uygun bir kanun yapmak suretiyle müşkülât [güçlük] giderilmek istenmiştir. Yapılacak bu evlerden sabit gelirli, ücretli veya aylıkla çalışan evsizler, sağlık şartları bulunmayan izbe veya küçük evlerde*

⁶³ Orhan Mete, “Şehir Notları: Yarınki İstanbul”, **Tanin**, 16 Ocak 1945, s. 3.

oturanlar, yangın afetine uğrayanlar, yarıcı veya ziraat işçisi olanlar ve küçük esnaflar istifade edecekler. En küçük tipinde bir odası, mutfak ve duşu bulunacak olan bu evler, üç odalı ve bir holü olan evlere kadar muhtelif tiplerde olacaktır.”⁶⁴

Mesken sıkıntısı 1947’de günlük hayattaki en önemli sorun haline gelmiştir. İkinci Dünya Savaşı’nın getirmiş olduğu hayat pahalılığını dahi unutturmuştur. Mesken sıkıntısıyla mücadele için birçok önlem alınmıştır. İnşaat malzemeleri ucuzlatılmıştır. Belediye ucuz evler inşa etmeye başlamıştır. Bu evleri düşük fiyat ve uzun taksitlerle geliri az olan vatandaşlara satmayı düşünmüşlerdir. Akşam gazetesindeki haberde Yüksek Mimarlar Genel Sekreterinin bu konuyla ilgili demeci yer almaktadır:

“Mesken buhranı konusunda Türkiye Yüksek Mimarlar Birliği genel sekreteri yüksek mimar Muhiddin Güven görüşlerini şu şekilde anlattı:

—Mesken buhranı ile mücadele için evvela inşaat malzemesi teminini kolaylaştırmak lazımdır. Çimento tedariki bir sürü formaliteye tabidir. Hükümet gerçi çimento ithaline müsaade etti; fakat gerekli tedbirler alınamadığından bundan umulan fayda temin edilemedi. Çimentodan alınan resim [vergi, haraç] yüksektir. Hükümet çimento fabrikaları tevsi ve yeni fabrikalar inşa edilinceye kadar ithal çimentosu vergi ve resimden muaf tutulmalıdır. Diğer inşaat malzemesine gelince, kereste fiyatı akıl almayacak nispette 8–10 misli yükselmiştir. Bunun başlıca amili maalesef Devlet Orman İşletmeleridir. Bu işletmelerdeki kırtasiye zihniyeti bir kenara bırakılarak ucuza mal etme düşüncesini beklemek hakkımızdır. İkinci nokta nakliye ücretleridir. Bu yüzden inşaat malzemesi artıyor. İnşaat malzemesi için nakliye ücretleri indirilmelidir. Üçüncü nokta arsadır. Arsalar fena ifraz edilmektedir. Milli emlake ait arsalar sistemli bir şekilde satılmaktadır. Belediyelerin elinde de birçok arsa vardır. Arsa meselesini halletmek için arsa sahiplerini inşaat yapmaya mecbur etmek, milli emlake ait arsaları da sistemli ve makul bir şekilde satışa çıkarmak lazımdır. Dördüncü nokta kredidir. Banka ve müesseseler yapı sahiplerine kolaylık göstermelidirler. Beşinci nokta yapı ruhsat işinin daha kolay ve

⁶⁴ “Belediyeler Ucuz Evler Yapacak”, **Cumhuriyet**, 15 Mayıs 1946, s. 1.

daha çabuk olmasıdır. Yeni yapılan binaların hiç olmazsa beş sene vergiden muaf tutulması muvafıktır.”⁶⁵

Bu yıllarda daha önce de belirttiğimiz gibi kat mülkiyeti yoktur. Kat mülkiyeti olmadığı için yapılan binalar orta halli vatandaşlara çok pahalı gelmiştir. Konut sıkıntısını engellemek için yapılan binalar alıcı bulamadığı için boş durmaktadır. Bina fiyatları 20–25–30 bin arasında değişmektedir, bu parayı da kimse kolay kolay ödeyememiştir. Fakat binalar kat kat satılırsa fiyat 8–10–12 bin liraya inecektir. Kat mülkiyeti kanunu henüz çıkmamış olmasına rağmen 1950 yılında apartmanlar kat kat satılığa çıkarılmaya başlanmıştır.

Savaş yıllarında başlayan mesken sıkıntısı günümüze kadar gelen bir sorunu da doğurmuştur: gecekondulaşma. Gazetelerde yer alan haberlerden anlaşıldığı üzere bu yıllarda gecekondulara “doğma evler” denmektedir. Gecekondulu Sakinleri Derneği dahi kurulmuştur. Derneğin temsilcileri Ekim 1949’da İstanbul Valisi’nden yol, elektrik, kanalizasyon istemişlerdir. Gecekondulaşmanın önüne geçebilmek için zaman zaman yıkım kararları alınmıştır. Vakit gazetesinde yer alan bir habere göre; *“11 Haziran’dan sonra inşa edilmiş olan 300 gecekondunun kanun mucibince yıkılması hakkında kazalardan Belediye Daimi Encümenine mazbatalar gelmiştir. Encümen, bu mazbataları tetkik ederek kararını verecektir.”*⁶⁶

Konut sahipleri kira bedellerini yüksek tuttukları için Milli Korunma Kanunu kira bedellerini denetim altına almıştır. Fazla kira ve hava parası isteyenler suçüstü yakalanırsa cezalandırılmaktadır. 1950 yılında kira bedelleri serbest bırakılmıştır. Ev sahipleri yüksek kiralar ve altı aylık ya da bir yıllık kira bedelini peşin istemişlerdir. Dar gelirliiler şöyle dursun, orta seviyedeki vatandaşların bile buna güçleri yetmemektedir. (Hava parası eskisi kadar revaçta değildir.) Ev sahipleri uzun süre evlerinin boş kalmasını göze alıp fiyat kırmamışlardır. Bir zamanlar belediye boş olan evlerin anahtarlarını alıp kendi belirledikleri fiyattan kiraya vermeyi gündeme getirmiş; fakat bu düşünce boş çıkmıştır. Ev buhranını önlemek için belediye ucuz evler yaptırıp uzun vadeli taksitlerle satmak düşüncesiyle Mecidiyeköy civarında otuzar kırkar liralık evler yapmış; fakat dar gelirli vatandaşlar bundan istifade

⁶⁵ “*Mesken Buhranı Meselesi*”, **Akşam**, 24 Mart 1948, s. 3.

⁶⁶ “*Gecekondulu Davası*”, **Vakit**, 25 Ekim 1949, s. 1.

edememiştir. Sonra şehirden kilometrelerce uzak kırlarda yeni mahalleler inşa etmeyi gündeme getirmişler; fakat ulaşım araçlarının, elektrik, su, havagazı, kanalizasyon tesisatı şehir içine dahi yetmezken bu yeni mahallelerin bütün bunlardan yoksun kalması nedeniyle rağbet görmeyeceğinden bu projeden de vazgeçmişlerdir.

Konut sahipleri kira bedellerini yüksek tuttukları için sıklıkla eleştirilmiştir. Refik Halid Karay köşesinde ev sahibi bir okurun mektubuna yer vermiştir. Bu okur kira bedellerini yüksek tutmalarının gerekçesini kendi açısından şu şekilde açıklamıştır. “-*Baba yadigârı bir evimiz var, kiraya veriyoruz. On sene evvel binanın kıymeti beş bin lira idi; senede elimize geçen 420 lira kira bedelinden 50 lira sigorta, 60 lira amortisman ve 45 lira vergi ve 15 lira tamir masrafı indirilince bize yılda 250 lira kalıyordu ki o zaman için fena bir para sayılmazdı.*’

Peki, şimdi ne olmuş? Olanlar şudur: Yüzde 20 zamlı kira bedeli senevi 504 liraya çıkmıştır. Fakat bina vergisi artmamakla beraber diğer masraflar çok yükseldiğinden bütün gelir 250 liradan 93 liraya düşmüştür. Nasıl? Hesap meydana: Evvelce beş bin lira eden binanın kıymeti bugün en aşağı 15.000 liradır; amortismanı bu hesaplara 160, sigortası 150 lirayı buluyor; tamirat da 50 lira. Yani sabit kalan 45 lira vergisi ile: 160+150+50+45=411 lira tutar ki alınan 504 lira kiradan tenzil edilince 93 lira kalır. Binaenaleyh 15.000 liranın senede getirdiği kar yüzde 0,6’dan ibarettir.”⁶⁷

Ev sahipleri de hayat şartları göz önüne alınca haklı olduklarını düşünmektedirler. Fakat bu durum bütün ev sahipleri için geçerli değildir. Birçok mülk sahibi hayat pahalılığını bahane ederek ev ya da dükkânlarını değerinin çok çok üstünde fiyatlarla kiraya vermişlerdir. Bu yıllarda yaşanan bütün ekonomik sorunlar gibi devlet mesken buhranının da önüne geçmek için bir dizi tedbir almıştır. Ucuz binalar inşa etmeye, inşaat malzemelerinin fiyatını düşürmeye çalışmıştır.

⁶⁷ Refik Halid Karay, “Günler Geçerken: Tütüncü ile Emlak Sahibi”, **Akşam**, 27 Şubat 1948, s. 1.

İKİNCİ BÖLÜM

HÜKÜMETİN EKONOMİK SORUNLARLA MÜCADELE İÇİN ALDIĞI BAZI ÖNLEMLER

A. Hükümetin Ekonomik Sorunlarla Mücadelesi

İkinci Dünya Savaşı'nın başladığı 1939 yılından 1945 yılına kadar siyasiler bütün dikkatlerini savaşa yöneltmişlerdir. 1945'e kadar her şey dış politikaya göre şekillenmiştir. Siyasiler ancak 1945'te savaş sona erdiğinde dikkatlerini ülkenin sorunlarına yöneltebilmiştir. (Deringil, 2004; Seydi, 2009; Uçarol, 2008.) Çözülmesi gereken birçok sorun birikmiştir. En başta da ekonomik sorunlar yer almıştır. Aslında Birinci Dünya Savaşı sonrasında ekonomik kalkınma ilk sıralarda yer almıştır. İkinci Dünya Savaşı başlayınca dış politika haricindeki her şey ikinci planda kalmıştır.

Savaş yılları boyunca sorunlarla ilgili tamamen ilgisiz kalındığı söylenemez; fakat ülke sınırlarına dayanmış bir savaş varken alınan önlemler de pek başarılı olamamıştır. Sorunlara yüzeysel olarak çözümler üretilmiştir.

Savaş yılları boyunca denetimsiz kalan piyasada vurgun, sahtekârlık ve karaborsa baş göstermiştir. Hükümet savaşın başladığı yıllardan itibaren bu sorunlarla ilgili önlemler almaya başlamıştır. 1942'de ekmeğin karneye bağlanmasının ardından zeytinyağı, un, şeker, kumaş gibi birçok tüketim maddesi de karneye bağlanmıştır. Ticaret genel anlamıyla devletin elindedir. Birçok mal için narh uygulanmıştır. Hangi malın hangi dükkânda satılacağını belediyeler vasıtasıyla denetlemiştir. Savaş yıllarında tek tip ekmek çıkarılmış bunun dışında halka pasta-çörek gibi unlu maddeler ve un satılması yasaklanmıştır. Lokantalarda yemek yemek isteyenler ekmeklerini yanlarında götürmek zorunda kalmışlardır. Hangi fırının ne kadar ekmek çıkaracağı yine belediyeler vasıtasıyla belirlenmiştir. Bunun yanında ithal edilen malların ne kadarının hangi şehirde satışa çıkarılacağına da devlet karar vermiştir.

O yıllarda yaşanan İkinci Dünya Savaşı'nın Türkiye'de yaratabileceği ekonomik sorunları daha kolay aşabilmek için Ocak 1940'ta Milli Korunma Kanunu

kabul edilmiş, buna bağlı olarak Milli Korunma Mahkemeleri kurulmuştur. Karaborsa, sahtekârlık ve vurgunculuk yapanlar bu mahkemelerde yargılanmıştır. Lakin yargılanmalar neticesinde verilen cezalar caydırıcı olmadığı için çok da etkili olamamıştır.

1945'te, uzun zamandır üstünde çalışılan Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu yürürlüğe konmuştur. Bu kanunun amacı toprak dağılımındaki adaletsizliğin önüne geçmek, toprağı olmayan ya da yetmeyen köylülere toprak sağlamak olarak belirtilmiştir. Bu yıllarda köyden kente göç artmıştır. Büyük çiftliklerde yanaşma ya da yarıcı olarak çalışan insanlar iş umuduyla büyük şehirlere göç etmeye başlamışlardır. Bu topraksız köylülere toprak vererek bu göçlerinde önüne geçilmek istenmiştir.

1930'lu yılların başından itibaren yaşam tarzında Avrupa'nın etkisi fazlasıyla görülmeye başlanmıştır. Savaş yıllarında baş gösteren karaborsa ve vurgunlar sayesinde kısa sürede zengin olan insanların lüks yaşama merakları nedeniyle 1940'lı yılların ortalarından itibaren toplumda lükse eğilim artmıştır. Buna karşın devlet lüks tüketim mallarının ithalini yasaklamıştır ve lüks mallara vergi koymuştur.

1. Bazı Mallarda Narh-Karne Uygulaması

İkinci Dünya Savaşı başladıktan sonra Türkiye savaşa girmemesine rağmen savaş politikasına geçmiştir. Birçok genç askere alınmıştır. Bu durumda da zirai üretim azalmıştır. Özellikle buğday üretiminde azalma görülmüştür. Bu nedenle ekmek tüketimini kontrol altında tutmak zorunluluğu doğmuştur. Ayrıca ekmek karaborsasını engellemek ve bazı kişilerin ihtiyacından fazlasını stok yapmasının da önüne geçmek için 1942'de ekmek karneye bağlanmıştır. *“Yedi yaşına kadar olan çocuklara günde 187.5 gram, yedi yaşından büyüklere 375 gram ve ağır işlerde çalışanlara da 750 gram ekmek tahsis edilmiştir. (...) Ekmeğin çeşnisi de kerelerce değiştirilmiştir. Çıkarılan tek tip ekmek o dönemlerde “kara ekmek” olarak nitelendirilmekteydi.”*⁶⁸ Zaman zaman bu miktarlar düşürülmüş, zaman zaman da arttırılmıştır. Sadece ekmek değil zamanla kömür, kumaş, şeker gibi birçok ürün karneye bağlanmıştır.

⁶⁸ Tevfik Çavdar, *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi 1939-1950*, İmge Kitabevi, İstanbul, 2008, s. 427-428.

Ekmek karneleri aile reisinin bir beyanname doldurması ve bunları mahalle muhtarlarına vermesiyle temin edilmiştir. Her aile ferdi için bir ekmek karnesi verilmiştir, nüfus cüzdanlarının kapağının içine ekmek karnesinin alındığına dair damga vurulmuştur. Alt tarafında her bir güne ait kuponlar bulunan ekmek karneleri birer aylık olarak verilmiştir. O ay 30 günse 30 kupon, 31 günse 31 kupon bulunmaktadır. Bu kuponlarla sadece ekmek değil başka mallar da verilmiştir. (Tuğluoğlu, 2001; Tutel, 2001.) Ekmek karnelerinin ne zaman dağıtılacağı ve hangi kuponla hangi malın ne miktarda verileceği gazeteler aracılığıyla halka duyurulmuştur. Son Posta gazetesinde yer alan *“temmuz ve ağustos karnelerinin dağıtımına başlanmıştır. Bu karnelerde çay, kahve, zeytinyağı ve un dağıtmaya mahsus Ü, V,Y,Z kuponlarından başka değişmez gelirlilerin karnesinde I, II, III, IV, V rakamlarını taşıyan kuponlar bulunmaktadır. Bu kuponlarla muhtelif maddeler dağıtılacaktır. Hangi kuponla hangi maddenin dağıtılacağı henüz belirlenmemiştir.”*⁶⁹ haberi gibi haberler sıklıkla gazetelerde yer almıştır. Ekmek karneleriyle verilecek mallar hakkındaki bir başka haber de Akşam gazetesinde yer almıştır. *“Eylül ve ekim aylarına ait ekmek karnelerindeki A kuponuyla yalnız büyüklere 300'er gram kahve, B kuponuyla büyüklere ve çocuklara 25'er gram çay, C kuponuyla da büyük ve küçük farkı gözetilmeksizin nüfus başına iki aylık ihtiyaç karşılığı olarak bir kilo zeytinyağı verilecektir.”*⁷⁰

Savaş yılları boyunca piyasadaki fiyat dengesini sağlamak için birçok mal için narh uygulanmıştır. Savaş hali ve seferberlik durumunda uygulanan narh ve karne savaş sona erdikten sonra da Türkiye'de uygulanmaya devam etmiştir. Bunun nedeni ise savaş boyunca karaborsa ve vurgun yapmaya alışmış olan kesimin savaştan sonra da faaliyetlerine devam etmesidir. Burhan Felek Cumhuriyet'teki makalesinde bu konuyla ilgili şunları yazmaktadır. *“En küçük esnaftan en büyük tüccara kadar büyük bir ekseriyet bu harp yıllarında nispetsiz para kazanmaya alıştı. Yani on kuruşluk şeyi kırk kuruşa satmanın tadını aldı. Bu yüzden milyoner tüccardan zengin olan küçük esnafa kadar bir hayli namuslu muhtekir gösterebilirim. Bunlar harbin bittiğini, şartların artık normalleştiğini bilmezlikten geldikleri gibi*

⁶⁹ “Yeni Ekmek Karneleri Kuponları ile de Muhtelif Maddeler Verilecektir”, **Son Posta**, 26 Haziran 1945, s. 2.

⁷⁰ “Şehir Haberleri: Ekmek Karnelerindeki Kuponlarla Neler Verilecek?”, **Akşam**, 1 Eylül 1945, s. 3.

maalesef resmi otoritelerde hala bu fiyat yüksekliğini önleyecek ciddi tedbir alamıyorlar. Amerika gibi dünyanın en serbest bir memleketinde hala fiyat kontrolü tatbik edilirken bizim, bu çok kazanmaya alışmış açgözlü ticaret erbabını başıboş bırakmamız halkı ve hükümeti hırpalamaktadır.”⁷¹

Gazetelerde karne ve narhla ilgili haberler sıklıkla yer almaktadır. Bazı haberler şöyledir: *Belediye Ete Narh Koyacak: Kasapların ikide birde fiyat yükseltme teşebbüsleri önlenecek.*⁷² *Belediyenin kıvırcık eti için koyacağı narh 215–220 kuruşu geçmeyecektir.*⁷³ *Zeytinyağının Karne ile Verilmesi İnceleniyor: Ankara’da gelen haberlere göre, ilgili makamlar herkesin ihtiyacı olan zeytinyağını temin edebilmesi için karne ile yağ verilmesi hususunda incelemelerde bulunmaktadır.*⁷⁴ *Zeytinyağı Karne ile Verilecek: Ankara, İstanbul ve İzmir şehirlerine şimdiye kadar türlü yollardan gönderilen ve halka dağıtılan zeytinyağları, istihsal muntıkalarındaki yağ miktarının azalması dolayısıyla talepleri karşılanamayacak bir durumuna düşmüş olduğundan dağıtım işlerinin yeni vaziyete göre düzenlenmesine lüzum görülmüştür.*⁷⁵ *Dünden İtibaren Yeni Narh Yürürlüğe Girdi: Belediye daimi encümeni sade et fiyatlarını arttırmakla kalmamış kasaplara şimdiye kadar verilen kiloda 22 kuruş perakendeci karını 25 kuruşa yükseltmiştir. Diğer taraftan et nakliye ücretlerini de artık perakendeci kasaplar ödemeyeceklerdir. Belediyenin son olarak kabul ettiği esaslara göre kiloda yedi kuruş olan nakliye ücretleri toptancı kasaplara ait olacaktır.*⁷⁶

Her ne kadar devlet karne ile dağıtım yapsa da narh belirlese de yine de karaborsa, hile ve vurgunların önüne geçememiştir. Esnaf yine bildiğini okumuştur. Akşam gazetesinin “Dikkatler” sütununda bu konuyla ilgili: “Nizama karşı duran hesapsız kazanıyor! İkinci umumi harp birçok memleketlerde birçok maddi manevi mukaddesat yıkmıştır. Bizim mabetlerimiz, evlerimiz, barklarımız çok şükür, iyi bir siyasetle yıkılmadı; fakat onlar kadar kıymetli bir şeyimiz yıkıldı: Kanun ve nizamla itaatimiz. Her yeni yasak, bir takım küstahlara karlar temin ede ede,

⁷¹ B. Felek, “Hadiseler Arasında Felek: Unutmamalı ki...”, **Cumhuriyet**, 27 Ağustos 1946, s. 3.

⁷² “İç Haberler: Belediye Ete Narh Koyacak”, **Tanin**, 16 Şubat 1945, s. 3.

⁷³ “Şehir Haberleri: Ete Konulacak Azami Narh”, **Cumhuriyet**, 24 Mayıs 1945, s. 3.

⁷⁴ “Zeytinyağının Karne ile Verilmesi İnceleniyor”, **Son Posta**, 12 Nisan 1945, s. 2.

⁷⁵ “Zeytinyağı Karne ile Verilecek”, **Cumhuriyet**, 16 Nisan 1945, s. 1.

⁷⁶ “Et Fiyatları”, **Akşam**, 9 Mart 1948, s. 3.

*mütecasirler**, yasağa karşı gelerek servet yapabilmek için adeta fırsat bekler olmuşlardır. Her yeni tedbir, her yeni nizam, her yeni kanun ve kaide meriyete [yürürlük] girince teessüfle etrafa bakıyoruz:

—Bakalım yine hangi haram yiyici vurgunu vuruyor? Bu adet hükmüne girmiştir. Kanuna vuranın beline vurulmuyor.”⁷⁷ sözleri ile kanunlara ve yasaklara karşı insanların aldıkları tavır eleştirilmektedir.

Belediye bazen esnafların isteklerine göre narh belirlemek zorunda kalmıştır. İstanbul’da kasaplar belediyenin belirlediği narh fiyatlarından daha pahalıya et satınca belediye de narh fiyatlarını kasapların satış fiyatına yükseltmiştir. Belediyenin kasaplara göre et fiyatlarını belirlemesini Cemal Refik makalesinde şu sözlerle eleştirmektedir: “Bu sefer zam yapılırsa bir daha istemeyecekler mi? Kim demiş? İstediklerini daima almaya alıştıktan sonra dururlar mı ya? Nitekim geçenlerde gene kasapların arzusu üzerine et narhı yükseltilmiş ve ‘Kasaplar bizim koyduğumuz fiyat üzerinden et satmıyorlar. Binaenaleyh biz de realiteye uymak için narhı, kasapların satış fiyatı seviyesine çıkardık’ şeklinde garip bir tevil [yorum] yapılmıştı. Anlaşıyor ki acizlik yüzünden işler çıkmaza girince belediye iktisat müdürlüğü esnafı gücendirmemek, hoş geçinmek yolunu tutuyor. Halk güceniymiş, kimin umurunda?”⁷⁸.

Karaborsa, narha uyulmaması, vurgunculuk ve sahtekârlık yapanların yakalanması halinde verilen cezaların az olduğu, caydırıcı olmadığı konusunda belediyeler, hükümet sürekli olarak eleştirilmiştir. 1949’da narha uymayanlar için uygulanacak cezalar artırılmıştır. Vakıf gazetesinin haberine göre; “en hafif ceza 100 liradan 500 liraya kadar para cezası, 15 günden 3 aya kadar hapis; en ağır ceza 1000 liradan 10.000 liraya kadar para cezası, 3 seneden 15 seneye kadar hapis!”⁷⁹ şeklinde belirlemiştir.

Eylül 1946’da Ekmek Karnesi kaldırılmıştır. Ekmek karnelerinin kaldırılmasıyla ekmek tevzi büroları lağvedilmiştir, böylelikle belediye 150 bin

***Mütecasir:** Yeltenen, cüret eden.

⁷⁷ “Dikkatler: Her Yeni Yasak Nakde Tahvil Ediyor!”, **Akşam**, 2 Şubat 1948, s. 1.

⁷⁸ Cemal Refik, “İstanbul Hayatı: Meğer Kabahat Bizde İmiş”, **Akşam**, 26 Ocak 1948, s. 3.

⁷⁹ “Narha Uymayanlara Verilecek Cezalar”, **Vakit**, 6 Mayıs 1949, s. 1.

liralık bir tasarruf elde etmiştir. Cumhuriyet gazetesinde bu konuyla ilgili yer alan haber şöyledir. “*Ekmeğin karnesiz satışı hakkında hükümetin verdiği karar dün telgrafla vilayete bildirilmiş ve keyfiyet derhal belediyeye tebliğ olunmuştur. Esasen ajansın tebliği üzerine bütün fırıncılar dünden itibaren ekmeği karnesiz satmaya başlamışlar ve fırın camekânlarına ‘Sayın Müşterilerimize! Ekmek satışı serbesttir’ gibi levhalar asılmakla beraber ekmek karnesiz satılacak gibi büyük gazete başlıklarını da keserek dükkânlarının camekânlarına yapıştırmışlardır. Her ne kadar ekmek karnesi son zamanlarda itibardan düşmüş, ekmeği serbestçe tedarik imkânları mevcut bulunmuş olduğu cihetle karnenin kaldırılışı hükümet karar ve emirlerinin infazı bakımından yerinde olmuştur.*”⁸⁰ 1946 yılına gelindiğinde ekmek karneleri çıkarılma amacındaki işlevselliğini yitirmiştir. Ekonomiye yarardan çok zarar vermeye başlamıştır. Bu nedenle ekmek karnesinin kaldırılmasına karar verilmiştir.

Ekmek karnesinin kaldırılmasıyla ilgili Cumhuriyet gazetesinde yer alan bir karikatürde ekmek karnesinden beklenilenin sağlanamaması, gömülen ekmek karnesi ve cemaat arasında geçen diyalogla ifade edilmiştir.

“Rahmetli: -Lütfen şu boruyu da yanıma koyun baylar!

Cemaat: -Neden?

—Neden olacak “ Sen dünyaya gelersen işlerimiz düzelecek ” dediniz, geldim. Fakat umduğum gibi olmadı! Şimdi de “ Sen öbür dünyaya gidersen işlerimiz düzelecek ” diyorsunuz, ben de gidiyorum. Eğer gene umduğum gibi olmazsa şunu elime alıp hepinize bir yuf borusu* çalacağım!”⁸¹ (Bkz. ek 4)

1942–1946 yılları arasında uygulanan ekmek karnesi daha sonraki yıllarda CHP’nin fazlasıyla eleştirilmesine neden olmuştur. Halk yaşadıkları bütün bu sıkıntıların suçlusu olarak CHP hükümetini görmüştür. Hükümet ise bütün bu kararları halkı daha refah bir hayata ulaştırmak için almıştır. Fakat gerek İkinci Dünya Savaşı, gerek ise karaborsacı ve vurguncular ve daha birçok sebeplerden dolayı istenilen başarı sağlanamamıştır.

⁸⁰ “ Ekmek Karnesi Kalktıktan Sonra ”, **Cumhuriyet**, 10 Eylül 1946, s. 1–3.

***Yuf Borusu:** Boynuzdan yapılan bir tür boru. O yıllarda kınama, üzüntü, nefret bildirmek için kullanılan bir sözdür.

⁸¹ **Cumhuriyet**, 10 Eylül 1946, s. 1.

2. Milli Korunma Kanunu

Savaşa girilmemesine rağmen savaşa hazırlık olarak askeri harcamaların artırılması ekonomiyi geriletmiştir. Ayrıca bir milyon gencin askere alınması sanayi ve hizmet sektöründe iş gücü kaybına neden olmuş ve üretimi düşürmüştür. Arz talep dengesi bozulmuştur. Savaş yıllarında yaşanan mal sıkıntısını tetiklemiştir. Mal sıkıntısı da karaborsa ve stokçuları işbaşına geçirmiştir. Böylelikle birçok üretici hızla zengin olmuştur. *“Bu durum karşısında ekonomiyi devlet kontrolüne almak için 18 Ocak 1940’ta Hükümete olağanüstü koşullar karşısında ulusal ekonomi ve savunmayla ilgili geniş yetkiler veren Milli Korunma Kanunu kabul edilmiştir. Savaş gereksinimleri ile doğrudan ilgili olan sanayi ve maden sektöründe hangi ürünün ne miktar üretilceğine karar vermenin yanı sıra hedeflerin gerçekleşmesi için birtakım zorlamaları da yaptırabilirdi. Tarımda hangi ürünün nerede, ne miktarda üretilceğini belirler, ekilmeyen büyük arazilerin bedelini ödeyerek işletmeye açılabilirdi. Hükümet dış ticareti ve dolayısıyla fiyatları da kontrol etme yetkisine sahip olarak karaborsayı önlemeyi hedefliyordu. Bütün bunları yaparken iş hayatının bütün düzenlemelerini yeniden yorumlamaya muhtaç bırakacak şekilde hem sanayide hem de tarımda çalışanların iş hayatlarını düzenlemekteydi. Ücretli çalışma mecburiyeti, hafta tatilinin iptali, tarım alanında, başka işletmelerde de ücretle çalıştırma gibi yaptırımlar hükümetin yetkisi dâhilinde olan hususlardan bazılarıydı.”*⁸²

Hükümet, Milli Korunma Kanunu’nun kabul edilmesinin ardından kısa bir süre sonra Ticaret Bakanlığına bağlı olarak piyasada az bulunması nedeniyle karaborsaya düşen maddelerin fiyatını belirleme yetkisini verdiği Ticaret Ofisini kurmuştur. Bunun ardından hububat fiyatlarını denetlemesi için Toprak Mahsulleri Ofisi kurulmuştur. Hükümet bu kuruluşlar aracılığıyla piyasayı tekeline tutmaya çalışmıştır. Her ne kadar mevcut durumu kendi şahsi menfaatleri için kullananlara hapis ve para cezası verilse de bu cezaların caydırıcı etkisi olmamasından dolayı Milli Korunma Kanunu halkın lehine olması gerekirken savaş zenginlerinin lehine olmuştur. Milli Korunma Kanunu ile belirlenen cezalar uzun yıllar boyunca ilk

⁸² Yalçın, vd., **a.g.e., c. II**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2004, s. 523.

belirlenen haliyle kalmıştır. Yani 1940'ta belirlenen ceza miktarları beş yıl sonranın şartlarına göre oldukça hafif kalmıştır.

Savaşla beraber başlayan ve savaştan sonra da devam eden karaborsa ve vurgun yapanlar Milli Korunma kontrolörleri tarafından yakalandıkları zaman Milli Korunma Mahkemeleri'ne verilmektedirler. Suçluların Milli Korunma Mahkemelerine verilebilmesi için suçüstü yakalanmaları gerekmektedir. Bu nedenle kontrolörlerin yanı sıra halka da bu konuda iş düşmektedir. Karaborsa yapanları şikâyet etmeleri ve suçüstü yakalanmalarına yardım etmeleri beklenmiştir. Gazetelerde yer alan haberler ve makaleler incelendiğinde bir dönem ev ve dükkân kiralari yükselmiştir. Kiraların yüksekliği yanında ev sahipleri bir de 3.000 lira hava parası istedikleri görülmüştür. Hava parası özellikle Ankara, İstanbul ve İzmir gibi büyük şehirlerde istenmiştir. Bu duruma karşı Milli Korunma kontrolörleri çareyi şöyle bulmuşlardır: İstenen hava parasını Milli Korunma kontrolörleri vermektedir. Yapılacak olan ise mal sahibini kuşkulandırmadan parayı vermeyi kabul etmekte ve Milli Korunma kontrolörlerine giderek numarası alınmış paraları mal sahibine vermektir. Kontrolörler mekân sahibini yakalayarak Milli Korunma mahkemesine vermekte ve mekân sahibini yakalatan da mekânı kiralamaktadır. Aynı şey karaborsa için de geçerlidir. (Boratav, 1982.)

1940'ta çıkarılan Milli Korunma Kanunu 1950–1960 yılları arasında da Demokrat Parti Hükümeti döneminde yürürlükte kalmıştır. 16 Eylül 1960'ta Bakanlar Kurulu kararıyla uygulamadan kaldırılan kanun CHP dönemindeki suiistimalleri bir nebze olsa da engellemeyi başarmıştır.

3. Milli Korunma Mahkemelerine Verilen Zanlılar

Gazetelerde Milli Korunma mahkemelerine verilen suçlularla ilgili haberler sıklıkla yer almaktadır. *“Tahtakale’de iki kişi kilosu dört buçuk liraya satılması gereken karabiberi 11 lira 6 kuruşta satarken yakalanmıştır. Ayrıca Mahmutpaşa’da iki kişi sahte faturayla siyah saten satarken yakalanmışlardır. Yakalananlar Milli Korunma mahkemesine verilmişlerdir.”*⁸³ *“Bir apartman sahibi kira ihtikârından, bir apartman sahibi de hava parası almaktan mahkemeye verilmiştir. Bir kalaycı*

⁸³ “ Milli Korunma Mahkemesine Verilenler ”, **Tanin**, 5 Ocak 1945, s. 3.

kurşun karışık kalay kullanmaktan yargılanacaktır. Taksim Polis Merkezi stajyeri olan bir kişi rüşvet almaya teşebbüsten, eski Beyoğlu dağıtma birliği reisi de sahtekârlıktan yargılanacaktır.”⁸⁴ “Bir hafta zarfında Belediye İktisat Müdürlüğü murakıpları tarafından kontrol edilen 21 esnaf, Milli Korunma mahkemesine verilmiştir. Bunlardan yedisi bakkal olup biri Teşvikiye’de biri Osmanbey’de üçü Kurtuluş’ta biri Beşiktaş’ta biri de Emirgan’dadır. Mahkemeye verilen bu bakkallar etiketsiz ve faturasız veya fahiş fiyatla mal satmaktan suçludurlar. Mahkemeye verilenlerden geri kalan 14 esnafın altısı da yoğurtçu ve sütçüdür. Bunlar da faturasız ve etiketsiz mal satmaktan suçludurlar. Geri kalan sekiz esnaf da şehrin muhtelif semtlerinde çalışan tatlıcı, manav, sebzeçi ve kasaptır.”⁸⁵ “Bir kişi evini yüzde yüz karla kiraya vermekten, bir gazinoda garson olan bir kişi 560 tane ampulü fahiş fiyatla satmaktan mahkemeye verilmiştir.”⁸⁶ Sadece karaborsa yapanlar değil rüşvet alanlar ve de zimmetine para geçirenler de Milli Korunma mahkemelerine verilmiştir. Son Posta gazetesinin haberine göre; “...iki memur zimmetlerine yedi yüz ellişer lira geçirmekten, Toprak Ofisi memuru bir kişi zimmetine 850 lira geçirmekten, bir komiser yardımcısı ve bir polis memuru 400 lira rüşvet almaktan Milli Korunma mahkemesine verilmiştir.”⁸⁷

Esnaflar sadece narh fiyatından fazlaya satmak ya da ellerindeki malları saklayarak karaborsaya düşürmekle kalmamış sattıkları mallara hile de katmışlardır. Sattıkları tereyağının ortasını mısır unuyla doldurmaktan tutun da yağlı görünmesi için tavuğun arkasını sarıya boyamaya kadar akla gelebilecek her türlü hile mevcuttur. Akşam gazetesinde yer alan bir haberde yakalanan bazı kömürcülerin yaptıkları hileler aktarılmaktadır. “Yapılan kontroller sonucunda denetlenen 84 esnaftan dördü belediyenin belirlediği fiyattan fazlaya satış yaptığı için Milli Korunma mahkemesine verildi. Kömürcüler yüksek fiyattan kömür satmakla beraber

⁸⁴ “Şehir Haberleri: Son Birkaç Gün İçinde Milli Korunmaya Verilenler”, **Son Posta**, 18 Şubat 1945, s. 2.

⁸⁵ “Küçük Haberler”, **Akşam**, 15 Nisan 1945, s. 3.

⁸⁶ “İhtikâr Suçu ile Milli Korunmaya Verilenler”, **Son Posta**, 8 Temmuz 1945, s. 2.

⁸⁷ “Milli Korunmaya Verilen İhtikâr Rüşvet ve Yolsuzluk Suçluları”, **Son Posta**, 17 Haziran 1945, s. 2.

kömürleri ıslatmak ve bunlara toprak karıştırmak gibi bazı hileler de yapmaktadırlar.”⁸⁸

Milli Korunma kontrolörleri yakaladıkları zanlıları mahkemeye verirken bu suçluların mallarına da el koymuşlardır. El koydukları bu malların gerçek ihtiyaç sahiplerinin eline geçmesine çalışmışlardır. Akşam gazetesinde bu konuyla ilgili şöyle bir haber yer almaktadır. *“Milli Korunma mahkemesine verilen bir ithalatçıdan alınmış olan çiviler Vilayet Milli Korunma kontrolörlüğü tarafından satılacaktır. Çiviler, piyasada bulunamayan cinsten olduğundan alıcısı çoktur. Yapılan müzayedede tespit edilen fiyattan fazla fiyat verildiğinden talipler arasında kura çekilmesi kararlaştırılmıştır. Yalnız kura neticesinde bu çivileri alacak olanların nasıl satış yapacağı bilinmiyor. İlgili makamların müdahalesi ile bu çivilerin hakiki ihtiyaç sahiplerine dağıtılması isteniyor.”⁸⁹*

Milli Korunma kontrolörleri sürekli iş başında olsalar da suçluları yakalayıp mahkemeye verseler de bu durum esnafı suç işlemekten alıkoymamıştır. Milli Korunma mahkemesine verilen esnafların dükkânları kapatılıp kapısına da bu durumu bildiren ilanlar asılmıştır. Ve bu dükkânın karşısındaki diğer dükkanlar bu ilanlara bakarak mal saklamaya, karaborsacılık yapmaya devam etmişlerdir. 1945 yılında İstanbul’da bulunan ağır ceza ile yetkili Toplu Milli Korunma mahkemesi yeterli gelmediği için yeni bir tane daha açılmasına karar verilmiştir. Akşam gazetesinde yer alan habere göre; *“...ağır ceza yetkili Toplu Milli Korunma mahkemesine tevdi edilen işler pek fazlalaşmış ve bir mahkeme bu iş için kifayet etmeyecek bir hale gelmiştir. Bu cihet nazarı dikkate alınarak bir Toplu Milli Korunma mahkemesi daha teşkili kararlaştırılmıştır.”⁹⁰* 1945 yılında suç oranı artmıştır. Bu durumda da mevcut mahkemeler yetersiz kalmaya başlamıştır. Bu nedenle yeni mahkemeler açılmaya başlanmıştır. Artan suç oranıyla beraber Milli Korunma Mahkemeleri uzun yıllar işleyişlerini devam ettirmişlerdir.

⁸⁸ “Şehir Haberleri: Dört Kömürcü Milli Korunmaya Verildi”, **Akşam**, 28 Kasım 1945, s. 3.

⁸⁹ “Küçük Haberler”, **Akşam**, 3 Temmuz 1945, s. 3.

⁹⁰ “Küçük Haberler”, **Akşam**, 9 Mayıs 1945, s. 3.

4. Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu

1945 yılında uzun zamandır yapılması düşünülen, hatta Atatürk döneminde yapılmak istenen; fakat yapılamayan Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu kabul edilmiştir. “19 Ocak 1945’te Toprak Kanunu tasarısı hükümet tarafından meclise verildi.”⁹¹ Topraksız çiftçiyi topraklandırmak Cumhuriyet’in ilanından itibaren planlanmıştır. İzmir İktisat Kongresinde Atatürk’ün “Girdiğimiz halk devrinin, milli devrin milli tarihini yazabilmek için, kalemlerimiz sapanlar olacaktır. Bence halk devri, iktisat devri demektir.”⁹² sözleri bu konuya ne kadar önem verdiğini göstermektedir. Atatürk’ün bu çok önem verdiği projeyi gerçekleştirmeye ömrü yetmemiş, proje İsmet İnönü döneminde gerçekleştirilmiştir.

Toprak Kanunu tasarısı henüz meclise verilmeden önce gazetelerde geniş yer bulmuştur. Kanun tasarısının Meclise sunulmak üzere tamamlandığını Tanin gazetesi birinci sayfadan şu sözlerle duyurmuştur. “Uzun zamandan beri hazırlanan topraksız köylüyü topraklandırma kanunu tasarısı Ziraat Bakanının reisliğindeki komisyon tarafından tekrar tetkik edilerek son şeklini almış bulunmaktadır. Tasarı bugünlerde meclise sunulacaktır.

*Bu tasarı ile beraber kanunun tatbikatını idare edecek bir toprak umum müdürlüğü teşkili hakkındaki kanun tasarısı ve bu maksatla toprak tahvili çıkarılabilmesi hakkındaki tasarı da meclise gönderilecektir.*⁹³ Tasarının Meclise verilmesinin ardından Son Posta “Çiftçiye Toprak Verilmesi Kanunu” ana başlığı ve “Bu kanun Türk milletine kendi benliğine ve varlığına sahip bir Türk camiasının doğuşunu müjdelemektedir”⁹⁴ alt başlığıyla tasarının Meclise verildiğini halka birinci sayfadan duyurmuştur.

Toprak Kanunu tasarısının hazırlanmasıyla beraber birçok kaygı yaşanmıştır. Bu kanunla köylülere sadece devlete ait topraklar değil, aynı zamanda geniş çiftliklere sahip olan kişilerin belli bir dönümden fazla olan toprakları da dağıtılacaktır. Bu durumda da tasarıya karşı çıkılacağında gecikilmeyeceği

⁹¹ Metin Toker, **Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları 1944-1973-Tek partiden Çok Partiye 1944-1950**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1990, s. 39.

⁹² Şevket Süreyya Aydemir, **İkinci Adam (1938-1950)**, Remzi Kitabevi, c. II, İstanbul, 1991, s. 298.

⁹³ “Topraksız Köylüyü Topraklandırma”, **Tanin**, 18 Ocak 1945, s. 1.

⁹⁴ “Çiftçiye Toprak Verilmesi Kanunu”, **Son Posta**, 1 Şubat 1945, s. 1.

düşünölmektedir. Murad Sertoğlu makalesinde bu konuyla ilgili düşöncelerini şu sözlerle ifade etmiştir. “Her şeyden evvel şu noktayı kaydetmek isterim ki bu kanun, tatbikatı sırasında hükümeti oldukça terletecek bir kanun olacaktır. Asırlardan beri babadan kalma uçsuz bucaksız köylerin ve toprakların mutlak sahipleri olan mahdut* bir ağalar zümresi birçok zorluklar çıkaracaklar, köylüyü refaha ve kalkınmaya götüreceğ olan bu teşebbüsü baltalamaya savaşıacaklardır. İzmir gibi, Adana gibi, Samsun gibi, Giresun gibi, Trabzon gibi, Erzurum gibi kıymetli toprak mahsulleri yetiştiren mıntikalarda bir istatistik yapılsa, mahdut bir zümrenin şaşılacak kadar geniş topraklara malik bulunduğ göze çarpar.”⁹⁵ Duyulan bu kaygıların boşuna olmadığı kısa süre sonra anlaşılmıştır. Büyük toprak sahipleri Çiftçiyi Topraklandırma Kanununa itiraz etmişlerdir. İtiraz edenler arasında büyük çiftlikleri olan milletvekilleri de vardır ve bu durum CHP içinde ayrılıklara neden olmuştur.

Kanun tasarısı “Toprak Kanunu Tasarısı” başlığı ile Cumhuriyet gazetesinden şu sözlerle açıklanmıştır. “Kanunun gerekçesinde, aslında bir tabiat varlığı olan arazi ve mülkiyet rejimi yalnız hukuki bakımdan değil, ekonomik ve sosyal bakımlardan incelenmekte ve hulasa olarak arazi mülkiyeti rejiminin millet ve devlet hayatına her yönden sımsıkı bağı olduğı belirtilmektedir. Bu kanunun göttüğü başlıca maksatlar şunlardır:

a) Arazisi olmayan veya yetmeyen çiftçileri ve çiftçilik yapmak isteyenleri aileleri ile birlikte geçimlerini sağlayacak ve iş kuvvetlerini değerlendirecek ölçüde araziye sahip kılmak.

b) Kendilerine arazi verilenlere ve yeter arazisi bulunup da istihsal vasıtaları eksik olan çiftçilerden muhtaç bulunanlara yapı ve ıslah sermayesi, canlı ve cansız demirbaş vermek.

c) Arazi mülkleri üzerinde işletmeler kurulmasını ve yurt topraklarının sürekli surette işlenmesini sağlamak.

*Mahdut: Sayısı belli olan, sayılı, az.

⁹⁵ Murad Sertoğlu, “ Şimdilik: Köylü Dayı ve Ahmet Ağa ”, **Tanin**, 18 Ocak 1945, s. 3.

d) Arazi mülklerinin aşırı derecede büyümelerini ve hadden aşağı küçülmelerini önlemek.

Tasarıdaki diğer bir hükme göre, arazisi olmayanlara veya yetmeyenlere dağıtılmak üzere şu araziler üzerindeki yapı ve tesisleriyle birlikte Ziraat Bakanlığı tarafından kamulaştırılacaktır:

A- Vakıflara ait her çeşit arazinin tamamı.

B- Özel idare ve belediyelere ait olup da kamu hizmetlerinde kullanılmayan arazi.

C- Gerçek kişilerle [hakiki şahıslar], özel hukuk tüzel kişilerine [hususî hukuk hükmi şahıslarına] ait araziden 5000 dönümü geçen parçaları.

D- Bu kanunun yürürlüğe girmesinden sonra işlenmeyen arazi.

Dağıtılacak arazinin yetmediği yerlerde orta arazinin o yer için Ziraat Bakanlığı tarafından belli edilen çiftçi ocağı haddinden fazlası kamulaştırılacaktır.”⁹⁶

Son Posta gazetesinde ise; “Çiftçi Toprakları Hakkında Yeni Kanun Tasarısı” başlığı ile “Toprak Kanunun başlıca amacı; arazisi olmayan veya yetmeyen çiftçileri aileleri ile birlikte geçimlerini sağlayacak ve iş kuvvetlerini değerlendirecek ölçüde araziye sahip kılmak. Arazisi olup istihsal vasıtası noksan bulunan muhtaç çiftçilere yapı ve ıslah sermayesi, canlı ve cansız demirbaş vermek, arazi mülkleri üzerinde işletmeler kurulmasını ve toprakların daimi surette işlenmesini sağlamak. Arazi mülkleri kişilik bakımından küçük arazi, 30 dönüm, çiftçi ocağı 500 dönüm, orta arazi mülkü 5000 dönümden fazla olmayacaktır. 5000 dönümden yukarı büyük arazi mülkü ancak devlete mal olabilecektir. Arazi mülklerinin boylara ayrılışında nerede olursa olsun bir şahsa ait bütün arazinin yekûnu hesap edilecektir.”⁹⁷ sözleriyle yer almıştır.

⁹⁶“ Toprak Kanunu Tasarısı ”, **Cumhuriyet**, 24 Ocak 1945, s. 1-3.

⁹⁷ “ Memleket Haberleri: Çiftçi Toprakları Hakkında Yeni Kanun Tasarısı ”, **Son Posta**, 25 Ocak 1945, s. 6.

Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu tasarısının meclise verilmesinin ardından kafalarda birçok soru işareti oluşmuştur. Kanunun nasıl uygulanacağı, kimlerin ne surette yararlanabileceği, hangi toprakların halka dağıtılacağı gibi sorulara halk cevap aramıştır. Cihad Babanda Cumhuriyet gazetesinde yer alan makalesinde bu sorulara cevap aramıştır. “37 vilayette yapılan incelemeler neticesinde 1.073.078 çiftçi ailesinden 61,008 ailenin hiç toprağı olmadığı ve 698,257 ailenin de yeter derecede arazi sahibi bulunmadığı görülmüştür. Toprak Kanununun lüzum ve zaruretine herkes kanidir. Merak edilen cihet, bu kanunun nasıl ve ne suretle tatbik edileceği ve sosyal ve ekonomik zaruretlerle milli icaplara tam tamına uyup uymayacağıdır.”⁹⁸

Cumhuriyet gazetesinde yer alan makalesinde Nadir Nadi ise, Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu ile ilgili endişelerini şu sözlerle dile getirmiştir. “Köylüyü toprak sahibi kılmak, fakir çiftçinin zengin kapitalistler tarafından istismarına engel olmak gibi temiz bir niyetle hazırlanan ve meclisten çıkan Toprak Kanunu, memleket efkârında büyük alaka toplamış, bu arada haklı olarak tereddüt ve endişeye düşenler de görülmüştü. En büyük korku, kanunun iyi tatbik edilmemesi ihtimallerinden doğuyordu. Vatandaş muhtaç vaziyetten kurtarmak, köylünün hayat seviyesini yükseltmek, memleket ziraatını ileri ve daha verimli derecelere ulaştırmak elbette her Türk’ün özlediği bir şeydi. Fakat bu büyük dava, olsun demekle oluverecek kadar basit miydi?

Harita üzerinde memleketi üçe yahut dörde bölüp her yıl bir bölgenin topraklarını çocuklarına börek dağıtan bir baba keyfiyle köylü arasında kolayca taksim edemeyeceğimizi artık idrak etmiş olmalıyız. Her büyük sosyal dava gibi, köylüyü toprak sahibi kılma davası beraberinde birçok problemler taşıyan kompleks bir bütündür. Eğer maksadımız, hedefe sarsıntısız varmaksa, davayı çerçeveleyen her problem üzerinde ayrıca durmak, memleket ziraatına ve memleket ekonomisine zarar verebilecek hallere karşı önleyici tedbirleri aramak ve bulmak zorundayız.

Memleketimizde asırlardan beri tatbik edilen ziraat ekonomisinin bugünkü modern cemiyet şartlarına hiç uymadı bir hakikattir. Köylümüz, ne yazık ki, layık

⁹⁸ Cihad Baban, “ Memleket Meselelerini Tetkik: Toprak Davamız ”, **Cumhuriyet**, 1 Mart 1945, s. 1-2.

olduğu hayat seviyesine yaklaşabilmiş olmaktan çok uzaktır. Sırındaki gömlekten başka çamaşırı olmayan köylülerimizin hali Cumhuriyet Türkiye'si hesabına utanç vericidir. Bu hal parlak nutuklarla yahut harikulade nazariyelerle düzeltilemez. Köyün içine kadar girmek, Türk köylüsünün sosyal bünyesini anlamak, özel dertlerini iyice öğrenmek lazımdır. Devayı bulabilmemiz için başka çare yoktur.”⁹⁹

Toprak Kanunu tasarısı Mecliste incelenirken halkın merak ettiği soruların cevabı zamanı geldikçe gazetelerde yer almıştır. Cumhuriyet gazetesi 3 Mayıs 1945 tarihli haberinde tasarı hakkında merak edilen konulara açıklık getirmeye çalışmıştır. “...ister devletin, ister vakıfların, ister özel kişilerin olsun ellerindeki fazla topraklar alınarak az topraklı veya topraksız yurttaşlara dağıtılacaktır. Tasarının son şekline göre, bu durumdaki toprakların alınışında değerleri şöyle tespit edilecektir:

1- Hiç işlenmeyen arazi vergiye esas olan tapu kaydındaki fiyatla alınacaktır.

2- Bir dereceye kadar işlenen yerlerde bunun iki misli fiyat takdir edilecektir.

3- Bunun dışında sıkı ve dar topraklı yerlerde üç misli verilecektir.

4- Bütün istimlâk bedelleri tahvilat olarak ödenecektir.”¹⁰⁰

Toprak Kanunu tasarısıyla beraber Türkiye’de toprağı olmayan ya da az topraklı ailelerin sayısı ve büyük toprak mükelleflerinin sayısı belirlenmiş ve rapor hazırlanmıştır. Cumhuriyet gazetesinde yer alan habere göre bu rakamlar şöyledir. “Yapılan incelemelere göre, Türkiye’de hiç toprağı olmayan 128,690 ve az topraklı 872,830 aile vardır. Bir çiftçi ailesinin az topraklı sayılması hususunda kullanılan ölçü, bölgelere, toprağın verimine, nev’ine ve o çiftçi ailesinin elindeki çift malzemesi sayısına ve işletme imkân ve vasıtalarına göre değişmektedir. Gene 1940 yılından önceye ait rakamlardan anlaşılıyor ki memleketimizde beş bin dönümden aşırı büyük toprak mükelleflerinin sayısı 418, bunların kapladıkları saha 6.400.000 dönümdür. Genişlikleri 500 ile 5000 dönüm arasındaki orta toprak mükelleflerinin sayısı 5764 ve kapladıkları saha da 17.200.000 dönümdür. Küçük mülkler 2.493.000 dönümdür.”¹⁰¹ “Bu üç grup, ziraat işletmelerinin toplamının sırası ile %0.01; 0.23 ve

⁹⁹ Nadir Nadi, “ Köylüyü Kalkındırmak ”, **Cumhuriyet**, 28 Kasım 1946, s. 1.

¹⁰⁰“ Toprak Kanunu Tasarısına Verilen Son Şekil ”, **Cumhuriyet**, 3 Mayıs 1945, s. 1–3.

¹⁰¹ “ Toprak Kanunu ”, **Cumhuriyet**, 14 Mayıs 1945, s. 1–3.

99,75'ini teşkil ediyor. Bu cetvel Türk ziraatının ana vasfını, yani ziraatte küçük mülkiyetin hâkim tip olduğu gerçeğini belirtmekle beraber hem hatalıdır hem de çok eskidir.”¹⁰² Komisyon raporunda önemli bir güçlüğe de dikkat çekmektedir. “Nüfusu çok ve dağıtılacak arazisi bulunmayan kazalarımız pek çoktur. Buna karşılık nüfusu az vilayetlerimizde çok mümbit [verimli] topraklar boş yatmaktadır. Bu durum, topraklandırma davasında bir de iç iskânı politikası işini ortaya koymaktadır. Kesif [yoğun] nüfuslu yerlerden mümbit ve boş topraklı bölgelere nüfus nakli hususunda hükümete salahiyet verilmesi isteniyor.”

Ocak ayında Meclise verilen tasarıda bazı değişiklikler yapılmıştır. Milletvekilleri özellikle 17. maddenin üzerinde durmuşlardır. Bu maddede önemli değişiklikler yapılmıştır. Akşam gazetesinin haberine göre “...300'den fazla Milletvekili tarafından toprak kanunu tasarısının en mühim maddelerinden biri olan 17. madde hükümlerinde esaslı değişiklikler yapılması için bir önerge hazırlanmıştır. Buna göre tasarının 17. maddesindeki zaruret halinde 50 dönüme kadar kamulaştırma yapılacağına dair fıkradan sonra ‘şu kadar ki bu hükmün uygulanmasında, daha yakında dağıtılabilecek veya kamulaştırılacak araziden bunlara verilmesi mümkün olan miktarın bu çiftçileri topraklandırmaya yetmemesi şarttır’ fıkrasının tasarıdan çıkarılması istenmektedir. Bu maddeye ilave olunması istenen bir fıkra ile de 17. maddenin uygulanmasında 14, 15 ve 16. maddeler hükmü cari olmayacak, yani arazideki dar-geniş tasnifi de bertaraf edilmiş olacağı gibi ‘orta arazinin iki bin dönümden fazlası kamulaştırılabilir’ kaydı da aynı esasa uyularak bazı hallerde nazarı itibara alınmayacaktır.

Aynı yönerge ile daimi tarım işçilerine toprak verilmesi kabul olunmakta, toprak dağıtımından geçici işçiler hariç tutulmaktadır.

Bu önerge ile kanunun tatbikatı daha çok kolay bir şekil almış olacak, zaruret halinde mal sahibine 50 dönümden aşağı bırakılmamak üzere bütün arazi kamulaştırılabilecektir.

Kamulaştırılacak toprakların yanında köylüye daha yakın olup da işlemeye müsait olmayan toprakların bulunması uzaktaki arazinin kamulaştırılmasına bir mani teşkil etmeyecektir.”¹⁰³

¹⁰² Karpat, **Türk Demokrasi Tarihi**, Afa Yayınları, İstanbul, 1996, s. 99.

¹⁰³“*Toprak Kanunu*”, **Akşam**, 1 Haziran 1945, s. 2.

Tasarıda yapılan değişikliklerin ardından iftiyi Topraklandırma Kanunu kabul edilmiştir. 11 Haziran 1945'te kabul edilen kanun yurttta büyük sevinç yaratmıştır. Toprak Bayramı başta köylüler olmak üzere birçok vatandaşı sokağa dökmüştür. Akşam gazetesinin haberine göre Ankara'da Anıtkabir'i ziyaret eden vatandaşlar üstünde “*‘topraksız köylülerin minnetleri’ yazılı muhteşem*” çelenkleri kabir üzerine bırakmışlardır. Yine aynı haberde “*Bu güzel günün bütün milletçe en büyük bir bayram günü olarak kutlandığını ve bu vesile ile Atatürk'ün aziz hatırasının minnetle anıldığı ve kendilerini toprak sahibi eden Milli şef İnönü'ye, Büyük Millet Meclisi'ne ve onun hkmetine karşı sonsuz şükran ve bağlılık duygularını ifade ve teyit eylediğini bildirmektedir.*”¹⁰⁴

Kanun kabul edildikten sonra ilk olarak uygulanacağı bölgeler belirlenmiştir. Bu konuyla ilgili bir program hazırlanmıştır. Akşam gazetesinin haberine göre; “*Hazırlanan programa göre memleket bölge bölge muhtelif parçalara ayrılmıştır. Bu ayırma işinde bilhassa her vilayetin toprak karakteri esas olarak alınmaktadır. İlk olarak yurdumuzun batı tarafında uygulanacaktır. rnek olarak seçilen iller Muğla, Antalya ve büyük ihtimalle Denizli'dir.*”¹⁰⁵ iftiyi Topraklandırma Kanununun 1946 yılının başında uygulanmaya başlanmasına karar verilmiştir.

Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu beklenildiği gibi birçok tepkiye neden olmuştur. Bu kanun tasarısı ile CHP içinde başlayan görüş ayrılıkları yaşanmıştır. “*Adnan Menderes, Emin Sazak, Cavit Oral vb. milletvekilleri başta olmak üzere birçok milletvekili yasaı eleştirdi. Bunların çoğunluğu büyük toprak sahibi olanlardı. Bu yasa CHP ile toprak sahipleri arasındaki son bağı koparmıştır.*”¹⁰⁶ Bu ayrılıklara rağmen yine de kanun uygulanmaya koyulmuştur; fakat pek başarılı olamamıştır. Bazı kesimler uzun yıllar iktidarı bu kanun tasarısı nedeniyle eleştirmişlerdir. İktidarın eleştirildiği bir diğer konu ise uyguladıkları vergiler olmuştur.

¹⁰⁴“ *Toprak Bayramı Her Yerde Coşkun Tezahratlarla Kutlandı* ”, **Akşam**, 17 Haziran 1945, s. 3.

¹⁰⁵“ *Toprak Kanunu* ”, **Akşam**, 13 Ekim 1945, s. 3.

¹⁰⁶ avdar, **a.g.e.**, s. 440.

5. Gelir Vergisi Kanunu

1945 yılında Kazanç Vergisinde bazı düzenlemeler yapılmıştır. Bu yeni düzenlemeyle vergi kaçakçılığının önüne geçilmek istenmiştir. Çok kazanıp kazandığının hepsini beyan etmeyerek az vergi ödeyenler engellenmeye çalışılmıştır. Bu düzenlemelerle beraber Kazanç Vergisinin adı da Gelir Vergisi olarak değiştirilmiştir. Yeni Gelir Vergisi çeşitli vergileri tek isim altında toplamıştır, böylece vergilerin alınması, denetlenmesi konularında büyük kolaylık sağlamıştır. Yeni verginin esasları Cumhuriyet gazetesinin haberine göre şöyledir. “*Kazanç vergisinin yerine kaim olacak olan ve ismi umumi “ gelir vergisi ” konulmuş bulunan yeni vergi için hazırlanan projede mükellefin çeşitli kazançlarının tamamı üzerinden tek bir vergi almak gayesi güdülmüştür. Bunun için ticari kazançlar, aylık ücretler, serbest meslek erbabının kazançları menkul ve gayrimenkul sermaye gelirleri ve bunların haricinde kalan gelirler göz önünde tutulmuştur. Bu vergiler ile her türlü kazanç erbabı mükellef olacaktır. Vergide esas beyanname sistemidir. Her yılın şubatı başında bir yerden herhangi bir şekilde geliri olanlar beyanname vererek her türlü gelirini gösterecektir. Bu beyannamede mükellef kendisi ile beraber karısı ve küçük çocuklarının da gelirini bildirecektir.*”¹⁰⁷

Eski vergi sisteminde tüccarlar çok kazansa da az vergi ödüyorlardı. Yeni sistemde bu durumun da önüne geçilmiştir. Bu konuda da Ticaret Odaları görevlendirilmiştir. Akşam gazetesinin haberine göre; “*Tüccarların kazanç durumları defterlerinden anlaşılmakla beraber asıl ticaret ve sanayi odasından öğrenilecektir. Eski sistemde vergi geliri gayri safi üzerinden alınıyor ve böylece ufak bir han odasında bir tüccar senede milyonlarca liralık ciro yaptığı halde senede kazanç vergisi olarak ancak 50–60 lira ödüyordu. Yeni kanun bu durumun önüne geçmektedir. Diğer taraftan müteahhitler de vergilerini yaptıkları iş üzerinden vermekle beraber bunu esasında taahhüdü veren devlete yüklüyorlardı. Yeni kanun bu durumu da önlemektedir. Söylendiğine göre bu yeni usulle asgari 150–200 milyon fazla gelir temin edilebilecektir.*”¹⁰⁸

¹⁰⁷ “ Gelir Vergisi: Kazanç Vergisinin Yerine Gececek Olan Yeni Vergi Tasarısının Esasları ”, **Cumhuriyet**, 11 Eylül 1945, s. 1–3.

¹⁰⁸ “ Şehir Haberleri: Yeni Kazanç Vergisi Tasarısı ”, **Akşam**, 17 Ekim 1945, s. 3.

1945'te yapılan bu değişikliklerin ardından 1949'da Gelir Vergisi yeniden düzenlenmiştir. Vergi kaçakçılığı utanılmaz, ayıp görülmez bir marifet durumuna gelmiştir. Hakkı Süha Gezgin vergi kaçakçılığında geline noktaı makalesinde şu sözlerle ifade etmiştir. “Mağazalarda yalancı defterler tutulur. Kar gizlenir. Gizlenmeyecek kadar kabarık, açık olanlar için de kaçamak yollarına sapılır. Hile mubah, aldatma helaldir. Memurları ihya hususunda hiçbir gayret esirgenmez. Memleketin ahlak havasına kastların en zehirli pompası sıkılır. Rüşvet tuzakları kurulur. Bütün mesele kazanmak, asla doymadan kazanmak, israf ve sefahatlerin en pahalısını, en çirkin işler uğrunda harcamaktır.”¹⁰⁹

Yeni düzenlemeyle Gelir Vergisi daha detaylı bir hale getirilmiştir, böylelikle kaçakçılık da engellenmek istenmiştir. Vakit gazetesinin haberine göre; “Yeni Gelir Vergisi'nin esasları şöyledir:

1- Herkes menkul irat ile kazançlarının safi kısmından vergiye tabidir. Mükellefler her sene ocak ayında bütün kazançlarının yekûnunu [toplam], cinsini gösteren bir beyanname ile maliyeye bildireceklerdir. Tahakkuk edecek olan vergiye şubat ve ağustosta olmak üzere iki taksitle maliyeye ödeyeceklerdir.

2- Senelik cirosu 180 bin liradan fazla olanlar ve toptancılar, bilançoya müstenit [dayanan] defter tutacaklar. Hakiki kirası 750 liraya kadar olan ve toptancı olmayan esnaf, Gelir Vergisi yerine Esnaf Vergisi'ne tabi olup defterle mukayyet olmayacaklardır. Kirası 750 liradan fazla ve senevi cirosu 180 bin liraya kadar olanlar basit defter usulüne tabi tutulacaklar; fakat mubayaa ettikleri malların faturalarını bulundurmaya lüzum hâsıl oldukça ibraz etmeye mecbur olunacaklardır.

3- Kurumlar yüzde yirmi beş yerine yüzde on vergiye tabi olacaklardır. Çünkü bunların hissedarları aldıkları hisse dolayısıyla ayrıca Gelir Vergisi vereceklerine göre verginin mükerrer olmaması nazarı dikkate alınmıştır.

4- Tarh* edilecek vergi, bekârlar için yüzde beş fazlasıyla ödenecektir. Evvelce tasarıda bekârlar için yüzde on fazla düşünülmüş iken komisyon bunu yüzde beşe indirmiştir.

¹⁰⁹ Hakkı Süha Gezgin, “Damlalar: Vergi Haraç Değil, Vicdan Borcudur”, **Vakit**, 5 Nisan 1949, s. 2.

***Tarh**: Vergi idaresinin çeşitli biçimlerde belirlediği matraha vergi tarifelerinin uygulanmasıyla vergi borcunun hesaplamasına yönelik idari işlem.

5- *Tarh edilecek vergide asgari maişet [geçinme] haddi tenzil edilecektir. Evvelce bu had günde bir lira iken komisyon bir buçuk liraya çıkarmıştır. İki çocuktan fazla çocukları olanlar için asgari maişet haddi iki buçuk liraya çıkarılmıştır.*

6- *Memurlara gelince, halen ufak maaşlılar yüzde yirmi, üst maaşlılar yüzde yirmi dört ve yüksek maaşlılar yüzde otuz iki nispetinde vergi vermekte idiler. Yeni nispetlere göre memur ve müstahdemlerin [hizmetli] verecekleri vergiler yarı yarıya inmektedir.*”¹¹⁰

Gelir Vergisinde diğer mükelleflere ait esaslar ise şu şekilde belirlenmiştir. Vakit gazetesinin haberine göre:

“1- *Serbest meslek erbabı avukat ve doktorların Gelir Vergisi diğer mükellefler gibi tahmini nispetlerde olarak yalnız bu meslek erbabı basit deftere tabi olacak, hatta isterse doktorların yaptıkları gibi protokol defterlerinin kenarına aldıkları parayı yazmak suretiyle defter tamamlanacaktır.*

2- *Esnaf vergisine gelince, esnaf Gelir Vergisinden muaf olup bunlar Esnaf vergisi vereceklerdir. Esnaf olabilmek için ticaret icra ettikleri yerlerde senelik hakiki icar 720 lirayı geçmeyecek, toptancı olmayacak, senelik mubayaa ettiği mal miktarı 60 bin lirayı geçmeyecek. Esnaf ayrıca defter tutmakla mükellef değildir.*

3- *Esnaf üç gruba ayrılmaktadır.*

A) *Küçük esnaf erbabı.*

B) *Küçük ticaret erbabı.*

C) *Sarraflar, antikacılar ve bar işletenler.*

Küçük sanat erbabı şehirlerin nüfusuna göre yüz binden yukarı şehirlerde verdiği icar bedelinin yüzde yetmişini, yirmi binden yüz bine kadar şehirlerde icarın yüzde altmışını, iki binden yirmi bine kadar şehirlerde icarın yüzde ellisini ve köylerde icarın yüzde yirmi beşini vergi olarak vereceklerdir. Küçük ticaret erbabı yüz binden yukarı şehirlerde kârın yüzde yetmişini, iki bin ile yirmi bin arasındaki

¹¹⁰“ *Gelir Vergisi Yeniden Ele Alındı* ”, **Vakit**, 15 Mart 1949, s. 2.

şehirlere icarın yüzde otuzunu vergi olarak vereceklerdir. Sarraflar, kuyumcular ve bar işletenler yüz binden yukarı şehirlerde icarın yüzde iki yüzünü, yirmi bin ile yüz bin arasındaki şehirlerde icarın yüzde yüzünü, iki ila yirmi bin nüfuslu şehirlerde icarın yüzde yetmiş beşini ve köylerde icarın yüzde ellisini vergi olarak vereceklerdir. Gezginci esnaf, otomobil, kamyon işletenler, seyyar kalfa usta ve amelelerin vergileri tahsil komisyonları tarafından takdir edilecek yevmiye kazançlarının on iki misli olarak tespit edilmiştir.”¹¹¹ Yapılan bu değişiklikler 1950 yılında uygulanmasına başlanacak ve 1951’deki vergi tahsilâtları bu düzenlemelere göre yapılacaktır.

Yeni Gelir Vergisi hem Mecliste hem de halk arasında tartışmalara neden olmuştur. Meclisteki tartışmalarda Gelir Vergisinde yapılan değişiklikler kanunlaşır, devletin kasasına bir metelik dahi girmeyeceği, mükellefin borcunun çoğalacağı ve ödeme kabiliyetinin azalacağı ileri sürülmüştür. Ayrıca maliye memurlarının adil davranmadıkları söylenmiştir. Yeni Gelir Vergisi tasarısının 7. maddesinde yer alan hükümler de tartışmalara yol açmıştır. Bu hükümlere bakılarak memlekete yeniden ticari kapitülasyonların getirileceği iddia edilmiştir. Tartışmalara neden olan hükümleri Asım Us makalesinde şu şekilde açıklamıştır. “*Gelir Vergisi tasarısı Türkiye’de ticari muamelatta bulunan ecneblerin kazançlarını vergiye tabi olmak bakımından ikiye ayrılmıştır.*

1- Türkiye’de yerleşmiş olanların memleket dâhilinde yaptıkları ticari ve sınaî muameleler neticesinde elde ettikleri kazançlar. Bu türlü kazançlardan dolayı ecneblerde Türk ticaret ve sanayi erbabından farksız olarak tamamıyla gelir vergisine tabi olacaktır.

2- Türkiye’de yerleşmiş olan veyahut mümessilleri bulunan ecnebler memleketimizde satın aldıkları malları ya aynen veya mamul hale getirdikten sonra satarlarsa bunun kazancından da gelir vergisi alınacaktır. Fakat dâhilde satmayarak ihraç etmekten elde edecekleri kazançlar ecneblerin kendi memleketlerinde vergiye tabi tutulacağı tabii olduğu ve esasen bu nevi muamelelerden dolayı Türkiye’de vergi tahakkuk ettirmenin de imkânsız bulunduğu dikkate alınarak Gelir Vergisinden istisna edilmiştir. Türkiye’den mal alıp satmaksızın ihraç eden ecnebleri gelir

¹¹¹“ *Gelir Vergisi* ”, **Vakit**, 16 Mart 1949, s. 1–2.

vergisine tabi tutmak yabancı sermayenin memlekete gelip çalışmasına engel teşkil edeceği ve müstahsil karşısında alıcılar arasındaki rekabet zaafa uğrayacağı ve bin netice müstahsilin zarar göreceği düşünülmüştür.”¹¹²

Halkın itirazlarına gelince; Cemal Refik Akşam gazetesindeki makalesinde Prof. Neumark’ın Gelir Vergisi hakkında Kadıköy Halkevinde verdiği konferansından bir bölümüne yer vermiştir. “*Müellif [yazar], mütercim [çevirmen], heykeltıraş, musikişinas [müzikle uğraşan kimse] gibi kültür işçilerinin yıllık kazançlarının beş bin lirası Gelir Vergisi’nden muaftır. Bir adam kitap yazar veya tercüme eder veya tefrika yazarsa vergiden beş bin liraya kadar muaftır. Gene bu adam bir mecmuaya ilmi bir makale yazarsa vergiye tabidir. Bunun sebebini bulamıyorum seyahatten dönen bir kimse hatıralarını tefrika eder; aynı şekilde bir seyyah tefrika yapmaz da iki makale yazar. Bunlardan (yani seyyahlardan) birincisi vergiden muaf, ikincisi vergiye tabidir. Bu hareket adil değildir: tam bir Gelir Vergisi’nde bu adaletsizliğin yeri yoktur.”¹¹³ Bu makalede özellikle fikir işçilerinin ödeyeceği vergiler eleştirilmiştir. Prof. Neumark’ın konuşmasının bir bölümüne yer verdikten sonra Cemal Refik şu sözlerle makalesine devam etmiştir. “*Bugün fikir işçisi denilince hatıra ilk gelen gazete ve mecmualarda devamlı olarak çalışanlardır. Bunların adedi mahdut olduğu gibi aralarında yıllık kazancı beş bin lirayı aşan, hatta bu yekûnu doldurabilenler pek azdır. Bu itibarla, nef’i [yararlı] hazine bakımından Maliye Bakanlığının ısrarına değer bir vergi matrahı da teşkil etmezler. Emeklilik, sigorta, çalışma teminatı gibi senelerden beri sürüncemede kalan kanun himayesinden de mahrum bulunan fikir işçisi, bir müesseseye bağlanıp devamlı surette çalıştığı için kuru ekmek parasından vergi verecek; öte yanda işini yoluna koyup refahını temin ettikten sonra zevk için bir kitap veya gazetelerde tefrika yazan vatandaşın bu ilave kazancı vergiden muaf olacak.”¹¹⁴**

Vergi konusunda bir itirazda Hakkı Süha Gezgin’den gelmiştir. Fakat Gezgin vergi oranlarına ya da mükellefler arasındaki dağılıma değil vergi vermek istemeyen halka itiraz etmiştir. Yol, köprü, ulaşım, sağlık, eğitim, güvenlik gibi konularda her şeyi devletten beklediğini dile getiren Hakkı Süha Gezgin şu sözlerle halkı

¹¹² Asım Us, “*Gelir Vergisi ve Ecnebler*”, **Vakit**, 10 Nisan 1949, s. 1.

¹¹³ Cemal Refik, “*İstanbul Hayatı: Bir Adalet Garabeti*”, **Akşam**, 5 Ocak 1950, s. 3.

¹¹⁴ Cemal Refik, “*İstanbul Hayatı: Bir Adalet Garabeti*”, **Akşam**, 5 Ocak 1950, s. 3.

eleştirmiştir. “...bütün bunlar ne ile hangi vasıtalarla edileceğini düşünmeyiz. Ve sıra bu işlerde bizim de küçücük emeklerimizin bulunması lazım geldiğine dayanınca yan çizeriz. Hele kazancımızdan devlete pay ayırmak, adeta bir soyguna uğramak gibi bizleri küplere bindirir.

Tüccar yüzde bin kazanmayı, kendi dirayetinin, zekâ ve başarısının bir hakkı diye tanır. Hekim serveti, yalnız kendi çalışmasının bir mükâfatı olarak benimser. Bundan devlete bir hisse vermeyi, cizyeye bağlanmak kadar ağır bulur.”¹¹⁵

Gelir Vergisinde yapılan yeni değişikliklerle beraber bankalarda bulunan belli bir miktar paranın üstüne Gelir Vergisi verilmesine karar verilmiştir. Bu nedenle hemen hemen herkes bankadaki parasını çekmeye başlamıştır. Bu da bankaları zor durumda bırakmıştır. İnsanlar devlete vergi vermemek için her türlü yolu denemişlerdir. İş yerlerine muhasebeci alırken dahi işi iyi bilenden çok hile yapmayı iyi bilen kişileri işe almışlardır.

Hükümet ekonomik sorunlar, karaborsacı, vurguncu, hayat pahalılığı gibi ekonomik sorunlarla sürekli mücadele etmiş yeni çözüm yollar aramıştır. Yeni kanunlarla sanayiye geliştirmeye, üretimi devamlı hale getirmeye çalışmıştır.

¹¹⁵ Hakkı Süha Gezgin, “Damlalar: Vergi Haraç Değil, Vicdan Borcudur”, **Vakit**, 5 Nisan 1949, s. 2.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NIN SOSYAL YAŞAMA ETKİLERİ

A. Ekonomik Sorunların Günlük Hayata Yansımaları

İkinci Dünya Savaşı'yla beraber yaşanan mal sıkıntısı, karaborsa, pahalılık, gelir dağılımındaki eşitsizlik gibi sorunlar ister istemez toplumdaki bazı şeyleri de değiştirmiştir. Ticaret ahlakı neredeyse tamamen yok olmuştur. Eskiden bir dükkân sahibi ilk müşteriden sonra ikinci müşteriyi komşusundan alış veriş yapmaya gönderirken bu durum değişmiş, herkes hilenin yollarını öğrenmeye başlamıştır. Cemal Refik makalesinde bozulan ticaret ahlakıyla ilgili şunları söylemektedir. *“Küfe ile mahalle aralarında dolaşan şalvarlı ayak satıcıları bile sattıkları şeyin adını doğru dürüst öğrenmeden evvel müşteri kazıklamanın yollarını, hilekârlığın püf yerlerini öğreniyorlar. Vatandaşın ıstırapı pahasına ve açıktan açığa irtikâp [hile yapmak] olunan spekülasyon ahlaksızlıklarının yanında küçük esnafın beş on kuruşluk hileleri devede kulak sayılır. Hayatı ucuzlatmak için başvurulmuş bir sürü tedbirlere rağmen, geçen sene otuz liraya satılan beyaz peynirin tenekesi bu sene kırk liraya yükselmiş. Sebebini sorarsanız cevap hazır:*

—Bu sene mahsul az olduğu için fiyatlar yükseldi. Bu lakırdıyı söyleyenler aynı zamanda hükümete başvurup memlekette peynir sarfiyatının azaldığını, ellerinde ihtiyaçtan çok fazla peynir stoku bulunduğunu ileri sürerek ihraç müsaadesi istemekten çekinmiyorlar.”¹¹⁶

İnsanlar aldanmamak için alışverişe iki üç kişi gitmeye başlamışlardır. Çarşıda pazarda hile almış yürümüştür. Aynı zamanda tüccarların servetleri de; Ticaret-tüccarlık dönemin mesleği haline gelmiştir. Herkes kolay yoldan para kazanmaya çalışmıştır. Kazanılan bu paraları da apartman, araba almak ve lüks yaşamak için kullanmışlardır. Eski yıllardaki gibi yardımlaşmak, yoksula yardım etmek, hayır işlemek, sanatçıyı desteklemek gibi Türk toplumuna özgü davranışlar yerini bireysel yaşam tarzına bırakmıştır. Gazetelerde yer alan haber ve makalelere göre eskiden zenginlerin yaptırdığı cami, okul, yol, çeşme gibi hizmetlerle artık belediyelere kalmıştır. Darülaceze'nin çocuk bölümü yapılmadan önce hiçbir çocuk sokakta

¹¹⁶ Cemal Refik, “İstanbul Hayatı: Ticaret Ahlakı”, **Akşam**, 7 Ocak 1950, s. 3.

kalmamıştır. Şimdi ise Darülaceze'nin çocuk bölümü olmasına rağmen sokak çocukları en büyük problemlerden biri olmuştur. Şimdiki zenginler sanatkârlara, çocuklara olduğu gibi bütün topluma sırtını dönmüştür. Sadece kendi cebini düşünen bireyler haline gelmişlerdir.

Bu yıllarda ticaretle uğraşan insanlar çok kazanmak hırsıyla kendi meslekleri dışında farklı işlerle ve farklı malların satışıyla ilgilenmeye başlamışlardır. Piyasada hangi mala talep varsa tüccarlar ve dükkân sahipleri o malların ticareti ve satışıyla ilgilenmeye başlamışlardır. Bu durumu Şevket Rado *“Bir İhtisas Meselesi Daha”* başlıklı makalesinde *“Eskiden bilirdik ki, kunduracı kundura satar, berber tıraş eder, gözlükçüde cam, terzide kumaş, hallaçta yorgan, radyocuda radyo bulunur; bir şeye ihtiyacımız olunca pazardaki bu ihtisas ayrımına göre yollanarak işimizi kolayca hallederdik. Şimdi kunduracıya gidiyorsunuz: El çantası satıyor! Berbere uğruyorsunuz: Camekânının bir tarafında eldivenler! Terzide abajur, hallaçta kadın paltosu, radyocuda otomobil, yağcıda baklava, börek! Hele baklava, börek! Yakında her mağazanın köşesinde tepsilerle unlu maddeler göreceğiz!”*¹¹⁷ sözleriyle eleştirmektedir. Ticaretle uğraşan insanlar böylelikle savaş zenginleri olarak adlandırılacak olan zümreyi oluşturmuşlardır. Sadece ticaretle ilgilenenler değil, ayrıca günümüzde vasıfsız olarak adlandırılan işçiler ya da az tahsil gerektiren meslek sahipleri de bu yıllarda oldukça fazla paralar kazanmışlardır. Gazetelerde yer alan haber ve makalelere dayanarak şu örnek verilebilir: Mesela memurlar ayda 60 lira kazanırken bir simitçi çocuk 90 lira kazanmaktadır. Savaştan önce tahsil gerektiren meslekler daha fazla kazandırırken şimdi durum değişmiştir. Fabrikalarda çalışan çocuk işçiler günde 4 lira kazanmaktadırlar. *“Yarı köylü, yarı kasabalı işçiler de arzu ettikleri gün Anadolu'nun herhangi bir kasabasında hiç değilse asgari 2,5 lira gündelik alabiliyorlar. Buna bağlı olarak, ziraat işçisi de mumla şamdanla aranıyor diye işitiyoruz. Şehirlerde en iş bilmez bir gündelikçi kadına ev temizletmek isterseniz yalvara yakara 2,5 liraya getirebiliyorsunuz. Fakat bu gibilerin dışına çıktınız mıydı, durum birdenbire değişiyor. Bir sobacının, bir marangozun, bir çilingirin, hülasa az çok ihtisaslı bir işçinin serbest piyasadaki –esnaflık sahasındaki- kazanç imkânı günde 10–15–20–25 lira ölçüleri iledir. Bu manzara, ihtisassız yahut küçük ihtisaslı meslekler mensuplarının son yıllarda derece*

¹¹⁷ Şevket Rado, “Sözün Gelişi: Bir İhtisas Meselesi Daha”, **Akşam**, 8 Ocak 1945, s. 2.

kazandıklarını ifade eder. Hayat mesela on beş sene evvelkine kıyasla beş altı misli pahalılaştırmıştır. Bunların gündelik kazançları da ya umumi pahalılık kadar yahut da ondan ziyade yükselmiştir. Diğer taraftan, fabrikatör, tüccar, müteahhit, dükkân sahibi tarzındaki ve yüksek tahsille ilgisi olmayan mesleklerdeki insanların kazançlarındaki artış, son yıllarda görülmemiş nispetleri bulmuştur.”¹¹⁸ sözlerinin yer aldığı “Muhtelif Zümre ve Sınıfların Kazançları Arasında Kıyaslama” başlıklı makalesinde Va-Nu meslekler arasındaki kazanç eşitsizliğini ele almıştır.

Bu yıllarda ticaret ahlakı neredeyse tamamen bozulmuştur. Hemen hemen herkes cebine girecek paranın hesabını yapmaktan başka bir şey düşünmez duruma gelmiştir. Mesela elinde 700 ton zeytinyağı bulunan bir tüccar bu zeytinyağını satmak istemediği için tutuklanmıştır. Bu haber üzerine Murad Sertoğlu “Doymayan Gözler” başlıklı makalesinde suni buhran yaratan bu gibi insanları eleştirmiştir. “700 ton demek 700.000 kilo demektir. Elinde bu kadar zeytinyağı bulunan adamın milyoner olması lazım gelir. Resmi satış fiyatına göre bu zeytinyağını satsa eline bir buçuk milyon liraya yakın para geçecek. Fakat satmıyor. Bekliyor. Biliyor ki ortada zeytinyağı kalmayınca fiyatlar kendiliğinden yükselecek. Ve karaborsaya sevk ettiği bu yağlar el altından 2,5-3 liraya kadar satılacak. Bu takdirde bir buçuk milyon lira yerine iki milyon lira elde edecek. Hiç namuskârca hareket etmek yarım milyon lira kaybetmeye değer mi?

İşte bütün piyasayı altüst eden, suni bir hayat pahalılığı yaratan tüccarlar bu çeşit kimselerdir. Türkiye gibi fakir bir memlekette bir buçuk milyon lira sahibi olmak saadetini az gören, bilakis bu sermayesine dayanarak fakir halkın gıdasını saklayan yani çalan bir adam hakkında kanunun vereceği ceza ne olursa olsun, umumi vicdan kendisini her zaman lanetle anacaktır.”¹¹⁹ Bozulan ticaret ahlakına, yine Murad Sertoğlu’nun başka bir makalesini örnek gösterebiliriz. Kahvehanede sürekli tavla oynayan Yüksek İktisat ve Ticaret Mektebi öğrencisi olan iki gence kahvehanedeki yaşlı bir adam kızgınlıkla neden hep burada tavla oynadıklarını vakitlerini boşuna öldürdükleri konusunda sorular sormaya başlamıştır. Öğrenciler,

¹¹⁸ Va-Nu, “ Akşamdan Akşama: Muhtelif Zümre ve Sınıfların Kazançları Arasında Kıyaslama ”, **Akşam**, 24 Haziran 1945, s. 3.

¹¹⁹ Murad Sertoğlu, “ Şimdilik: Doymayan Gözler ”, **Tanin**, 17 Mart 1945, s. 3.

öğleden sonra ticarethanelerde çalışmaları için ders olmadığını; fakat kimsenin onlara iş vermediğini söylemişlerdir. Bunun üzerine yaşlı adam:

“—Neden? Muhasebeyi, defter tutmayı falan hala adam akıllı öğrenemediniz mi?

—Mükemmel surette biliyoruz. Defter tutmanın gerek muzaaf* gerek Amerikan sistemlerini öğrendik. Daktilo, hesap makinesi kullanmakta fevkalade mahiriz. Her nevi ticari muhaberatı öğrenmiş olduğumuz gibi, mali kanunlarımız, vergilerimiz, bilançoların hazırlanması hakkında da çok geniş malumata sahibiz. İş istediğimiz ticaret evlerinde bizim kadar bu işleri bilen pek nadirdir. Fakat buna rağmen bize kimse iş vermiyor.

—Şaşılabilecek şey. Neden?

—Bir kısmının ihtiyacı olmadığı meydanda. Fakat büyük bir ekseriyet muhasebelerine alacakları kimselerde ne gibi bilgiler arıyorlar, biliyor musunuz?

—Ne gibi?

—Muamele vergisinin nasıl kaçırılabilceği? Gizli defter tutma şekilleri, fazla kazancın zarar şeklinde gösterilmesi usulleri ve her nevi muhasebe hileleri.

—Acayip şey!

—Bunun için memlekete hıyanet edemeyecek kabiliyette, kanunlarımızın hile yollarını araştırmayacak kıratla gençlerin dışarıda bir ticaret evinde iş bulabilmesi sadece bir şans eseridir. Ne yapalım bize mektepte bunlar öğretilmiyor.”¹²⁰ Bu makalede de ifade edildiği gibi dürüst ve işini hilesiz yapan insanlar bu yıllarda işsizlik ve parasızlıkla karşı karşıya kalmışlardır. Esnaf hileyi bilen, kasadaki parasına para katabilecek elemanları işe almışlardır.

İkinci Dünya Savaşı’nın etkisiyle Türk toplumunda birçok şey değişmiştir. Topluma “sabit ve dar gelirli vatandaşlar” sınıfı eklenmiştir. Bu sınıfı, devlet memurlarıyla aylıklı ve gündelikli serbest meslek sahibi vatandaşlar oluşturmuştur.

***Muzaaf:** İki kat, bir şeyin iki misli. Bir şeyi iki misli iyi bilmek.

¹²⁰ Murad Sertoğlu, “Şimdilik: Teori ve Hakikat”, **Tanin**, 1 Nisan 1945, s. 3.

“Mizah duygusundan ziyade **nefret ve hinç duygularına** hitap eden o dönem karikatürlerinin klasik unsurları haline gelen **hacığa***, **istifçi** ve **vurguncu** tipleri, bu ortamın, geniş halk yığınlarının sefaleti üzerine yeşeren zorunlu ürünleridir.”¹²¹

Bunların yanı sıra savaştan önce eski kıyafetler ya da eskiyen eşyalar hayır yapmak için ihtiyacı olan insanlara verilirken şimdi bu durum değişmiş ve bu eski eşyalar paraya çevrilmeye başlanmıştır. Hikmet Feridun Es Akşam gazetesinde yer alan makalesinde bu durumu şu sözlerle ifade etmektedir. “Yakın zamana kadar eskiciyi kapıya çağırmak bir ev için ayıp telakki edilen bir şeydi. Evin önünde eskici sıkıntının, darlığın en mühim ifadesi idi. Eski satılmaz ancak başkalarına verilir. Elbiseler, kunduralar, şapkalar hep aynı yolu takip ederlerdi. Ve sadaka para istenir gibi insandan eski istenirdi:

‘-Eski ceketinizden, kunduranızdan birer tane verseniz pek sevaba girersiniz...’ derlerdi. Bugün vaziyet tamamıyla başkadır. Evlerde eski elbiseler, kunduralar, şapkalar bir hayır eşyası değil, artık tamamıyla birer ticaret eşyasıdır. En şık veya kelifelli insanlar bile eskici ile ‘ticari münasebet’ kurmuştur. Bazen para ile ödemeye mukabil, bazen de takas usulü gitmektedir. Mesela bir kunduraya bir sürahi, iki bardak; bir cekete bir hasır takım vesaire gibi... Ve şimdi eskicinin müşterileri arasında manikürlü parmaklı insanlarda çoktur. Eskici evlere uğrayan ekmekçi, balıkçı gibi tabi esnaftan oldu.”¹²² Toplum artık her şeyi paraya çevirmeye çalışır hale gelmiştir. Hayat pahalılığı artıkça geçim sıkıntısı da artmıştır. Ekonomik şartların ağırlığı sadece eskicileri kapıya getirmekle kalmamış, ayrıca bir dönem revaçta olan; fakat imparatorluktan cumhuriyete geçilmesiyle artık pek tercih edilmeyen içgüveyliği de tekrar rağbet görmeye başlamıştır. Hikmet Feridun Es “İçgüveyliğine Rağbet Artıyor” başlıklı makalesinde bu konuyla ilgili olarak düşüncelerini “...yeni ev açmak cezvesinden farasına kadar düşünülecek bir şeydir. İki yüz havlunun, iki fırçanın bile fiyat etiketinin dükkân vitrini önünden müşteri kaçırdığı bu zamanda tam teçhizatı ile bir ev açmak her babayiğidin kârı değildir. Ev eşyasının bu kadar ateş pahası haline gelmesinin tuhaf bir neticesini görüyoruz. İçgüveyliğine rağbet! Harpten evvel içgüveyliğinin yıldızı adeta sönmüştü.

***Hacı Ağa:** İkinci Dünya Savaşı’nı fırsat bilerek vurgun ve karaborsayla bir anda zengin olan ve savaş zenginleri olarak adlandırılan zümre için kullanılan bir ifadedir.

¹²¹ Korkut Boratav, **Türkiye’de Devletçilik**, Savaş Yayınevi, Ankara, 1982, s. 225.

¹²² Hikmet Feridun Es, “Bir Çırpıda: Eski”, **Akşam**, 15 Eylül 1945, s. 3.

Evlenmelerde daha ziyade ‘dağ dağ üstüne olur, ev ev üstüne olmaz!’ prensibi güdülürdü. Bugün vaziyet aksidir. Eskiden ‘İçgüveyinden hallice!’ diye kötülen vaziyet şimdi makbuldür ve pek pratiktir. Ayı bir ev açmak için evvela bir çatı altı bulmak (hava parası ile dahi imkânsız bir iş!) sonra da onu döşemek lazımdır ki bunun yanında içgüveyliği hakiki bir saadet oluyor.”¹²³ sözleriyle dile getirmiştir.

Yeni bir ev kurmanın zorluğu eski gelenek ve usulleri de canlandırmaya başlamıştır. Hayat pahalılığı nedeniyle geçim sıkıntısı içine düşen insanlar yaşamanın en ucuz çarelerini bulmaya çalışmışlardır. Ürettikleri çözümler bu yönde olmuştur. Günlük hayat savaşın getirmiş olduğu ekonomik şartlara göre şekillenmeye başlamıştır.

1. Karaborsanın Günlük Hayata Etkileri

Savaşın etkisiyle hemen hemen bütün ülkelerde karaborsa baş göstermiştir. Fakat hiçbir ülkede Türkiye’deki gibi hayatın bir parçası haline gelmemiştir. Günlük hayat neredeyse karaborsaya göre şekillenmeye başlamıştır. Karaborsacılık bir meslek haline gelmiştir. Hangi malın nerede kimden temin edileceğini herkes bilmektedir. Yabancı ülkelerde karaborsadan bir şey alınmazken hatta karaborsadan yapılan alış veriş ayıp sayılırken bu durum Türkiye’de tam tersi düşünülmüştür. Karaborsadan mal temin etmek uyanıklık olarak görülmüştür. Ayrıca karaborsacılık yapanların sayısı da günden güne artmıştır. Birçok kişi bu yıllarda iş çıkışı ya da işini bırakıp karaborsacılık yapmaya başlamıştır. Hatta bazı memurlar dahi karaborsacılık yapmışlardır.

Savaş yıllarında ve savaştan sonraki birkaç yıl boyunca piyasadaki birçok mal sadece karaborsada bulunabilmiştir. Akla gelebilecek her şeyin karaborsası yapılmıştır. İthal mallar sınırdan geçer geçmez kimse nasıl olduğunu anlamadan, açıklayamadan karaborsaya düşmüştür. Karaborsacılar satılan malların gerçek ihtiyaç sahiplerinin birinci elden geçmesine hiçbir zaman izin vermemişlerdir. Bir mal mı dağıtılacak sabahın erken saatlerinde karaborsacılar dağıtım yapılacak dükkânın önünde yerleri almışlardır. Kafa göz yararak kafası gözü yarılarak adeta savaşarak

¹²³ Hikmet Feridun Es, “ Bir Çırpıda: İçgüveyliğine Rağbet Artıyor ”, **Akşam**, 30 Ağustos 1945, s. 3.

alabildiğince malı almaya çalışmışlardır. Sonra da ikinci ele satmış, ikinci el üçüncü ele satmış, böylelikle fiyat üç dört misline çıkmıştır, bu fiyata yine de alan olmuştur.

Karaborsacıların dükkânları yağmalarcasına mal alma yarışı o kadar alışıldık bir hal almıştır ki insanlar artık bu mücadeleyi izlemek için dükkânların önüne toplanmaya başlamışlardır. Son Posta gazetesinin “*Karaborsacıdan Başkası Ucuz İthal Malı Alamaz*” başlıklı haberinde bu durum şu sözlerle aktarılmıştır. “*Son günlerde halk bunların satıldığı yerlere mal almaktan ziyade sahne değiştiği halde aktörleri hiç değişmeyen kimselerin yağmaya benzer bir şekilde mal kapıştıklarını seyretmek için birikmektedir. Fazla olarak satan mağaza ve dükkânların da bu arada kepenkleri kırılmakta, vitrinleri alt üst olmakta ve camları parçalanmaktadır. Buraya birikenler pervasızlığı o kadar arttırmışlardır ki sırtlarında biraz evvel başka bir yerden aldıkları kumaşlar, ellerinde ve ceplerinde çeşitli ithalat eşyası olduğu halde gelmekten çekinmemişlerdir.*”¹²⁴ Son Posta gazetesinin bu haberde aktardığı gibi durumlar şehir hayatının birer parçası haline gelmiştir. Karaborsacılar o kadar benimsenmiştir ki onlarla mücadele etmesi gereken milletvekilleri dahi onları savunur hale gelmiştir. Halkın şikâyetlerini dinleyen milletvekillerine karaborsayla ilgili şikâyetle bulunulmuştur. “*–Karaborsacılık alenen yapılıyor. Size bir misal arz edeyim. Mısır Çarşısı önünde birtakım insanlar, hemen oracıkta aldıkları otuz beş kuruşluk tarakları yüz kuruşa satıyorlar. Polis geçer, memur geçer, herkes geçer, hiç kimse ses çıkarmaz. Bu aklıma gelen misallerden biridir. Hiç değilse karaborsa gizli yapılırsa, mücadele yapıldığına inanacağız. Şimdi biz karaborsayı kaldırmak için hükümetin mücadele ettiğine nasıl inanalım?*

Bir milletvekili cevap veriyor:

–Ben bu gencin söylediği tarak misaline itiraz edeceğim. Bir malın her şekilde satışı bir suç teşkil etmez, bu hukuken böyledir. Ben istersem sırtımdaki elbiseyi yahut evimdeki eşyayı istediğim yerde, istediğim fiyata satarım bu bana ait bir şeydir. Mısır Çarşısı’nda tarak satan insanlar da saatlerce evvel dükkânın önüne gelmişler, beklemişler, yorulmuşlar ve beş altı tarak almaya muvaffak olmuşlar, bu kadar zahmet sonunda otuz beş kuruşluk tarağın yüz kuruşa satılmasından ne çıkar!

¹²⁴“ *Karaborsacıdan Başkası Ucuz İthal Malı Alamaz* ”, **Son Posta**, 13 Eylül 1945, s. 1–7.

Onlar da geçinecekler.”¹²⁵ Halkın şikâyeti ve milletvekilinin verdiği cevabı gazetelerden okuyan İsmet Hulusi İmset makalesinde bu sözlerle yer vermiştir. Milletvekilinin verdiği cevaba inanmakta güçlük çeken İmset makalesinin altına şu sözleri not düşmüştür. “Yukarıdaki satırları gazetelerde okuyan bu sütunun muharriri İsmet Hulusi İmset’in, hayretten ağzı açık kaldı. Hiçbir şey diyemiyor. Saatler geçmesine rağmen elan ağzı kapanmamıştır. Tedavisi için mütehassıs bir doktor aranıyor. ” Bu makaleden de anlaşılacağı gibi karaborsa Türkiye’de bir meslek haline gelmiş, yaşamın bir parçası olarak kabul görmüştür. Hatta karaborsayla mücadelede başı çekmesi gereken siyasetçiler dahi onlara hak vermeye başlamışlardır. Savaşın ilk yıllarında her ne kadar karaborsayla mücadele edilmiş olsa da zamanla bu mücadele zayıflamaya başlamıştır. İnsanlar karaborsa yapanları şikâyet etmeye çekinmişlerdir. Çünkü ihtiyaç duydukları birçok mal sadece karaborsada bulunmaktadır. İnsanlar yüksek meblağlar ödemek zorunda kalsalar da ihtiyaçlarını karşılamamanın tek yolu haline gelen karaborsayı (karaborsacıları) şikâyet etmeye pek gönüllü olmamışlardır.*

Karaborsacılar ya da vurguncular hızla zengin olmuşlardır. Toplumda gelir dengesi bozulmuştur. Zenginle fakir arasındaki uçurum büyümüştür. Yeni zenginler kolay kazandıkları paraları zevk ve sefaları için harcamışlardır. Eski dönemlerin zenginleri gibi hayır işlemek şöyle dursun paralarını varlıklarını yoksul insanların gözüne sokmayı, gösteriş yapmayı marifet saymışlardır. Toplumun görgü ve ahlak dengesi bozulmaya başlamıştır.

Karaborsanın en parlak yılları 1943–46 arası olmuştur. 1946 sonrası savaşın da sona ermesiyle (1945) karaborsa etkisini kaybetmeye başlamıştır. Bir dönemin hızlı zenginleri kazandıkları parayı düşünmeden kolayca harcadıkları için parasız kalmaya başlamışlardır. 1946 yılında piyasada durgunluk yaşanmaya başlamıştır. Bir dönemin karaborsacıları ellerinden başka bir iş gelmediğinden şehrin işsizler sınıfında birer birer yerlerini almaya başlamışlardır.

¹²⁵İsmet Hulusi İmset, “ Hadiseler Karşısında: Hayretten Ağzı Açık Kalan Muharrir ”, **Son Posta**, 19 Eylül 1945, s. 4.

***Mütehassıs:** İhtisası olan, uzman, bir tıp bilimi dalında uzmanlaşmış olan.

2. Savaşla Gelen İşsizlik

Savaşın bitmesiyle piyasada bir canlanma olsa da 1946 yılında durgunluk yaşanmaya başlamıştır. Yaşanan bu durgunlukla beraber birçok fabrika küçülmeye başlamış ve işçi çıkarmaya başlamışlardır. Bunun yanında taşı toprağı altın diyerek birçok insan köyünden kasabasından kalkıp büyük şehirlere gelmeye başlamışlardır. 1950 yılında köyden kente göçlerde patlama yaşanmıştır. Bir odacılık, kapıcılık ya da fabrikada iş diye aylarca han köşeleri ya da akraba yanlarında süründükten sonra çoğu seyyar satıcılık veya rençberlik yapmaya başlamışlardır. İstanbul’da seyyar satıcı sayısı çoğalmıştır. Günde iki yüz simit satan satıcılar şimdi yüz simit satmaya başlamışlardır. Müşterinin azalmasından değil seyyar satıcıların çokluğundandır. Bu durum Va-Nu’nun “*İşsizlik Artıyor*” başlıklı makalesindeki “*Seyyar satıcılıkla rençberlik, en alt tabakanın geçim yükünü çeken çifte beygirden biridir.*”¹²⁶ cümlesi 1950 yılında seyyar satıcıların ve rençberlerin* ne kadar çoğaldığını göstermektedir. Özellikle topraksız köylüler şehirlerde fabrikalarda iş bulmak umuduyla köyden kente göç etmişlerdir. İş bulamayınca da köylerine dönmek yerine seyyar satıcılık yapmaya başlamışlardır ya da işsizler sınıfına katılmışlardır.

Köyden kente göç edenler, eskiden karaborsacılık yapan; ama şimdi parasız kalan karaborsacıların yanı sıra küçülmek zorunda kalan fabrikaların çıkardığı işçiler de işsizler sınıfını günden güne büyötmüştür. Ahmed Hamdi Başar, Vakıf gazetesindeki “*İşsizlik Bir Çığ Tehlikesi Gösteriyor*” başlıklı makalesinde sanayici bir arkadaşının sözlerini aktarmıştır. “*İstanbul’da sanayici mıntıkası olan Haliç’te en az 20–30 bin amele işsizdir. Diğer mıntikalardaki fabrikalarda durmadan adam çıkartmaktadır. Ben kendi fabrikamda on on beş senelik emektar, iş bilir ve yetişmiş elemanları bile çıkarmaya mecbur kaldım. Bunlara iş kanunu gereğince vermeye mecbur olduğumuz tazminat, hiç denecek kadar az olmasına rağmen bir sıkıntı yüzünden tasfiyeye mecbur kaldığımızdan bunları bile öderken güçlük çektik. Hâlbuki devlet fabrikalarından mesela... fabrikasından çıkarılan işçilere bu tazminat da verilemedi. Çünkü tahsisatları yokmuş, hatta amele çalıştığı son üç-dört günlük yevmiyesini bile alamamış!*” İşsizliğin ne boyuta ulaştığını gösteren bu cümlelerden sonra Başar makalesine şu sözlerle devam etmiştir. “*...işçi çıkaran yalnız fabrikalar*

¹²⁶ Va-Nu, “ Akşamdan Akşama: İşsizlik Artıyor ”, **Akşam**, 10 Ocak 1950, s. 3.

***Rençber:** Tarımda ve yapı işlerinde ağır işleri gören gündelikli işçi, ırgat.

değildir; ticarethaneler ve diğer iş yerleri de memurlarından ve işçilerinden bir kısmına yol vermeye mecbur kalıyorlar. İstanbul'da hemen her ticarethanenin, her küçük ve büyük iş yerinin ya çıkardığı veya çıkarmaya mecbur kalacağı adam sayısı on bine yakın tahmin ediliyor. Fakat adam çıkarmaya yalnız sanayici, yalnız iş adamı mecbur kalmış değildir: Devlet de kendi dairelerinden, kendi işletmelerinden birçok adam terhis etmek zorundadır.”¹²⁷ İşten çıkarılan bu insanlarla işsizler sayısı ikiye üçe katlanmıştır. İşsizliğin büyümesinin bir nedeni de diplomalı insanların iş bulamaması olmuştur. İş bulma büroları diploması olanlara iş bulmakta zorlanmıştır. Yalnız marangoz, demirci, kunduracı gibi zanaat bilenlere ya da diploması olmayan niteliksiz elemanlara iş bulabilmişlerdir. “Her sene liselerden çıkan binlerce talebe üniversitelere, yüksek mekteplere hücum ediyor. Öyle bir hücum ki, mutlaka bir yüksek tahsil yapmak için gençler hangi mektebin kapısı açıksa oraya dalıyorlar. Büyük ümitlere bağlanarak dört sene, altı sene, türlü mahrumiyetlere katlanmak suretiyle tahsillerini bitiren bu gençlere, çok defa, memleketin iş hacmi müsait olmadığı için, iş veremiyoruz. Böylelikle sayısı gittikçe kabaran işsiz münevverler yetiştiriyoruz ki, memleket bakımından en büyük tehlike işte buradadır.”¹²⁸ sözleriyle Şevket Rado “İşsiz Münevver” başlıklı makalesinde tahsil gören gençlerin de diplomalarını aldıktan sonra ülke için çalışabilmek yerine işsizler sınıfına katıldıklarını belirtmiş ve bu durumun ülke için büyük bir tehlike arz ettiğini dile getirmiştir.

“En büyük dertlerimizin ön safında gelen işsizlik günden güne ve alabildiğine genişliyor. Münevver, yarım münevver ve gayri münevver zümreler arasında işsizler kütlesi mütemadiyen büyüyor. Daire ve müesseselerde üç daktiloluk iki mübaşirlik için ara sıra açılan imtihanlara yüzlerce talip iştirak ediyor. Elllerinde lise, orta mektep şahadetnameleriyle iş bulmak için her gün kapı kapı dolaşan gençler, başvurdukları yerlerden ret cevabı ile dönüyorlar. Sokaklar, aylak dolaşan vatandaşlarla dolu. Aftan istifade edip hapishanelerden çıkan yurttaşlar bu kütleyi biraz daha büyüttü. Caddelerde, mahalle aralarında adım başında bir kahvehane var ve her gün yenileri açılıyor. Oralara bir göz atınız, hepsi tıklım tıklım dolu. Taşı

¹²⁷ Ahmet Hamdi Başar, “Memleket Meseleleri: İşsizlik Bir Çığ Tehlikesi Gösteriyor”, **Vakit**, 22 Şubat 1949, s. 3.

¹²⁸ Şevket Rado, “Sözün Geliş: İşsiz Münevver”, **Akşam**, 18 Mart 1948, s. 2.

sıksa suyunu çıkarabilecek gençler bu kahvehanelerde masa başlarına kümelenip iskambil, tavla oynayarak gün geçiriyorlar, ömür tüketiyorlar. İş bulmak ümidiyle Anadolu'dan da akınlar devam ediyor. Çalışma Bakanlığı'nın İş Bulma Büroları aciz içinde oturuyorlar.”¹²⁹ “Hükümetten Bir Rica” başlıklı makalesiyle Cemal Refik savaşın yaratmış olduğu ekonomik problemlerin bir sonucu olan işsizliğin ulaştığı boyutu çok güzel ifade etmiştir.

1950 yılında işsizlik ülke sorunlarının ilk sırasına yerleşmiştir. Olumsuz piyasa şartları, paranın değer kaybetmesi gibi nedenlerle işten çıkarılanlar, köyden kente yaşanan göç dalgası, okumuş insanların iş bulamaması gibi nedenlerle işsiz sayısı katlanarak artmıştır. Şehirlerde iş imkânı arttırılamamıştır. Çiftçiye Topraklandırma Kanunu da köyden kente göçün önünü alamamıştır. Artan işsizliğin olumsuz bir etkisi olarak da suç oranında artış yaşanmaya başlamıştır.

B. Artan Suç Oranı

Savaş sırasında esnafın başının boş kalması, denetimsizlik nedeniyle hile, vurgun, kaçakçılık, sahtekârlık, rüşvet hızla artmıştır. Sadece kolay yoldan para kazanmak hırsıyla suç işlenmemiş, ayrıca hırsızlık ve cinayetlerde de büyük bir artış yaşanmaya başlanmıştır. Sudan sebeplerle cinayetler işlenmiştir. Özellikle aşk cinayetlerinde ve gayrimeşru dünyaya gelen bebek cinayetlerinde büyük artış yaşanmıştır. Hemen hemen her gün gazete sayfalarında cinayet, hırsızlık, vurgun haberleriyle karşılaşmak mümkündür.

Savaşın sona erdiği 1945 yılının mart ayında Tanin gazetesinin haberine göre 180 kaçakçılık olayı yaşanmıştır. “...mart ayı içinde güney sınır ve Ege kıyı gümrük bölgelerinde gümrük muhafaza teşkilleriyle kaçakçılar arasında 180 vaka olmuştur. 208 kaçakçı ile 1067 kilo mensucat (ipekli, yünlü, pamuklu), 231 kilo çuval, 2038 kilo 1409 adet çeşitli gümrük eşyası, 276 kilo gaz ve benzin, 695 kilo yiyecek maddesi, 143 kilo 5138 adet çeşitli inhisar maddesi ele geçirilmiştir. Ve 266 çay ve kahve 1 kilo 65 adet tıbbi ecza, 263 kilo uyuşturucu madde, 1069 baş kesim hayvanı, 10.424 lira Türk ve yabancı parası, 12 silah, 732 fişek, 79 adet canlı taşıt aracı, 1

¹²⁹ Cemal Refik, “ İstanbul Hayatı: Hükümetten Bir Rica ”, **Akşam**, 20 Ağustos 1950, s. 3.

kayık yakalanmıştır.”¹³⁰ Mayıs ayında yaşanan kaçakçılık olayları ise Son Posta gazetesinde “Bir Ayda 198 Kaçakçılık Vakası Oldu” başlığıyla yer bulmuştur. Habere göre “1945 Mayıs ayı içinde güney sınır ve Ege kıyı gümrük bölgelerinde gümrük muhafaza teşkilleri ile kaçakçılar arasında 198 vaka olmuştur. Bunlardan 54’ü silahlı kaçakçılarla çarpışmalı, 144’ü çarpışmasız vakalardır. Bu vakalar sonunda: 242 kaçakçı ile 71 kilo mensucat (ipekli, yünlü, pamuklu), 231 kilo çuval, 318 kilo 773 adet çeşitli gümrük eşyası, 114 kilo gaz ve benzin, 767 kilo yiyecek maddesi, 468 kilo 1888 adet çeşitli inhisar maddesi ele geçirilmiştir. Ayrıca 93 kilo çay ve kahve, 5 kilo tıbbi ecza, 40 kilo uyuşturucu madde, 109 baş kesim hayvanı, 292 lira tutarında Türk ve yabancı parası, 2 silah, 1172 mermi, 106 adet canlı taşıt arabası, 1 motor, 2 kayık yakalanmıştır.”¹³¹ Tanin ve Son Posta gazetesinde yer alan bu haberler gibi birçok haber, yıllar boyunca gazete sütunlarında yer almıştır.

Kaçakçılığın yanı sıra çalıştığı iş yerini soyan zimmetine para geçiren, rüşvet alan her geçen gün artmıştır. Bu gibi haberler o kadar çok duyulmaya başlanmıştır ki özellikle veznedar ya da muhasebeci gibi işi parayla ilgili olan insanlara karşı hep bu tarz bir suç işleyeceklermiş gözüyle bakılmaya başlanmıştır. Refik Halid Karay da makalesinde bu önyargıyla ilgili olarak kendi yaşadığı bir duruma yer vermiştir. “Ahbaplar arasında konuşuyorduk. Bir şirkette müdürlük yapan dostumuz, herkesin nasılsa sustuğu bir sırada; ‘ Ha, dedi; işittiniz mi bilmem, bizim muhasebeci... ’

Sözünü bitirmeye kalmadı, hep bir ağızdan sorduk: Kasayı mı soyup kaçtı? Hayır, öyle değilmiş, piyangoda küçük ikramiyelerden birini kazanmış. Beni bir düşüncedir aldı; bir veznedar, bir muhasebeci, bir tahsildar veya herhangi eli parada bir adamdan bahsedilirken aklımıza böyle çirkin ihtimalleri getiren şu zamaneye yuh dedim.

Harp yalnız ölüm, yakım, yıkım bakımından değil, insanları fena örneklerle baka baka namuslulardan da şüphelendirmek, kötü niyetlere ve zanlara sürüklemek, karakterini bozmak itibari ile de bir bela.

¹³⁰“ Kaçakçılarla Savaş ”, **Tanin**, 3 Mayıs 1945, s. 7.

¹³¹“ Bir Ayda 198 Kaçakçılık Vakası Oldu ”, **Son Posta**, 19 Haziran 1945, s. 2.

*Cihan harplerinden önce kötü misaller pirinç çuvalındaki taşlar gibiydi, ayıklanabilirdi. Galiba bugünkü güven çuvalının taşı, pirinçten çok!*¹³² Her geçen gün iş yerini soyup sırta kadem basan insanların sayısı o kadar çok artmıştır ki artık herkesin aynı şeyi yapacağı düşünölmeye başlanmıştır. Herkes bu durumdan şikâyetçidir; fakat gereken önlemler alınmamış ya da alınan önlemler yeterli olmamıştır. Halk en çok da esnaftan, hileli satış yapanlardan, şikâyetçi olmuşlardır. Belediyelerin önlem alması, cezaları arttırması beklenmiştir. Cumhuriyet gazetesinin “Dost Acı Söyler” sütununda “*Nevmid* Olmayalım Ama...*” başlıklı yazısında belediyeler ve siyasetçiler eleştirilmiştir. “*Gözümüzün önünde geçen yolsuzluklar var. Çaresini bulmaktan aciz kalıyoruz. Şikâyetle hep beraber... Tedbirini düşünen yok. Kış bitti. Koyun, kuzu, öküz, inek, manda, keçi, oğlak, dana mana bollandı. İstanbul’un isimleri ve adresleri malum beş, on kasabı hala narh üstünde et satmaktadır. Koskoca bir belediye müessesesi bunları tepelemekten aciz. Kontrol mekanizması yok, salahiyyet yok, hatta kâfi ceza yok, diyor. Dahası var. Bu belediyenin iradı, maaşları ile günlük hizmetlerini görmeye kifayet etmiyor. Milyonluk şehir kıvranıp duruyor. İlaç için.*”¹³³ Karaborsayla, vurgunlarla, sahtekârlarla yeterince mücadele edilmemiştir. İstanbul esnafının yaptığı hileler artmış; fakat caydırıcı bir tedbir alınmamıştır. Halka satılan gıda maddelerinden zaman zaman örnekler alınmış; ama sonuçta gıda maddelerine hile karıştıran esnaf ceza almamıştır. Ceza alsalar dahi kesilen cezası 15 lirayla 50 lira arasın para cezaları olmuştur. Bu da ağır para cezası olarak nitelendirilmiştir. 1926’da kabul edilen miktarlar 1948 yılına gelindiğinde hala geçerliliğini korumuş, yeni bir düzenleme yapılmamıştır. Bu da hileli satış yapan esnafı engellemekten çok teşvik etmiştir. Çünkü hileli satış yaparken yakalanırsa ödeyeceği bu ceza hileli satıştan kazanacağı paranın yanında çok küçük bir miktardır. Yalnız hile yapanlar için değil hemen hemen bütün uçlar için para cezaları çok düşüktür. Bir de ceza kesebilmek için suçlunun suçüstü yakalanması gerekmiştir. Cinayetler içinse idama kadar cezalar verilmiştir. Lakin cinayet işlenmesine engel olmaya yetmemiştir.

¹³²Refik Halid Karay, “Günler Geçerken: Karaktere Güvensizlik”, **Akşam**, 13 Nisan 1945, s. 1.

***Nevmid**: Ümitsiz, cesareti kırılmış. (Farsça)

¹³³“Dost Acı Söyler: *Nevmid Olmayalım Ama...*”, **Cumhuriyet**, 16 Nisan 1945, s. 3.

1. Cinayetler

1945–1950 arasında çıkan her gazetede ve her günkü sayısında cinayet haberleri yer almıştır. Neredeyse her gün cinayet işlenmiştir. Ailesini öldüren, komşusunu öldüren arttıkça artmıştır. Cumhuriyet gazetesindeki makalesinde cinayetlerdeki artışı ele alan Burhan Felek, “...*bu vakalarda ya sadakatsiz bir kadın, ya muvazenesiz bir  şık, ya tahammül edilemez bir geçimsizlik, hulasa k h fert, k h cemiyet terbiyesine ait bir kusur amiller arasından başını kaldırıyor.*”¹³⁴ sözleriyle cinayetlerin nedenlerini sıralamıştır. Cinayetler  zerindeki genel kanı ise savaşı getirmiş olduğu gerginlik olmuştur. İnsanlar asabi ve tahamm ls zleşmiştir. Cemal Refik makalesinde cinayetlerdeki artışın nedenini açıklayan ilgililerin sözlerine yer vermiştir. “*Bu mevzu üzerinde tetkikler yapan alakadarlar, cinayetlerdeki artışın, harbin tesiriyle umumi ahlak sukutu, maişet darlığından mütevellit sinir gerginliği halk k t leleri arasında hayat seviyesi muvazenesinin bozukluğu gibi çeşitli sebeplerden ileri geldiğini söylüyorlar.*”¹³⁵ Va-Nu da bu durumu savaşı bağlamıştır. Makalesinde Nazi kamplarında yapılanları anlatan yazar sadece Türkiye’deki değil bütün dünyada çığırından çıkan insanlar için “*Yarabbi! Ne yapmalı? Hangi büyük adayı (Madagaskar ya da İzlanda’yı mı) büyük bir tımarhane haline getirmeli de bütün bu gayri tabiileşen insanları oraya kapamalı? Acaba baştanbaşı Avrupa mı ruhi bir tecride tabi tutulmalı? Bu oynayan sinirler nasıl yatışacak, çığırından çıkan bu insanlar nasıl yoluna girecek? Ve bunların z rriyetlerinden nasıl bir beşeriyet zuhur olacak?*”¹³⁶ diyerek insanlıkla ilgili kaygılarını dile getirmiştir. Savaşı yorgun, sinirleri gerilmiş bıraktığı bu insanlar, en ufak bir kıvılcımla silaha sarılıp cinayet işlemişlerdir. Akşam gazetesinin “Dikkatler” sütununda da bu konuya değinilmiştir. “*Son günlerin vakalarını gözden geçiriniz. Otlak yüzünden köy muhtarına kızmış, baltayı  almış! Tarla yüzünden komşusuna kızmış, bıçağı vurmuş, kurşunu yemiş! Kız yüzünden Ankara’daki ahababına kızmış, 12 yerinden yaralayarak öldürmüş! Bir buçuk liraya pazarlıkta uyuşamayınca,  ifteyi kavramış ve...*”¹³⁷ “Dikkatler” sütununda da bahsedildiği gibi bunlara benzer haberler oldukça fazladır. Sadece büyük şehirlerde değil Türkiye’nin birçok yerinden cinayet haberleri

¹³⁴B. Felek, “Felek: *Cinayetler Hakkında*”, **Cumhuriyet**, 22 Şubat 1946, s. 3.

¹³⁵Cemal Refik, “İstanbul Hayatı: *Bir Facia*”, **Akşam**, 22 Nisan 1950, s. 3.

¹³⁶Va-Nu, “Akşamdan Akşama: *Sapık Fıryası*”, **Akşam**, 4 Mayıs 1945, s. 3.

¹³⁷“Dikkatler: *Can Ucuzladı*”, **Akşam**, 18 Nisan 1950, s. 1.

gazetelerde yer almıştır. Tanin gazetesinin haberine göre Kayseri’de bir genç ailesini öldürmüştür. “*Kayseri’nin Bünyan ilçesinde 17 yaşında bir genç annesini, babasını ve üç kardeşinin başını ustura ile keserek öldürmüştür. Cinayetlerin sebebi ise annesinden istediği 5 liranın verilmemesidir. Cinayetlerden sonra kapıyı üzerlerine kapıyı kilitleyerek kaçmış ise de sonradan yakalanmıştır.*”¹³⁸ Son Posta gazetesinde yer alan “*Bir köylü, hayvanının yaptığı zarar için ceza isteyen muhtarı ve iki kişiyi yaraladı, yaralılarından birisi öldü.*”¹³⁹ haberi ve Akşam gazetesinde yer alan “*Bir arkadaşıyla üzüm yemek için bir bağa gizlice giren bir genç bağ bekçisine yakalanınca yanındaki silahını ateşlemiş ve bekçiyi öldürmüştür. Bu genç ölüm cezasına çarptırılmıştır.*”¹⁴⁰ haberleri ne kadar basit sebepler için cinayet işlendiğini göstermektedir. “*Bursa, Kanberler mahallesinde evvelki gece kadınlı erkekli 500 kişinin iştirak ettiği kanlı bir vaka olmuştur. Aile geçimsizliği yüzünden çıktığı anlaşılan kavga, kısa zamanda bütün mahalleye sirayet etmiş, bıçaklar çekilmiş, tabancalar patlamıştır. Polisin silahlı müdahalesi neticesinde bastırılan bu kanlı arbedede iki kişi bıçakla, bir kişi balyozla, bir kişi de tabancayla ağır yaralanmıştır. Bıçakla yaralanan bir kişi kaldırıldığı hastanede ölmüştür.*”¹⁴¹ Vakit gazetesinde yer alan bu haber ise insanların kavga etmeye ve cinayet işlemeye meyilli hale geldiklerini göstermektedir.

Cinayet haberleri gazetelere büyük tiraj sağlamıştır. Bazı cinayetler günlerce gazete sütunlarında yer almıştır. Katilin yakalanmasından duruşmalara kadar suçlunun cezası verilene kadar her aşaması halka duyurulmuştur. Nisan 1945’te şarkıcılık yapan bir kadının birlikte yaşadığı sevgilisini sekiz kurşunla öldürmesi ve cinayet sonrasındaki süreç günlerce “*Tarlabaşı Cinayeti*” ana başlığıyla gazetelerde yayımlanmıştır. Tarlabaşı cinayetinde olduğu gibi cinayet haberleri, genellikle cinayetin işlendiği yerin adı ile anılmıştır.

Cinayetlerin gazete satışlarındaki etkisi Cumhuriyet gazetesindeki bir karikatürde şu şekilde ele alınmıştır. “*cinayetsiz geçen bir günde gazeteci*” karikatüründe gazeteci çocuk “*yarınki cinayeti yazıyor*”¹⁴² diyerek gazeteyi satmaya

¹³⁸“ *Anasını, Babasını ve Üç Kardeşini Öldüren Canavar* ”, **Tanin**, 26 Mayıs 1945, s. 1.

¹³⁹“ Memleket Haberleri: *Bigadiç’te Kanlı Bir Kavga* ”, **Son Posta**, 26 Ağustos 1945, s. 6.

¹⁴⁰“ Şehir Haberleri: *Bir Salkım Üzüm Yüzünden Cinayet* ”, **Akşam**, 17 Mayıs 1945, s. 3.

¹⁴¹“ *500 Kişinin Katıldığı Bıçaklı, Tabancalı Kavga* ”, **Vakit**, 18 Ocak 1949, s. 2.

¹⁴² **Cumhuriyet**, 27 Ocak 1946, s. 1.

çalışmıştır. Cinayet haberi olmayınca gazete satışlarında azalma yaşanmıştır. Bazı yıllarda ise insanlar sık sık cinayet haberi duymaktan bıkmışlardır.

1939–1945 yılları boyunca Türk insanı savaşı her an hissetmişlerdir. Savaşa girilmemiş olmasına rağmen bütün olumsuzluklarından etkilenmişlerdir. Psikolojik olarak yıpranmışlardır. Savaş bittikten sonra ise savaş yıllarında da yaşanan ekonomik sıkıntılar devam etmiştir. İnsanların omuzlarına bir de geçim sıkıntısı eklenmiştir. Hal böyle olunca da sokaklar her an patlamaya hazır insanlarla dolmuştur. Bir de cinayet aletlerine ulaşmak kolay olunca cinayetlerde patlama yaşanmıştır. Akşam gazetesinin “Dikkatler” sütununda da “*Mutfak Bıçağı Yok Cinayet Bıçağı Çok*” başlığı ile bu konuya dikkat çekilmek istenmiştir. “*Sırf insan öldürmeye mahsus olan silahların satışı serbesttir. Dükkânlarda arzu eden, arzu ettiği kadar kama ve saldırma alabiliyor. Hâlbuki bu nevi silahların nefis müdafaası için kullanıldığı hemen hiç görülmemiş, tecavüz maksadıyla kullanıldıkları daima görülmüştür. Garip olan: Piyasada mutfak bıçağı yok, cinayet bıçağı çoktur.*”¹⁴³ Mal sıkıntısı yaşanan bir zamanda cinayet aleti bulmakta zorlanılmamıştır.

Geçim sıkıntısı nedeniyle bunalan, psikolojik dengesi bozulan insanlar yaşadıkları gerginlikle kolayca cinayet işleyebilmişlerdir. Bazı insanlar ise geçim sıkıntılarını çözmek için daha farklı yollara başvurmuşlardır. Ticaretle uğraşanlar karaborsa, vurgun ve hilelerle kendi geçim sıkıntılarını hafifletirken, fabrikalarda ya da iş yerlerinde muhasebeci olanlar zimmete para geçirmişler veya kasayı soyup kaçmışlardır. Memurlar ise zimmetlerine para geçirerek ve rüşvet alarak geçim sıkıntılarını hafifletmişlerdir.

2. Sahtekârlık-Vurgun-Hırsızlık

Savaşın Türkiye’ye getirdiği toplumsal sorunların en büyüğü ahlakın bozulmasıyla beraber suç oranındaki artış olmuştur. Paraya tamah eden bir toplum oluşmuştur. İnsanlar daha çok para kazanabilmek için her türlü hileye başvurmuşlardır. Top şeklinde satılan tereyağının orta kısmına mısır unu koymak, daha yağlı görünmesi için tavukların arka kısmını sarıya boyamak en basit hileler olmuştur. Şevket Rado da piyasadaki hileli satışlarla ilgili kendi başına gelen bir

¹⁴³“ Dikkatler: *Mutfak Bıçağı Yok, Cinayet Bıçağı Çok!*”, **Akşam**, 10 Ekim 1945, s. 1.

olaya makalesinde yer vermiştir. “*Daha dün 120 kuruş verip aldığım bir paket tıraş bıçağı baştan aşağı paslı çıktı. Tıraş bıçağı darlığında kullanılmış tıraş bıçaklarını bir takım kimyevi usullerle temizleyip tekrar işe yarar hale koymak aklın kabul edebileceği bir iştir. Fakat bunları yeni imişler gibi, hele eski fiyatından daha pahalıya satmak akli yerinden oynatacak bir hilekârlıktır.*”¹⁴⁴ Diğer bütün her şey gibi piyasada tıraş bıçağı bulmak güçleşmiştir. Ancak karaborsadan bulunabilmektedir, o da kalitesiz, kullanılmış olmaktadır. Refik Halid Karay tıraş bıçaklarının kalitesizleşmesiyle ilgili olarak makalesinde alaylı bir ifadeyle şunları söylemektedir: “*Çoğumuzun yüzü teneke parçacıkları ile her gün dalanmaktan çukurlu kabarcıklı, sam yeli vurmuş asma yaprağı gibi pürtür pürtür bir hal aldı. Böyle giderse püskürme ada takımları ile kabartma Pasifik haritasına veya âmâ kitapları sahifesine dönmesini bekleyebiliriz. Zira artık bizim gibiler için piyasada halis çelikten tıraş bıçağı bulmak imkânsız. Ne idi o hoşça, tok bir ses çıkararak, derimizi ninnisi ile oyalayarak sabunlu yanaklarımızdan kayan ve geçtiği yeri tertemiz edip izini hiç belli etmeden vazifesini tam başarı ile yapan kıvamında bilenmiş jiletler? Nerede bu hem sesi, hem ağzı bozuk kalp, tapon mallar?*”¹⁴⁵ Tıraş bıçağı hile yapılan mallardan sadece bir tanesidir.

Gazetelerde yer alan haber ve makalelerden anlaşılacağı üzere hilekârlık her alana sirayet etmiştir. Kitapları çok okunan bir yazarın adını kullanarak kendi yazdığı hikâyeyi kitapçıya bastıran insanlar dahi görülmüştür. Hileli yolla para kazanmak bu yıllarda çok kolay olduğu için birçok kişi asıl mesleğini bırakıp bu yılların moda mesleği haline gelen tüccarlığa başlamışlardır. Ticarete başlayan birçok insan vurgunlarla, karaborsacılık ve hileli satış yaparak çok kısa sürede zengin olmuşlardır. Bu durum Cumhuriyet gazetesinde bir karikatüre yansımıştır. “*Kadın kocasına:*

-Senin gibi kabiliyetsiz adam görülmemiştir. Ticarete başlayalı bir hafta oldu, hala milyoner olamadın!”¹⁴⁶

Hileli satışlarla, karaborsayla, vurgunlarla yeterince mücadele edilmediği konusunda belediyeler, devlet her zaman eleştirilmiştir. Halk, 1948 yılında artan sarhoşluk ve sarkıntılık olaylarıyla ilgili verilen mücadeleyi diğer sıkıntılarda da

¹⁴⁴Şevket Rado, “Sözün Gelişi: *Tıraş Bıçağı Hilekârlığı*”, **Akşam**, 24 Nisan 1945, s. 2.

¹⁴⁵Refik Halid Karay, “Günler Geçerken: *Kanlı Tabirler*”, **Akşam**, 14 Mart 1945, s. 1.

¹⁴⁶**Cumhuriyet**, 21 Mayıs 1945, s. 1.

görmeyi beklemişlerdir. Sarhoşlarla mücadele o kadar başarılı olmuştur ki çok kısa sürede sokaklarda sarhoş kalmamıştır. Öyle ki Eminönü’nde bir sarhoşa rastlanması bir gazetenin birinci sayfasına haber olmuştur. Akşam gazetesi yazarı Şevket Rado da sarhoşlarla yapılan mücadeleyi diğer sıkıntılarda görmek isteyenler arasında olmuştur. Bu konuyla ilgili düşünceleri makalesinde şu sözlerle yer almıştır. “...*kati surette önüne geçmek lazım geldiğine kani olmadığımız için mi nedir, mesela pahalılığa karşı, hilekârlığa karşı bütün harp boyunca böyle bir mücadele açmadık! Hala da açmıyoruz! Aynı malı bir yerde yüz yetmiş kuruşa, bir yerde iki buçuk liraya satıyorlar; aldatılan vatandaş halinden kime dert yanacağını bilemiyor. Fatura hilesi yapan adama karşı cemiyetin cezalandırıcı teşkilatını harekete geçirebilmeniz için işinizi gücünüzü bir tarafa bırakıp aylarca, hatta senelerce uğraşmanız lazımdır. Manifaturacı yatık kumaşı, bakkal çürük yumurtayı, yağcı bozuk yağı, kasap kokmuş eti pervasızca size yutturabilir; manavın terazi hilesi yaparken hiçbir şeyden korktuğu yoktur; sucu Taşdelen suyu diye size kuyu suyunu pekâlâ yutturabilir; fırıncı ekmeği eksik ve hamur çıkarabilir. Neden korksun? Siz hileyi fark edince ya şikâyet edeceksiniz ya etmeyeceksiniz. Şikâyet ederseniz hileyi ya ispat edeceksiniz ya etmeyeceksiniz. İspat ederseniz cezası ne? Ya beş lira ya on lira. Hâlbuki şimdi meyhaneci öyle bir korku içindedir ki müşterisine rakıyı verirken eli titriyor. Bir sarhoş cemiyetimize bir hilekârdan daha mı tehlikeli?”¹⁴⁷*

Vurgunculuk ve karaborsa bu yıllarda adeta bir meslek haline gelmiştir. İnsanlar günlük hayatlarının birer parçası olarak kanıksamışlardır. Çarşıda pazarda, eczanede, kasapta, fırında hayatın her alanında insanların karşısına çıkmaktadır. Gazetelerde de vurgun haberleri fazlasıyla yer almaktadır. 1945 yılının ilk aylarında yaşanan kumaş vurgunu büyük yankı bulmuştur. Son Posta gazetesi haberi “*Kumaş Dikim ve İhtikârını İç Yüzü Nedir*” başlığıyla vermiştir. Gazetenin haberine göre “*Hariçten iyi kalite elbiselik kumaş ithal edenler bunların toptancı kârına kanaat etmeyerek piyasaya vermemekte ve kendilerinin aynı zamanda perakendeci olmalarından da faydalanarak satışı kendilerine inhisar ettirmektedirler. Hâlbuki kumaş almak üzere buralara müracaat edenlere de ancak elbise diktirdiği takdirde kumaş verileceği söylenmekte ve pazarlık neticesinde kumaş karaborsa fiyatına*

¹⁴⁷ Şevket Rado, “Sözün Geliş: İstersek Pekâlâ Yapıyoruz! ”, **Akşam**, 9 Ocak 1948, s. 2.

satılmaktadır."¹⁴⁸ Fabrika sahipleri bu yolla yüklü miktarda paralar kazanmışlardır. Piyasadaki kumaşları karaborsaya düşürmüşlerdir. Gerçek ihtiyaç sahibi olanlar ya bu kumaşlardan faydalanamamış ya da normalde ödeyecekleri paranın iki üç katını ödeyerek sahip olabilmışlerdir.

Kumaş ihtikârı ile ilgili haberler devam eden günlerde de gazetelerde yer almıştır. Son Posta gazetesi "*Bazı Mensucat Fabrikaları İhtikâr ve Sahtekârlık Yoluyla 10 Milyon Lira Vurmuşlar*" başlığıyla ve "*Bazı mensucat fabrikalarını dâhil bulunduğu hadisenin mahiyeti şudur:*

Bu fabrikaların dokudukları kumaşların mahiyeti bakanlıkça malum olduğundan, fabrikalar aynı zamanda el altından yün ipliği alarak bunları dokuduktan sonra piyasaya arz etmişlerdir. Yalnız bu piyasaya arz edilen malın maliyet fiyatı malum olduğuna göre, yüksek fiyata fatura veremeyen fabrikalar, bu mallarını yüksek fiyatla satabilmek için bazı hileli yollara sapmışlardır. Bu iş ise sahte fatura tanzimi sureti ile yapılmıştır."¹⁴⁹ sözleri ile yapılan yolsuzluğu okuyucuya aktarmıştır. Mensucat fabrikalarının yaptığı bu kumaş vurgununu Tanin gazetesi "*10 Milyon Liralık Bir İhtikâr ve Sahtekârlık*"¹⁵⁰ başlığıyla vermiştir. Gerçekleşen bu ihtikâr ve sahtekârlıkta bu yılların tanınmış birçok kumaş fabrikalarının alakası olduğu ortaya çıkmıştır.

Hile satış, sahtekârlık ve vurgun yapmanın yanı sıra bu yıllarda hırsızlık ve kaçakçılık olaylarında da büyük artış olmuştur. Kendisine elektrik memuru süsü vererek girdikleri evi soyan hırsızlar, kapı kapı dolaşarak yardım dernekleri adına para toplayan dolandırıcılar günden güne artmıştır. Değerli eşyaların koyulduğu hamam kasaları dahi hırsızlardan nasibini almıştır.

Hırsızlık haberleri sıklıkla gazetelerde yer almıştır. Nerenin, nasıl soyulduğu, ardından hırsızın yakalanması, mahkemeler gazetelerce takip edilmiştir. Tanin gazetesinde "*İki Cüretkâr Soyguncu Ele Geçirildi*" başlığıyla "*Eskişehir Ofisinden 87 bin lira aşırı Mehmet'le Samsun-Bafra postasını soyarak 176 bin lira çalan Ali*

¹⁴⁸ "*Kumaş Dikim ve İhtikârının İç Yüzü Nedir?* ", **Son Posta**, 12 Şubat 1945, s. 2.

¹⁴⁹ "*Bazı Mensucat Fabrikaları İhtikâr ve Sahtekârlık Yoluyla 10 Milyon Lira Vurmuşlar* ", **Son Posta**, 26 Şubat 1945, s. 2.

¹⁵⁰ "*10 Milyon Liralık İhtikâr ve Sahtekârlık* ", **Tanin**, 25 Şubat 1945, s. 2.

Ardahanlı yakalandı."¹⁵¹ sözleriyle verilen haber ertesi gün aynı gazetede "*Eskişehir Toprak Ofisini Soyan Mehmet Nasıl Yakalandı*"¹⁵² başlığıyla verilmiş ve hırsızın yakalanma sürecini anlatmıştır. Böyle haberler fazlasıyla olmakla beraber gazete sütunlarında geniş yerler bulamamışlardır.

1945 yılında Hocapaşa Maliye kasasının soyulması, soygunu yapan kişinin yakalanması ve mahkeme süreci günlerce ve her detayıyla gazetelerin birinci sayfasında yer almıştır. "*Hocapaşa Maliye tahsil şubesi kasasını, anahtar uydurmak sureti ile bir gece açarak içinden yüz beş bin yedi yüz lira aşırı ve bu paranın on altı bin beş yüz lirasını o gün kasada çok para olduğunu kendisine haber veren tahsildar İsmet'e, diğer on altı bin beş yüz lirasını da Karagümrük'te bir evde beraber oturduğu ve vaka gecesi yol üzerine gözcü olarak koyduğu Tahir'e veren, bu şubenin eski memurlarından Antepli Ömer isimdeki genç, İzmir'de yakalanmış, ortakları da şehrimizde tutulduktan ve paralar tamamen istirdat edildikten sonra sulh ceza hâkimi kararıyla tevkif edilip cezaevine gönderilmişlerdir.*"¹⁵³ Daha sonraki günlerde bu hırsızlık olayıyla ilgili mahkeme duruşmaları, şahitlerin dinlenmesi gibi her aşaması takip edilmiştir. Akşam gazetesinde *Hocapaşa Tahsil Şubesindeki Hırsızlık*¹⁵⁴ başlığıyla verilen mahkeme haberleri Tanin gazetesinde *Maliye Şubesini Soyanların Muhakemesi*¹⁵⁵ başlığıyla okuyucuya aktarılmıştır. Bu soygunla beraber Hocapaşa Maliye şubesi gibi kurumların ne kadar başıboş kaldığını ayrıca görevli bekçinin de ne kadar sorumsuz olduğunu ortaya koymuştur. Binanın gece bekçisinin gündüzleri başka bir işte çalıştığı ve Hocapaşa Maliye şubesine sabaha karşı geldiği yapılan soruşturmada ortaya çıkmıştır. Başıboş kalan şube de hırsızlar için kaçırılmayacak bir fırsat olmuştur.

Bu yıllarda insanlar kaçakçılıkta da sınır tanımamışlardır. Kaçakçılık yapmanın bin bir yolunu bulmuşlardır. Suriye'ye zeytinyağı kaçırabilmek için yeraltından boru dahi döşemişlerdir. Temmuz 1945'te ortaya çıkarılan bu kaçakçılık olayı Akşam gazetesindeki haberde şu sözlerle verilmiştir. "*Hatay Hududundan*

¹⁵¹ "İki Cüretkâr Soyguncu Ele Geçirildi", **Tanin**, 15 Ocak 1945, s. 1.

¹⁵² "İç Haberler: Eskişehir Toprak Ofisini Soyan Mehmet Nasıl Yakalandı?", **Tanin**, 16 Ocak 1945, s. 3.

¹⁵³ "Hocapaşa Maliye Kasasını Soyan Ömer", **Tanin**, 9 Ocak 1945, s. 1-2.

¹⁵⁴ "Şehir Haberleri: Hocapaşa Tahsil Şubesindeki Hırsızlık", **Akşam**, 25 Ocak 1945, s. 3.

¹⁵⁵ "İç Haberler: Maliye Şubesini Soyanların Muhakemesi", **Tanin**, 25 Ocak 1945, s. 3.

*Suriye'ye Gizli Boru Döşenmiş: Güney sınırında zeytinyağı kaçakçılığı meydana gelmiştir. Hatay sınırından Suriye'ye yeraltından gizli borular döşenmiş ve bu borulardan Suriye'ye zeytinyağı geçirilmiştir. Bu boruların uzunluğu on kilometreyi bulduğu ve bunun içine döşetilen ip hareketleri sayesinde kaçaklar birbirleri ile işaretleştikleri tespit edilmiştir.*¹⁵⁶ Güney sınırlarından zeytinyağından başka birçok mal kaçırılmıştır. En çok dikkat çeken de buğdayın kaçırılması olmuştur. 1948 yılında yaşanan buğday sıkıntısında, hesapsız yapılan buğday ihracatının yanında kaçakçıların da katkısı büyük olmuştur.

Sınırdan buğday ya da başka bir mal kaçırabilmek uğruna kaçakçılar hayatlarını tehlikeye atmışlardır. Cemal Refik Akşam gazetesindeki makalesinde bu konuyla ilgili olarak düşüncelerini şu sözlerle dile getirmiştir. “*Altın vesaire gibi yükte hafif, pahada ağır maddelerin kaçırılması nispeten kolaydır. Bir insan, üzerinde külliyetli miktarda altınla hududu aşmak imkânını daha kolay bulabilir. Fakat hayat pahasına kaçakçılıktan faydalanabilmek için buğday çuvalları yüklü arabaların veya hayvanların sık sık hudut kordonunu yarıp geçmesi lazım.*”¹⁵⁷ bu sözlerden de anlaşılacağı gibi toplum artık çok para kazanmak hırsıyla hayatlarını tehlikeye atmaktan çekinmemişlerdir. Hem hayatlarını tehlikeye atmışlar hem de ülke ekonomisine zarar vermişlerdir.

Hile yapmanın bin bir yolunu bulan insanlar kaçakçılığın da farklı yollarını bulmuşlardır. Akşam gazetesinde yer alan “*Garip Bir Gebe Kadın*” başlıklı haberde de görüldüğü gibi insanlar mal kaçırmak için farklı yöntemler bulmuşlardır. Gazetenin haberine göre “*Kilis'ten Gaziantep'e giden bir otobüste yapılan kaçak eşya aramasında hamile bir kadının davranışları şüpheli bulundu. Memurların yaptığı aramada kadının hamile olmadığı, 70 metre kumaşın vücuduna sarılarak hamile görüntüsü verildiği ortaya çıkmıştır. Bu kumaş arasında dört tane de kaçak benzinli çakmak bulunmuştur.*”¹⁵⁸ Sokaklar, git gide sadece kendi cebini, çıkarını düşünen insanlarla dolup taşmaya başlamıştır. İnsanlar kazandıkları paraları lüks yaşamak, ev ya da araba almak için kullanmışlardır. Türk gelenekleri yerini yavaş yavaş Batıdan esen moda rüzgârına bırakmıştır.

¹⁵⁶ “Şehir Haberleri: Zeytinyağı Kaçakçılığı”, **Akşam**, 5 Temmuz 1945, s. 3.

¹⁵⁷ Cemal Refik, “İstanbul Hayatı: Buğday Kaçakçılığı”, **Akşam**, 12 Nisan 1948, s. 3.

¹⁵⁸ “Garip Bir Gebe Kadın”, **Akşam**, 28 Mart 1948, s. 3.

C. Değişen Yaşam Tarzı

1930’lu yıllardan itibaren Türkiye’de Avrupa’nın etkisi daha fazla görülmeye başlamıştır. Bu yıllarda başlayan Batı etkisiyle, İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra yeni bir nesil oluşmuştur. Gazetelerde yer alan haber ve makalelerden anlaşılabileceği üzere Batıdan gelen her şeyi sorgusuz sualsiz -moda diye- kabul eden, kendi kültür ve geleneklerine ise -demode diye- küçümseyerek bakan bir nesil yetişmeye başlamıştır. Yetişkinlerle gençler bir araya geldiği zaman, konuşacak konu bulmakta zorlanmaya başlamışlardır. Yeni nesil kendine ait bir görgü, kendilerine ait bir dil oluşturmuşlardır. Argo konuşmak, moda olan elbise, mayo, ayakkabıya sahip olmak, erkeklerde sakal bırakmak, kızlarda ise saçlarını modaya uydurmak ve yine moda olan mekânlara, plajlara gitmek yaygınlaşmıştır. Bunda sinemaların yaygınlaşması ve bu sektörü elinde tutanların çok para kazanmak hırsıyla düşünmeden, elemeyen filmleri sinemalarda göstermelerinin de etkisi büyük olmuştur. Gençlerin olumsuz etkilenebileceği düşünülmemiştir. Lüks yaşama özentisi artmıştır ya da kovboy, hırsızlık filmleri nedeniyle şiddet ve hırsızlık.

Bu dönemde para çoğu insan için hayattaki en önemli şey haline gelmiştir. Mesela aileler eskiden damat adaylarında ilim irfan, iyi ahlak ararken bu dönemde aradıkları tek zenginlik olmuştur. İnsanlar lüks yaşama, gösterişe meylenmişlerdir. Evin gereksiniminden daha önemli hale gelmiştir, moda olan şeylere sahip olabilmek. İnsanların öncelikleri değişmeye başlamıştır. “*Sırtta Kürk, Elde Kömür*” makalesinde “*Halk –pek yoksul olanları ayırt edilince- kömürünü, odununu yaz mevsiminin en kurak günlerinde, en düşük fiyatla satın alır, aile reisi de “çok şükür kışlık odunumu, kömürümü aldım” diye övünür, ancak bunu yaptıktan sonra yaz mevsiminin keyfini çıkarmakta kendini haklı bulurdu. Yani odun ve kömür sağlanmadıkça küçük aileler öyle deniz sefasıydı, elbise masrafiydi, öteberiydi, eğlenceye, süse para harcamazlardı. Şimdi kıt gelirli çoğu aile kış gelmeyecekmiş gibi hareket ediyor; yumurta kapıda iş görmeyi seviyor. Büyük ve küçük bayana mayo veya mantar iskarpin almak, kışlık kömürden önce açılan bir yaz masrafı kapısıdır.*”¹⁵⁹ diyen Refik Halid Karay giyim kuşama verilen önemin artmaya

¹⁵⁹Refik Halid Karay, “Günler Geçerken: *Sırtta Kürk, Elde Kömür*”, **Akşam**, 11 Ocak 1945, s. 1.

başladığını ve moda olan şeylerin temininin asıl ihtiyaçlardan daha önemli hale geldiğinin üstünde durmuştur.

Savaşın tüm olumsuz etkilerinin büyük şehirlerde yaşandığı gibi, toplumdaki bu bozulmada daha çok büyük şehirlerde yaşanmıştır. Küçük şehirlerde ya da taşrada yaşayan aileler geleneklerine daha bağlı olmuşlardır ve çocuklarını bu şekilde yetiştirmişlerdir. Akşam gazetesi yazarı Va-Nu makalesinde taşrada yetişen insanla İstanbul'da yetişen insanı karşılaştırmıştır. Taşrada yetişen insanın ayağı yere daha sağlam bastığını dile getirmiştir. *“Taşra ananeli aileye bakınız: “Dört elle sarılmak hasleti” onda daha fazladır. Hesap, kitap, yorganına göre ayak uzatmak daha fazladır.”* Yazar aynı makalesinde İstanbulluları ağustos böceğine benzetmiştir: *“Bin kazandık mı, üç bin harcayacak tarzda masraf kapısı açmak yolunu tutarız.”* Taşralı ailelerin ekonomilerini düzeltince büyük şehirlere göç etmeye başlamalarını ise geleneklerini, çalışkanlıklarını yitirdikleri için yanlış bulmuştur. Taşralı ailelerin İstanbul'a, İstanbullulara –İstanbuluların Avrupa'ya olduğu gibi- hayran olmalarını eleştirmiştir: *“Taşralı ve sağlam ananeli ailelerin zenginleşir zenginleşmez, memleketlerinden tası tarağı toplayarak buraya gelmeleri yahut memleketlerinde iken bile “İstanbuluyu” en mükemmel sayarak bizim usul ve adetlerimizi kötü taraflarından benimsemeleri bütün millet hesabına menfi neticeler veriyor. İstanbul da şuradan buradan gelen aileleri bir nesil içinde, yarım nesil içinde öğütüveriyor.”*¹⁶⁰ Genel olarak büyük şehirlere gelen taşralı aileler bu yılların en gözde mesleği olan tüccarlık yapmaya başlamışlardır. Çocukları ise ailelerinin paralarını moda olan şekilde harcama yoluna gitmişlerdir. Taşradan gelen birçok aile büyük şehirde tutunabilmeyi başaramamış ve iflas etmişler, işsizler sınıfında yerlerini almışlardır. Bir kısmı ise zengin sınıf arasında yerini almıştır. Bunların yanı sıra karaborsa ve vurgunculukla kısa zamanda servet yapan insanlarla birlikte büyük şehirlerde servet sahibi insanlar artmıştır. Yalnız bu insanlar cepleri zengin gönülleri fakir kalmışlardır.

İkinci Dünya Savaşı sonrası şehirleşme hız kazanmıştır. Köyden kente göçler artmıştır. 1947 yılında büyük bir mesken buhranı yaşanmıştır. Bu da beraberinde gecekondulaşmayı –çarpık kentleşmeyi- getirmiştir. Git gide artan şehir kültürüyle

¹⁶⁰ Va-Nu, “ Akşamdan Akşama: İstanbul'un Havaileştiren Havasından Evlatlarınızı Koruyunuz ”, **Akşam**, 21 Mart 1945, s. 3.

birlikte yalnızlaşan daha bireyci bir toplum oluşmuştur. İnsanlar aynı apartmanda birlikte oturdukları komşularıyla dahi tanışma gereği duymamışlardır. İnsanlar gündelik hayat içerisinde hep aceleci, hızlı yaşamaya başlamışlardır. Sanki bir yerlere yetişecekmiş gibi hareket etmeye başlamışlardır. Kendilerini yaptıkları işten daha önemli görmeye başlamışlardır. Eskiden sanatkârlar yaptıkları işe imza koymazken, kendilerini ikinci planda tutarken yeni sanatkârların en önde tuttıkları şey kendini beğenmek olmuştur. Hatta bunu sanatın temeli saymışlardır. Kendini beğenmek, kendini her şeyden önemli görmek bu yıllarda sadece sanatçılara has bir durum olmamıştır.

Savaşın getirmiş olduğu ekonomik sıkıntılar, piyasada yaşanan mal darlığı ve bu durumdan faydalanan karaborsacı-vurguncular nedeniyle toplum bölünmüştür. Bir kısım insanlar ticaret adı altında servet yaparken bir kısım halk da bu gözü doymaz insanlar nedeniyle git gide fakirleşmiş, geçim zorluğu altında ezilmişlerdir. Fakat savaşın getirmiş olduğu şartlara kısa sürede ayak uydurmuş, alışmışlardır. Karaborsacılığı, vurgunculuğu bir meslek olarak benimsemişlerdir. Abidin M. Kısakürek Tanin gazetesindeki makalesinde bu konuya değinmiştir. “*Harp başlangıcından bugüne kadar hayat pahalılığı alabildiğine koştı ve koşuyor. Bir taraftan halk geçim şartlarının ağırlığı altında ezilirken diğer taraftan da bazı kimseler fırsattan istifade ederek ceplerini, kasalarını doldurdular ve dolduruyorlar.*

Vurguncu vurdu, işçi doldurdu, karaborsacı çarptı. Şimdi bunlar yan gelip keyif çatarken hala fırsat kolluyorlar. Çünkü cepleri, kasaları doydular; fakat gözleri doymadı.

*Tehlikeler önceden karşılanır ve icap eden tedbirler zamanında alınır. Geçim şartlarının ağırlığı karşısında tahammül kabiliyetini kaybeden halk ucuz hayata değil uyuz hayata alıştı bile...”*¹⁶¹ Savaş şartları sona erdikten sonra dahi bir süre bu alışkanlık devam etmiştir.

Karaborsa ve karaborsadan alış veriş yapma alışkanlığıyla beraber insanlarda lüks yaşama merakı da başlamıştır. Halkın bu lüks merakı nedeniyle zaman zaman lüks malların ithaline kısıtlama getirilmiştir. Yine de lüks merakının, lüks yaşama

¹⁶¹ Abidin M. Kısakürek, “Şehir Notları: Ucuz Hayat Çareleri Aranıyormuş”, **Tanin**, 4 Temmuz 1945, s. 3.

hevesinin önüne geçilememiştir. Yabancı ülkelerden gelen insanlar Avrupa’da Amerika’da bu kadar lüks yaşanılmadığını söylemişlerdir. Türkiye’ye gelen bir Çek gazetecinin bu konuyla ilgili görüşlerine Akşam gazetesi “*Lüks Merakı*” başlıklı haberinde yer vermiştir. “*Türkiye’ye seyahat maksadıyla gelmiş bulunuyorum. İstanbul’da gözüme çarpan şeyler lüks Amerikan otomobilleri ile 180 liralık İngiliz kumaşları oldu. Burada gördüğüm modern taksilere hiçbir yerde rastlamadım. Fiyatların çok yüksek, hayatın çok pahalı olduğunu görüyorum.*”¹⁶² aslında 1948 yılına gelindiğinde karaborsanın ve pahalılığın bir nebze olsa önüne geçilmiştir. Fakat en yüksek fiyattan satılan malların alıcısı olmayı fırsat sayan bazı insanların gösteriş merakı piyasayı allak bullak etmiştir. Bir malın fiyatı ne kadar yüksek olursa olsun yine de alıcı bulmuştur.

Gazetelerde yer alan haber ve makalelerden anlaşılaçağı üzere lüks yaşama hevesi toplumun her yaş grubunda görülmüştür. Gençler, özellikle de öğrenciler sinema, tiyatro ve konserlerde birinci mevkilerde hatta bazen de localarda oturmayı marifet saymışlardır. Tramvay ve vapurlarda da birinci mevkilerde öğrenciler yer almıştır. Ailelerinden aldıkları günlük ya da haftalıklarıyla pahalı olan bu mevkilerde yer almışlardır.

Lüks mevkileri kimseye bırakmayan, moda olan her şeye sahip olmaya çalışan, aslında eskiye oranla eğitim seviyesi yüksek (okuma-yazma), giyim kuşamı düzgün bu yeni nesil gençler ahlak bakımından zayıf kalmışlardır. Argo tabirler, küfürler gençler arasında yaygınlaşmıştır. Kendi kültürünü, içinden geldiğı toplumun geleneklerini küçümser duruma gelmiştir. Batıya hayran gençler olmuşlardır. Günümüz insanın görgü ve yaşam tarzı modelinin çekirdeğini oluşturmuşlardır.

1. İnsan İlişkilerindeki Değişim

Savaş sonrası toplumda her şey gibi insan ilişkileri de kötüye gitmiştir. Komşuluk ilişkileri ve saygı yavaş yavaş ölmeye başlamıştır. Hoşgörüsüzlük ve tahammülsüzlük ise artmıştır. İnsanlar çevrelerine karşı kayıtsızlaşmaya başlamışlardır. Herkes kendi işine bakar olmuş, kendi işi dışındaki her şeye bir boş ver tavrı takınmışlardır. Konuşurken, yürürken, alış verişte, tramvay ya da vapurda

¹⁶² “*Lüks Merakı: Bir Çek Gazetecisinin Gözüne Çarpan Şeyler*”, **Akşam**, 13 Şubat 1948, s. 3.

seyahat ederken çevresindeki insanları düşünmeden hareket etmeye başlamışlardır. Bu yıllarda argo altın çağını yaşamıştır. Hemen hemen her yaşatan insanın diline yerleşmiştir. Özellikle gençler arasında daha yaygın kullanılmıştır. İki kelimeyle açıklanabilecek bir ifade argoda 8–9 kelime ile ifade bulmuştur. Argo kelimeler, edebiyatta, şiirlerde de kullanılmaya başlanmıştır.

Şehir hayatının girdabına kapılan insanlar, telaşlı, hızlı yaşamaya başlamışlardır. Kalabalık içinde dahi yalnızlaşmışlardır. Bu telaşlı yalnız yaşam özellikle İstanbullulara kibarlığı unutturmuştur. Akşam gazetesinin Dikkatler sütunda da bu konuya değinilmiştir. “İçeri girer: ‘Merhaba’ yahut ‘günaydın’ demez.

Ayağınıza basar: ‘Pardon’ yahut ‘affedersiniz’ demez.

Ufak tefek hemşerilik yardımlarında güzel bir tebessümünü sizden esirger: ‘Teşekkür ederim’ yahut ‘mersi’ demez. Kimdir o, bilin!

–İstanbul. Evet, İstanbul dışı Türklerinin köylüsü bile selamı, kusura bakmayı, eyvallahı çok görmez. Her milletin ananeleri arasında bu gibi gönül alıcı kelimeler vardır. İlle İstanbul, -ihtimal eski devirlerin hicap aşılایıcı müfrit terbiyesi tesiriyle- lügatçesinden bu gibi sözleri silmiştir. Okul öğrencileri arasında bile doğru dürüst selam sabaha rastlayamadığımıza göre: ‘Acaba –diye düşünüyoruz- mekteplerin telkini ile bu noksanımızı gideremez miyiz?’¹⁶³ İnsan ilişkilerinde yozlaşan başka bir şey de saygı olmuştur. Batıdan gelen bir moda akımıymışçasına saygısızlık da git gide artmıştır. Otobüste, tramvay ve vapurlarda gençler yaşlılara yer vermek yerine uyuyormuş gibi davranmayı tercih etmişlerdir. Son Posta gazetesi yazarlarından Midhat Cemal Kuntay tramvayda kendisine yer veren bir gençle karşılaşınca bu duruma çok fazla şaşırmıştır. Olağan karşılanması gereken bu durumu olağanüstü olarak nitelendirmiştir. “İhtiyar olduğum yıllardan beri, tramvayda hiçbir defa olmadı ki, bir genç, yaşıma ehemmiyet ve bana yer versin. Geçen gün, başımdan böyle güzel bir şey geçti: Deniz okulunda bulunduğu üniformasından belli olan bir genç, başımın dışarısına hürmet duyarak kalktı, beni kendi yerine oturttu.

¹⁶³ “Dikkatler: Selamsız Sabahsız”, **Akşam**, 15 Haziran 1945, s. 1.

Bu kadar güzel bir şeyi ‘başından geçmek’ tabiri ile anlattım. Çünkü hakikaten, bu o kadar olağanüstü idi ki, güzelliğine rağmen, ‘kazaya’ benzemişti.

Terbiye en yerli şiarı olan memleketimizde terbiyeli olmak, artık tramvay ve otomobil çarpması gibi kazalara benzemeye başladı.

Eski terbiye mefhumunu isteyerek ve istemeyerek tedricen kaybederken ben bunda, bilmem yanlış mı düşünüyorum: Tanzimat’ı suçlu buluyorum. Tanzimat’ın kendisini değil, getirdiği şeyleri.

O zandayım ki, Tanzimat inkılâbında Batıdan “Latin” medeniyeti yerine “Angola Sakson” medeniyetini alsaydık, bugün kolay hatiplerimiz daha az olurdu, lüzumsuz demogolarımız daha daha az...*

Hele eski terbiyemiz bugünkü geçirdiği fırtınalara tutulmazdı ve milli şiarımızın bir tarafı yangın yerine dönmezdi.”¹⁶⁴ Toplumun bu denli bozulmasına Tanzimat’ın neden olduğunu düşünen Kuntay, Batıdan yanlış medeniyetin alındığını düşünmüştür.

İnsanların kaybettikleri tek şey kibarlıkları ya da saygıları olmamıştır. Sabır ve hoşgörülerini de kaybetmişlerdir. Bu durumda da cinayetlerde büyük bir artış yaşanmıştır. İnsanlar neredeyse cinayet işlemek için bahane arar hale gelmişlerdir. En ufak bir sorunda bıçağa, tabancaya sarılmışlardır. “*Son Zamanlarda Artan Cinayet Vakaları*” başlıklı makalesinde Murad Sertoğlu cinayetlerin nedenlerini şu şekilde sıralamıştır. “...harp sona ermiş olduğu halde dünya sulhunun hala kurulamamış olması, ekonomik buhranın her tarafta devam etmesine sebep oluyor. Hayat hala çok pahalıdır. Bazı zayıf karakterli kadınlar, kocalarının kendilerine her istediklerine her istediklerini alamadıkları için ev hayatlarını birçok yerlerde cehenneme çevirmişlerdir. Mütemediyen, isteyen bir kadın... ve karısının istediklerinin onda birini bile kendi geliri ile karşılamayan mütevazı kazançlı bir koca... şikâyetler, devamlı dırıldır. Nihayet münakaşa! Bundan sonra ya bir buhran

***Demogoji:** Toplumun duygularını ve önyargılarını kullanarak var olan gerçekleri farklı şekilde gösterme sanatıdır. Laf ebeliği

***Demagog:** Uzmanlığını demagoji alanında yapmış olan kimse.

¹⁶⁴ Midhat Cemal Kuntay, “İki Kerre Şaştım”, *Son Posta*, 22 Eylül 1945, s. 1.

anında bıçağa davranma... yahut da gözlerini dışarıya çeviren kadını paralı aşığı ile yakalayarak öldürme!

Bunun başka bir cephesi de şu:

Delikanlı mektebini bitiriyor. Bir işe giriyor. Evlenmeye kalkıyor. Fakat kızın ebeveyni kızlarını böyle az kazançlı bir memura vermek niyetinde değillerdir. Esnaf, tüccar, doktor, mühendis, müteahhit gibi varlıklı damat aramaktadırlar. Ret cevabını alan azılı âşık tesellisini tabancasında buluyor.

Başka bir vaziyet daha: Hayat yükünü taşımaya mecbur olan, belki de karısından başka dört, beş çocuk ve ihtiyar bir ana babayı beslemekle mükellef bulunan memur, elini devlet kasasına uzatıyor. Hastalık, ilaç parası, yetişmiş kızına ayakkabı, lisedeki oğluna mektep kitabı için yavaş yavaş “ hep tekrar yerine koymak ümidi ile” devlet veya yabancının kasasından para çekiyor hiçbir zaman kapanamayan açık, gittikçe büyüyor, bir uçurum gibi derinleşiyor. Nihayet bir ihbar... müfettişler... ve namusu ancak bir tabanca temizliyor.”¹⁶⁵ Murad Sertoğlu cinayet olaylarının görünen nedeninin ne olursa olsun altında hep ekonomik sorunlar olduğunu düşünmüştür.

Toplum, üretmekten çok tüketen insanlara dönüşmüştür. Özellikle kadınlar tüketime yönelmişlerdir. Eski zamanlara göre sokaklarda daha çok görülen kadınlar moda olan her şeye sahip olma derdine düşmüşlerdir. Mal mülk edinme telaşı içinde olan insanlar yardımlaşmayı, Türk geleneklerini yavaş yavaş unutmaya başlamışlardır. Batıya odaklı yaşamaya başlayan insanlar Batı medeniyetinin de güzel yönlerinden istifade etmediklerini düşünen Refik Halid Karay, hayır cemiyetlerine karşı zenginlerin artık kayıtsız kalmaya başladıklarını dile getirmiştir. “*Kadın ve Hayır*” başlıklı makalesinde toplumdaki bozulmaya değinen yazar, özellikle zengin kadınların eskisi gibi hayır işlemek yerine gösteriş yapmayı tercih ettiklerini dile getirmiştir. “*Hem dini günlere mahsus eski ananelerimizi kaybettik, hem yeni kabul ettiğimiz günlerin garplılarca uyulan güzel adetlerini benimsemedik. En basit misal şudur: Kurban kesenlerimizin çoğu kurban etinin hemen tamamını kendi evlerinde kendileri yer oldular. Şeker bayramında pahalı ve süslü çikolatalarla*

¹⁶⁵ Murad Sertoğlu, “Şimdilik: Son Zamanlarda Artan Cinayet Vakaları”, **Tanin**, 3 Şubat 1946, s. 3.

karamelalar daima bunları alabilecek misafirlere ikram edilmektedir; zaten kapımızdan içeri yoksul sokmamak da günün kibarlık usullerindendir. Yılbaşı geceleri ekseriyet umumi yerlere koşuyor; evdeki üçüncü derecede şahıslar tabiatı ile bu eğlencelerden mahrum kalıyor. Vakti ile düğün bayram bir dam altında olur, aşağı yukarı herkes istifade ederdi. Bütün harp yılları esnasında sayısı mahdud ve eskiden mevcut olanlardan başka hiçbir sosyal yardım cemiyeti kurulmadı; tek kadın meydana çıkıp da faaliyeti, fedakârlığı ile isim yapamadı. Hâlbuki dünyanın her yerinde ne kadar yardım ve inayet melekeleri, melikeleri görüldü; ne işler başarıldı. Amerika'ya gidenlerden kürk temini için ateş pare kesilmeyi, Avrupa'ya çıplak koşarak bavullar dolusu eşya ile dönmeyi, hatta altın kaçırmakta asıl kaçakçılara taş çıkarmayı becerenlere epeyce rastlanıldı da aş ocakları başında çalışanlar zuhur edemedi. Hatta mantar ayakkabıya, ipek çoraba karşı cephe alacak, basit şekilde iskarpin ve kalınca çorap giymek sureti ile bir münasebetsizliğe kafa tutacak orijinal hilkatte mücadeleciler, inatçı kadınlar da çıkmadı. Hülâsa zengin karısı akıl almayacak derecede şahsiyetsiz, hayırsız ve sadece etrafına lüks örneği vermek itibarı ile de zararlı bir mahlûk intibainı uyandırdı, zerre kadar sempati ve itibar kazanamadı. Nüfuz sahibi adamların ailesi arasında ise şapkaları, tuvaletleri beğenilenler oldu; lakin içtimai hizmetleri ile övülenlerden, bu işlere vakit ayıranlardan bahsedilemedi.”¹⁶⁶

İkinci Dünya Savaşı'yla başlayan bu toplumsal bozulmanın etkileri günümüze kadar artarak devam etmiştir. Her ne kadar bozulan ticaret ahlakı, sarhoşlar, cinayetler, sarkıntılık gibi olaylarla mücadele edilse de sevgi, saygı, hoşgörü, yardımlaşmak gibi duygu ve eylemler içten içe çürümeye devam etmiştir. Hızlı yaşayan, hızlı tüketen bir toplum oluşmaya başlamıştır. Müstakil evlerin yerini apartmanların almasıyla da komşuluk ilişkileri ölmeye başlamıştır. Bireysel yaşam önem kazanmaya başlamıştır. İnsanlar artık sadece aile fertlerine önem vermeye başlamışlardır. Aile fertleri dışındaki insanlar önemini kaybetmiştir. Sadece kendi geçimini düşünen, yardımlaşmadan yoksun bir toplum oluşmuştur.

¹⁶⁶Refik Halid Karay, “Günler Geçerken: Kadın ve Hayır”, **Akşam**, 11 Ocak 1948, s. 1.

2. Modanın Günlük Yaşamdaki Yeri

İkinci Dünya Savaşı sonrası Avrupa'ya odaklı yaşayan bir toplum oluşmuştur. Gazetelerde yer alan makalelerden anlaşılacağı üzere; Avrupa'ya tatile ya da alış verişe gitmek zenginler arasında oldukça yaygınlaşmıştır. Bunun yanında moda dergilerinden ya da basından Avrupa modası takip edilmiş ve uygulanmıştır. Özellikle film yıldızlarının giyimleri, saç kesimleri ve makyajları takip edilmiştir.

Avrupa'dan esen moda rüzgârı erkeklerden çok kadınları etkilemiştir. Gazetelerde yer alan haber ve makaleler incelendiğinde mantar topuk-yılan derisi ayakkabılar, yılan derisi çantalar ipek çoraplar bir dönemin vazgeçilmezleri olmuştur. En çok da yılan derisi kadın eşyaları revaçta olmuştur. Öyle ki neredeyse yılan derisinden ayakkabısı, çantası olmayan kadın kalmamıştır. Elbise ve etek boyları kimi zaman uzamış kimi zaman kısalmıştır. Savaş yıllarında yaşanan ekonomik sıkıntılar nedeniyle bu yıllarda daha çok az kumaş harcanacak kıyafetler moda olmuştur. Kıyafet olarak erkekleri etkisine alan daha çok pijama modası olmuştur. Daha önce yatak kıyafeti olarak entari kullanan erkekler artık pijama giymeye başlamışlardır. Fakat bu pijamalar yatarken giymekten ziyade sokak kıyafeti olarak kullanılmaya başlanmıştır. Balkonda otururken, bakkala giderken pijamalı erkekler görmek mümkün olmuştur. Ev sahipleri gece misafirlerini pijamayla karşılamaya başlamışlardır. Hatta pijama ile kır kahvesine giden erkekler dahi olmuştur.

Bu yıllarda sinema, tiyatroya ya da konserlere gitmek de moda olmuştur. Neredeyse yemek içmek gibi bir ihtiyaç haline gelmiştir. Zengin insanlar ise sinema, tiyatroya gitmeyi bir gösteriye çevirmişlerdir. Eşleri ve kızları Avrupa'dan alınmış kıyafetler, kürkler içinde ve en büyük mücevherlerini takarak gitmişlerdir. Lüks yaşama merakıyla beraber özel otomobillerde artış yaşanmıştır. Yine zengin ailelerin her bir çocuğunun ayrı bir arabası olmuştur. Özel arabaların çoğalmasıyla beraber trafik kazaları da artmıştır.

Savaşın etkisiyle yaşanan ekonomik dengesizlikle beraber zenginler sınıfına birçok yeni aile eklenmiştir. Savaş sonrası zenginleri belli bir görgüden yoksun oldukları için toplumdaki bazı usul ve dengeleri değiştirmişlerdir. Eski yıllarda

zengin ailelerin ya da durumu biraz iyi olan ailelerin yanlarında beslemeler olmuştur. Ahretlik usulü denilen bu usul İkinci Dünya Savaşı'yla tarihe karışmıştır. Savaş sonrası zenginleri beslemeler yerine hizmetçi tutmayı yeğlemişlerdir. Evde hizmetçi bulundurmak da o yıllarda moda olmuştur. Lakin bu yıllarda hizmetçi bulmakta oldukça zor olmuştur.

Evin reisi olan erkek karısına, çocuğuna hatta yeri geldi mi annesine dahi kızabilir, sesini yükseltebilirken hizmetçisine çok iyi davranmak zorunda kalmıştır. Bu durum Cumhuriyet gazetesinde yer alan “*Zamane Hizmetçisi*” başlıklı karikatürde çalan telefona:

“-Hanım ortalık süpürüy! Bey bulaşık yıhıy! Ben bu evin hizmetçisiyim. Ne diyecaksan bağa di...”¹⁶⁷ diyerek telefona cevap veren bir hizmetçi görüntüsüyle karikatürize edilmiştir. Yine bu konuyla ilgili bir karikatürde Son Posta gazetesinde yer almıştır. Yolda karşılaşan hizmetçi ve arkadaşı arasında geçen diyalog şöyledir. “*Hizmetçi:*

—Gördün mü başıma gelenleri kardeş... Sabahtan akşama kadar çarşı pazar gezip yorgunluktan başım döndü.

Arkadaşı: Haberim var. Bayın makam otomobilini altından almışlar!”¹⁶⁸
(Bkz. ek 5)

Bu yıllarda zengin aileler arasında hizmetçi tutmakla beraber çocuklar için yabancı dadı tutmak da moda olmuştur. Çocuk bakımı konusunda eğitimsiz olan bu yabancı dadılar varlıklı aileler tarafından sadece moda olduğu ya da modern görünebilmek için tutulmuşlardır. Refik Halid Karay Akşam gazetesindeki “*Şırfıntı Dadalar*” başlıklı makalesinde bir arkadaşının kulak misafiri olduğu iki yabancı dadının sözlerine yer vermiştir. “*Biri çocuğun uyumamasından, rahatını kaçırmamasından sızlanırken öbürü demiş ki:*

Ne yoruluyorsun sen de benim gibi yap; kimse görmeden çocuğu mutbağa kötür, havagazı musluğunu aç, sersemleyinceye kadar koklat, uyuyuverir.” Makalesine “*Dehşet! Bu dadanın başına taktığı dantelâlî bez kim bilir ne tiril tiril*

¹⁶⁷“ *Zamane Hizmetçisi* ”, **Cumhuriyet**, 13 Nisan 1945, s.1.

¹⁶⁸ **Son Posta**, 14 Aralık 1947, s. 3.

ütülü idi... Kar gibi beyazdı; önlüğü de öyle idi; sırtında bir de kalın şayaktan* pelerini vardı! Ya çocuğun arabası? Tam aerodinamik biçimde, pek esnek yaylı, konforca kusursuzdu. Üstüne, battaniye yerine örtülen kürk ise kutup kâşiflerinin bile az rastladıkları gür tüylü halis şimal ayısının sırtından alınmıştı. Dış manzaraya diyecek yoktu; şayet bayan anne, henüz çıkmamış da palasın geniş penceresine dayanıp arkalarından baktıysa şüphesiz gururlanmış, 'Bundan daha modern bir ana güç bulunur, mesudum!' diye mırıldanmış, bütün yan apartmanlarda oturanların o sırada pencerede bulunmadıklarına hayıflanmıştır. Fransızların 'Papaz elbisesi insanı papaz yapmaz' sözü ne kadar doğrudur."¹⁶⁹ sözleriyle devam eden Karay, yabancı dadıların eğitimsizliklerini ve varlıklı ailelerin sadece gösterişe önem vermelerini eleştirmiştir.

Gezmek, tatile çıkmak oldukça yaygınlaşmaya başlamıştır. Moda olan yerlere gitmek, moda olan yerlerden yazlık ev kiralamak için insanlar birbiriyle yarışmışlardır. Özellikle Adalar yazlık için birinci sırada gelmiştir. Gece eğlenceleri, gezmeleri artmıştır. İnsanlar bu gibi durumları modernleşmenin bir gereği olarak görmüşlerdir. En çok da yılbaşı geceleri eğlence ve kumarhanelerde sabahlamak alışkanlığı başlamıştır ki bu da Avrupa'dan gelen başka bir moda olmuştur.

Avrupa'dan özenilen gece hayatının yanlış yorumlandığını ifade eden Refik Halid Karay makalesinde maddi imkânları sınırlı olan Türk insanını da uyarmıştır. "Biz bir müddetten beri şiddetle sokakçıl ve geceleyici olduk. Akşam sekize doğru evime gelirken bakıyorum, Beyoğlu'na dönecek tramvayları bekleyenler büyük bir yekûn tutuyor. Belli ki telaşla birkaç lokma atıştırmışlar; kadın erkek sinemalara, tiyatrolara, çalgılı kahvelere koşuyor. Asıl tuhafı şudur ki çoğumuz gece sokağa çıkmasını her memlekette herkesin yaptığı işlerden, umumi adetlerden, medeni şehir icaplarından sanıyoruz. Londra'da Paris'te Roma'da caddeleri ve eğlence yerlerini dolduran gece kalabalığı arasında, hele kışın memur, küçük irat sahibi, hatta yerli pek azdır. İstanbul sokaklarında geç vakit rastladığımız vaziyetteki insanlar Avrupa şehirlerinde daha ziyade gündüzcü, nihayet akşam üstücüdür. Pahalılık ve hesabını bilmezlik yüzünden verem hastalığının günden güne arttığı şu kararsız iklimli, ayrıca ölçsüzce geniş, dağınık ve nakil vasıtasından mahrum bir şehirde kışın sinemalarla

***Şayak:** Kaba dokunmuş, yünlü ya da pamuklu kumaş.

¹⁶⁹Refik Halid Karay, "Günler Geçerken: Şıfıntı Dadadalar", **Akşam**, 11 Nisan 1945, s. 1.

*tiyatrolar gibi halk eğlenceleri neden dokuzlarda başlar. Gece yarılarında biter? Akıl ermez. Geçim, hele gıda alma bakımından iyi vaziyette bulunmayan ailelere gece hayatından kaçınmalarını tavsiye ederim.”*¹⁷⁰ İnsanlar değişen yaşam tarzına ayak uydurmak adına gerçek ihtiyaçlarını göz ardı etmeye başlamışlardır. Her şeyin başı moda olmuştur. Ne giyileceği, ne yeneceği, saçların nasıl kesileceği ya da hangi model olacağı Avrupa’nın modasına göre karar verilmeye başlanmıştır. Bu konular gazetelerde ya da moda dergilerinde sıklıkla yer almıştır. Avrupa’da moda olan ayakkabılar, plaj kıyafetleri, şapkalar Türk halkına sunulmuştur. Günümüzde de birçok şeyi belirleyen moda toplumumuzu daha çok etkilemeye ve hayatın merkezi olmaya o yıllarda başlamıştır. Moda, Türk toplum hayatına daha önce girmiş olsa da bu yıllardaki kadar insanların hayatını etkilememiştir.

¹⁷⁰ Refik Halid Karay, “Günler Geçerken: *Gece Hayatı*”, **Akşam**, 28 Aralık 1945, s. 1.

SONUÇ

Savaş yılları boyunca savaşın bütün olumsuzluklarını yaşayan Türk toplumu savaş bittikten sonra da bu olumsuz etkileri hemen üzerinden atamamıştır. İkinci Dünya Savaşı'na fiili olarak katılmayan Türkiye'de savaşın olumsuz etkileri olağanüstü boyutlara ulaşmıştır. Savaşın sona ermesiyle artık ekonomik sorunlarla mücadele etmeye başlayan hükümet bu yönde birçok tedbir alınmıştır. Savaş yılları içerisinde de birçok tedbir alınmasına rağmen uygulamada yapılan hatalar, denetimsiz kalmış esnafın hükümetin aldığı bu tedbirleri kendi lehlerine çevirmeleri neticesinde birçoğu başarısız olmuştur. Savaş boyunca servetine servet katan bir grup esnaf savaş sona erdikten sonra da karaborsa ve ihtikâra devam etmişlerdir. Memlekette hayat pahalılığı, mal sıkıntısı bitip tükenmek bilmemiştir.

Köylerde-kasabalarda ve büyük şehirlerde yaşanan mal sıkıntısı farklılık göstermiştir. Genel anlamıyla köylerde daha çok büyük şehirlerden gelen mallarda sıkıntı yaşanmıştır. Köylüler sebze ve meyvelerini kendileri yetiştirdikleri için bunların sıkıntısını daha çok büyük şehirler yaşamıştır. Fakat savaşın etkisiyle köylerdeki üretim azalmaya başlamış, insanların geçimini sağlayamaz hale gelmiştir. Köylerde üretim azaldığı için, büyük şehirlerde iş olanaklarının geniş olduğu düşüncesiyle köyden kente göç başlamıştır. Köyden kente göçün artması ve mesken bühranı nedeniyle gecekondulaşma başlamıştır. Günümüzde de hala sorun olmaya devam eden çarpık kentleşmenin temelleri atılmıştır.

Türkiye, 1939'da başlayan İkinci Dünya Savaşı'yla ekonomik anlamda uzun yıllar sürecek sorunlarla mücadele etmek zorunda kalmıştır. Yaşanılan bu ekonomik sorunlar günlük yaşamda da bazı dengeleri değiştirmiş, zengin ile fakir arasındaki uçurum giderek büyümüştür. Ticaret ahlakı bu yıllarda hemen hemen yok olmuş, insanların gözünü para kazanma hırsı bürümüştür. Bu nedenle de İkinci Dünya Savaşı'yla özdeşleşen karaborsa piyasası oluşmuş, birçok şeyde fiyatlar tavan yapmıştır. Bir malın ya da meskenin fiyatı ne olursa olsun alıcı bulduğu için mal sahipleri fiyatları yükselttikçe yükseltmişlerdir. Karaborsacılar, vurguncular kolay yoldan kazandıkları bu parayı kolayca harcamaya başlamışlardır. Savaş zenginleri olarak adlandırılan bu insanların yaşam biçimleri toplum ahlakını bozmaya başlamıştır. Belli bir görgüden yoksun olan bu insanlar, lüks içinde yaşamayı ve bu

yaşam tarzlarını da maddi imkânları belli bir seviyenin altındaki halka gösteriş haline getirmeyi zenginlik sanmışlardır. İnsanlarda git gide lüks yaşama merakı artmış, gerçek ihtiyaçlar yerine lüks sayılan mallar önceliği almaya başlamıştır. Moda, büyük önem taşımış, moda olan kıyafetlere sahip olmak, moda olan yerlere gitmek kışlık kömür almaktan daha önemli hale gelmiştir. Bir dönem piyasada ipek çorap bulmak, bulunsa da fiyatları çok yüksek olduğu için almak çok zorlaştığı için kadınlar, çorap varmış hissi uyandırmak için bacaklarını koyu renge boyamışlar ve arkadaki dikiş izi içinde bacaklarını çizmişlerdir. İpek çoraplara sahip olmak bu yıllarda o kadar önem kazanmıştır ki bu durum Orhan Veli Kanık'ın *Altın Dişlim* şiirine de esin kaynağı olmuştur.¹⁷¹ Orhan Veli'nin bu şiiri lüks yaşamının ve modanın toplum için ne kadar önemli olduğunu, insanların değer yargılarının ne kadar değiştiğini göstermiştir. Kadınlar için güzel giyinmek, moda olan her kıyafet, çanta, ayakkabıya sahip olmak büyük önem taşımaya başlamıştır. Kadınların yaşam önceliğinin değişmesinde yazılı basın büyük önem taşımıştır. Yerli yabancı film yıldızlarının kıyafetleri, saç şekilleri hemen hemen her gün yazılı basında yer almıştır. Güzellik yarışmaları da bu yıllarda büyük önem taşıyor. Finale kalan güzeller belirlendikten sonra gazetelerde her gün bir güzelin fotoğrafına yer verilmiştir.* *“Türk kadının yaşantısında gösterilmeye çalışılan tüm değişimler Batılılaşmada önemli bir adım olarak kabul edilmiştir. Bu bağlamda ilk güzellik yarışmaları, Batı dünyasına Türk kadınının en az Batı'daki bayanlar kadar modern olduğunu göstermek için düzenlendiği söylenebilir.”*¹⁷²

Yazılı basının da teşviki ve daha önce de belirttiğimiz gibi savaş zenginlerinin gösterişe dayalı yaşamaları toplumun yaşam tarzını değiştirmeye başlamıştır. Yaşanılan ekonomik sıkıntılara rağmen insanlar bu yeni yaşam tarzına ayak uydurabilmek için önceliklerini değiştirmişler veya kolay yoldan para kazanmak için karaborsa ya da vurgun yapmaya başlamışlardır. Hayat pahalılığı ve geçim sıkıntısı nedeniyle suç oranları bu yıllarda fırlamıştır.

¹⁷¹ Orhan Veli Kanık, *Altın Dişlim: Orhan Veli Bütün Şiirleri*, Adam yayınları, İstanbul, ts.

* Türkiye'de ilk güzellik yarışmasını Atatürk'ün teşvikiyle 1929 Cumhuriyet gazetesi düzenlemiştir. Feriha Tefik 1929 güzeli seçilmiştir.. 1932'de Türkiye güzeli seçilen Keriman Halis aynı yılın Dünya Güzellik Kraliçesi seçilmiştir. (Detaylı bilgi için bkz. Özer, 2010.)

¹⁷² İlbeyi Özer, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Yaşam ve Moda*, Truva Yayınları, İstanbul, 2010, s. 293.

7 Eylül 1946'da Cumhuriyet döneminin ilk devalüasyonu yapılmıştır. Bu durum Türk lirasının değer kaybetmesine neden olmuştur. 1947 yılında Türkiye Marshall Planı dâhiline alınmış, 1948'den itibaren de yardımlar yapılmaya başlanmıştır. Yapılan yardımlar sonucunda tarımsal üretim artmıştır. Marshall Yardımıyla beraber Türkiye'de bir rahatlama olmuştur. Fakat kaynakların giderek azalması, belli bir plana göre yapılmayan yardımların istenen süre içinde üretime katılamaması gibi nedenlerle Marshall Yardımı Türkiye'de istenen verimi sağlamamıştır. Yine de İnönü hükümeti İkinci Dünya Savaşı'ndan kalma bazı sorunları iktidardan indigi 1950 yılına kadar hafifletmeyi başarmıştır. Hayat pahalılığı, mesken buhranı gibi sorunlar tam anlamıyla bitirilememiş olsa da hafifletilmiş, karaborsanın ise yok denilecek kadar piyasadan etkisi silinmiştir.

Ekonomik sorunlar için alınan bazı tedbirler uygulandığı dönemde eleştirildiği gibi daha sonraki dönemde de eleştirilmeye devam etmiştir. Hükümetin tasarruf etmek adına ürünlerden vergi alması en çok şikâyet edilen uygulamalardan biri olmuştur. İltizam sistemine benzeyen ve daha sonraki yıllarda halk arasında Yeşil Ekin Vergisi olarak adlandırılacak uygulama nedeniyle daha tarladayken alınan mahsul, sağlıklı bir şekilde depolanmadığı için çürümeye terk edilmiştir. Tarlada tahmin usulü alınan vergi, bu kıtlık döneminde suiistimallere yol açmıştır. İnsanlar ekmek yapacak hububat bulamadıkları için açlıklarını bastırmak amacıyla çeşitli şeyler ve küspe yemişlerdir. Hububat kıtlığı savaş yıllarında öyle büyük boyutlara ulaşmıştır ki Edirne'de fakir halktan açlıktan şişerek ölenler olmuştur. (Burçak, 1979.) Hükümetin bu uygulaması ve bunun yanında ekmeğin karneye bağlanması, Varlık Vergisi gibi uygulamalara yönelik eleştiriler günümüzde de devam etmektedir.

İkinci Dünya Savaşı nedeniyle planlanan ekonomik kalkınma uygulanamamış, savaşa girme ihtimaline karşı savunmaya büyük bir kaynak ayrılması, piyasadaki suiistimaller, kaynak yaratmak nedeniyle uygulamaya konulan vergiler gibi birçok neden ekonomiyi olumsuz etkilemiştir. Ekonomideki bu olumsuzluklar sosyal hayata da yansımıştır. Bütün bu olumsuz etkiler halkı iktidarda yeni isimler aramaya itmiştir. CHP'nin uzun yıllar iktidarda kalmasının vermiş olduğu bıkkınlığın üstüne birde İkinci Dünya Savaşı'nın sıkıntılarının eklenmesiyle

iktidara yeni bir parti gelmiştir. İnönü İkinci Dünya Savaşı'na girmeyerek büyük bir başarı elde etmiş ve bu başarısına güvenerek de iktidarda kalabileceğini düşünmüştü. Ne yazık ki halk onunla aynı fikirde olmamış, 1950 seçimlerinde CHP yerini Demokrat Partiye bırakmıştır. (Akşin, 2009; Heper, 1999; Koçak, 2003; Turan, 2000.)

1950'li yıllar birçok sosyal bilimci tarafından Türkiye'de önemli bir toplumsal dönüşümün başlangıcı olarak ele alınmıştır. Tarımdan ziyade sanayi gelişmiş (1923 yılından beri teşvik edilen özel sektör artık belli bir sermaye birikimine sahip olmuşlardır, bu da 1950'li yıllarda sanayiye olumlu etkilemiştir), tek partili yıllar sona ermiştir. Köyden kente göçler artmış, kentleşme, gecekondulaşma ve kırsal hayatta çözülme hız kazanmıştır. Ekonomik ve sosyal yapıda büyük değişimler yaşanmıştır.

KAYNAKÇA

Gazeteler:

Cumhuriyet: 1945.1946.1947.1948.1949.1950.

Akşam: 1945.1946.1947.1948.1949.1950.

Son Posta: 1945.1946.1947.1948.1949.1950.

Tanin: 1945.1946.1947.1948.1949.1950.

Vatan: 1945.1946.1947.1948.1949.1950.

Vakit: 1945.1946.1947.1948.1949.1950.

Kitaplar:

AKŞİN, Sina, **Ana Çizgileriyle Türkiye'nin Yakın Tarihi**, İmaj Yayınevi, Ankara, 2009.

ATAY, Falih Rıfkı, **Çankaya**, Pozitif Yayınları, İstanbul, 2004.

AYDEMİR, Şevket Süreyya, **İkinci Adam (1938–1950)**, Remzi Kitabevi, İkinci Cilt, İstanbul, 1991.

BORATAV, Korkut, **Türkiye’de Devletçilik**, Savaş Yayınevi, 1982.

BURÇAK, Rıfkı Salim, **Türkiye’de Demokrasiye Geçiş 1945–1950**, Olguç Matbaası, Ankara, 1979.

ÇAVDAR, Tevfik, **Türkiye’nin Demokrasi Tarihi 1939-1950**, İmge Kitabevi, İstanbul, 2008.

HAYTOĞLU, Ercan, “ **İnönü Döneminde Siyasal Yaşam ”**, **Yakın Dönem Türk Politik Tarihi**, S. İnönü-E. Haytoğlu (editör), Anı Yayıncılık, Ankara, 2006.

HEPER, Metin, **İsmet İnönü: Yeni Bir Yorum Denemesi**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1999.

KANIK, Orhan Veli, **Orhan Veli Bütün Şiirleri**, Adam Yayınları, İstanbul, ts.

- KARPAT, Kemal H., **Türk Demokrasi Tarihi: Sosyal, Ekonomik Kültürel Temeller**, Afa Yayınları, 1996.
- KARPAT, Kemal H., **Türkiye’de Toplumsal Dönüşüm: Kırsal Göç, Gecekondu ve Kentleşme**, İmge Kitabevi, İstanbul, 2003.
- KEYDER, Çağlar, **Türkiye’de Devletçilik ve Sınıflar**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1999
- KOÇAK, Cemil, **Türkiye’de Milli Şef Dönemi (1938–1945)**, c. 2, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003.
- ÖZER, İlbeyi, **Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Yaşam ve Moda**, Truva Yayınları, İstanbul, 2010.
- STEINHAUS, Kurt, **Atatürk Dönemi Sosyolojisi**, Sarmal Yayınevi, İstanbul, 1995.
- TİMUR, Taner, **Türk Devrimi ve Sonrası**, Ankara, İmge Kitabevi, 2008.
- TOKER, Metin, **Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları 1944–1973: Tek Partiden Çok Partiye 1944–1950**, Bilgi Yayınevi, Ankara, Eylül 1990.
- TUNÇAY, Mete, **Türkiye Tarihi 4: Çağdaş Türkiye 1908–1980**, Cem Yayınevi, İstanbul, 2007.
- TURAN, Şerafettin, **İsmet İnönü Yaşamı, Dönemi ve Kişiliği**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 2000.
- TÜRKOĞLU, Orhan, **Türk Toplum Sistemi**, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2011.
- UÇAROL, Rifat, **Siyasi Tarih**, Der Yayınları, İstanbul, 2008.
- YALÇIN, Durmuş, vd., **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I-II**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2004.
- YÜCEL, Yaşar-Sevim, Ali, **Türkiye Tarihi 4**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1992.

Makaleler:

BABAN, Cihad, “ Memleket Meselelerini Tetkik: *Toprak Davamız* ”, **Cumhuriyet**, 1 Mart 1945, s. 1-2.

BAŞAR, Ahmet Hamdi, “Memleket Meseleleri: *İşsizlik Bir Çıtğ Tehlikesi Gösteriyor*”, **Vakit**, 22 Şubat 1949, s. 3.

DERİNGİL, Selim, “*II. Dünya Savaşı ve Türkiye: Hasta Adam'ın Dinç Evlatları*”, **Toplumsal Tarih**, sayı: 121, İstanbul, 2004.

ES, Hikmet Feridun, “ Bir Çırpıda: *Çarşıdaki İltimas, Pazardaki Torpil* ”, **Akşam**, 11 Ağustos 1945, s. 3.

ES, Hikmet Feridun, “ Bir Çırpıda: *İçgüveyliliğine Rağbet Artıyor* ”, **Akşam**, 30 Ağustos 1945, s. 3.

ES, Hikmet Feridun, “ Bir Çırpıda: *Eski* ”, **Akşam**, 15 Eylül 1945, s. 3.

ES, Hikmet Feridun, “ Bir Çırpıda: *Sihirli Sopa!* ”, **Akşam**, 29 Ekim 1945, s. 3

FELEK, Burhan, “ Felek: *Cinayetler Hakkında* ”, **Cumhuriyet**, 22 Şubat 1946, s. 3.

FELEK, Burhan, “ Hadiseler Arasında Felek: *Unutmamalı ki...* ”, **Cumhuriyet**, 27 Ağustos 1946, s. 3.

FENİK, Faruk, “ Dertlerimiz: *Zeytinyağı Davası* ”, **Vatan**, 12 Ocak 1946, s. 3.

GEZGİN, Hakkı Süha, “ Damlalar: *Vergi Haraç Değil, Vicdan Borcudur* ”, **Vakit**, 5 Nisan 1949, s. 2.

İMSET, İsmet Hulusi, “Hadiseler Karşısında: *Hayretten Ağzı Açık Kalan Muharrir*”, **Son Posta**, 19 Eylül 1945, s. 4.

KARAY, Refik Halid, “ Günler Geçerken: *Buzdan Çıkan Yağ* ”, **Akşam**, 5 Ocak 1945, s. 1.

KARAY, Refik Halid, “ Günler Geçerken: *Sırtta Kürk, Elde Kömür* ”, **Akşam**, 11 Ocak 1945, s. 1.

KARAY, Refik Halid, “Günler Geçerken: *Yan Gel de Keyfe Bak...*”, **Akşam**, 20 Şubat 1945, s. 1

KARAY, Refik Halid, “Günler Geçerken: *Tarihe Karışan Kılık*”, **Akşam**, 3 Mart 1945, s. 1.

KARAY, Refik Halid, “Günler Geçerken: *İnsanın İhtiyacı ki...*”, **Akşam**, 4 Mart 1945, s. 1.

KARAY, Refik Halid, “Günler Geçerken: *Kanlı Tabirler*”, **Akşam**, 14 Mart 1945, s. 1.

KARAY, Refik Halid, “Günler Geçerken: *Hiçten Sayı: Bir Milyon*”, **Akşam**, 23 Mart 1948, s. 1.

KARAY; Refik Halid, “Günler Geçerken: *Ampullerin Ölümü*”, **Akşam**, 8 Nisan 1945, s. 1.

KARAY, Refik Halid, “Günler Geçerken: *Şırfıntı Dadadalar*”, **Akşam**, 11 Nisan 1945, s. 1.

KARAY, Refik Halid, “Günler Geçerken: *Karaktere Güvensizlik*”, **Akşam**, 13 Nisan 1945, s. 1.

KARAY, Refik Halid, “Günler Geçerken: *Adım Adım, Derece Derece*”, **Akşam**, 19 Ağustos 1945, s. 1.

KARAY, Refik Halid, “Günler Geçerken: *Gece Hayatı*”, **Akşam**, 28 Aralık 1945, s. 1.

KARAY, Refik Halid, “Günler Geçerken: *Kadın ve Hayır*”, **Akşam**, 11 Ocak 1948, s. 1.

KARAY, Refik Halid, “Günler Geçerken: *Tütüncü ile Emlak Sahibi*”, **Akşam**, 27 Şubat 1948, s. 1.

KISAKÜREK, Abidin M., “Şehir Notları: *Ucuz Hayat Çareleri Aranıyormuş*”, **Tanin**, 4 Temmuz 1945, s. 3.

KUNTAY, Mithad Cemal “Çirkin Para, Güzel Para”, **Son Posta**, 20 Haziran 1945, s. 1.

KUNTAY, Midhat Cemal, “ İki Kerre Şaştım ”, **Son Posta**, 22 Eylül 1945, s. 1.

MERAMLI, Server Ziya, “ Şehir Notları: Hasta Karaborsası ”, **Tanin**, 27 Ocak 1945, s. 3.

METE, Orhan, “ Şehir Notları: Yarınki İstanbul ”, **Tanin**, 16 Ocak 1945, s. 3.

NADİ, Nadir, “ Köylüyü Kalkındırmak ”, **Cumhuriyet**, 28 Kasım 1946, s. 1.

RADO, Şevket, “ Sözün Gelişi: Bir İhtisas Meselesi Daha ”, **Akşam**, 8 Ocak 1945, s. 2.

RADO, Şevket, “ Sözün Gelişi: İstersek Pekâlâ Yapıyoruz! ”, **Akşam**, 9 Ocak 1948, s. 2.

RADO, Şevket, “ Sözün Gelişi: Bir Taraflı Mücadele ”, **Akşam**, 10 Ocak 1945, s. 2.

RADO, Şevket, “ Sözün Gelişi: Memurun Derdi ”, **Akşam**, 10 Şubat 1945, s. 2.

RADO, Şevket, “ Sözün Gelişi: Tıraş Bıçağı Hilekârlığı ”, **Akşam**, 24 Nisan 1945, s. 2.

RADO, Şevket, “ Sözün Gelişi: Tasarruf, Tasarruf ”, **Akşam**, 25 Mayıs 1945, s. 2.

RADO, Şevket, “ Sözün Gelişi: Neler Yapmamız Lazım ”, **Akşam**, 5 Haziran 1945, s. 2.

RADO, Şevket, “ Sözün Gelişi: Devlet Malı ”, **Akşam**, 14 Eylül 1945, s. 2.

RADO, Şevket, “ Sözün Gelişi: İşsiz Münevver ”, **Akşam**, 18 Mart 1948, s. 2.

REFİK, Cemal, “ İstanbul Hayatı: Meğer Kabahat Bizde İmiş ”, **Akşam**, 26 Ocak 1948, s. 3.

REFİK, Cemal, “ İstanbul Hayatı: Buğday Kaçakçılığı ”, **Akşam**, 12 Nisan 1948, s. 3.

REFİK, Cemal, “ İstanbul Hayatı: Bir Adalet Garabeti ”, **Akşam**, 5 Ocak 1950, s. 3.

- REFİK, Cemal, “ İstanbul Hayatı: *Ticaret Ahlakı* ”, **Akşam**, 7 Ocak 1950, s. 3.
- REFİK, Cemal, “ İstanbul Hayatı: *Sel Gider!* ”, **Akşam**, 7 Mart 1950, s. 3.
- REFİK, Cemal, “ İstanbul Hayatı: *Bir Facia* ”, **Akşam**, 22 Nisan 1950, s. 3.
- REFİK, Cemal, “ İstanbul Hayatı: *Kömür Raporu!* ”, **Akşam**, 31 Temmuz 1950, s. 3.
- REFİK, Cemal, “ İstanbul Hayatı: *Hükümetten Bir Rica* ”, **Akşam**, 20 Ağustos 1950, s. 3.
- SAVCI, Sadun G., “ Kör Kadı: *İnsafsızlığın Taksimi* ”, **Vatan**, s. 2.
- SERTOĞLU, Murat, “ Şimdilik: *Her Şeye Alışıldığı Gibi* ”, **Tanin**, 16 Ocak 1945, s. 3.
- SERTOĞLU, Murad, “ Şimdilik: *Köylü Dayı ve Ahmet Ağa* ”, **Tanin**, 18 Ocak 1945, s. 3.
- SERTOĞLU, Murad, “ Şimdilik: *Refaha Hücum* ”, **Tanin**, 21 Ocak 1945, s. 3.
- SERTOĞLU, Murad, “ Şimdilik: *Bu Vatandaşları Unutmayalım* ”, **Tanin**, 3 Şubat 1945, s. 3.
- SERTOĞLU, Murad, “ Şimdilik: *Bir Kısım “ Ticaret Erbabı ” Babında* ”, **Tanin**, 24 Şubat 1945, s. 3.
- SERTOĞLU, Murad, “ Şimdilik: *Doymayan Gözler* ”, **Tanin**, 17 Mart 1945, s. 3.
- SERTOĞLU, Murad, “ Şimdilik: *Teori ve Hakikat* ”, **Tanin**, 1 Nisan 1945, s. 3.
- SERTOĞLU, Murad, “ Şimdilik: *Son Zamanlarda Artan Cinayet Vakaları* ”, **Tanin**, 3 Şubat 1946, s. 3.
- SEYDİ, Süleyman, “ *1939–1945 Dönemi İç ve Dış Politika* ”, **Osmanlıdan Günümüze İkibinli Yıllara Türkiye’nin Politik Tarihi**, Göktepe, vd., Savaş Yayınevi, ANKARA, 2009.
- TUĞLUOĞLU, F., *Tek Parti Döneminde Hükümet Memur Dayanışması*, **Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, sayı:

27-28/Mayıs-Kasım 2001, ss. 353-373

TUTEL, E., Savaş: Şu Uğursuz 1942, Ekmek Karnesi Günleri (2. Dünya Savaşı Dönemi), **Popüler Tarih Dergisi**, Ocak 2001, sayı: 08, ss. 70-74.

US, Asım, “ *Gelir Vergisi ve Ecnebler* ”, **Vakit**, 10 Nisan 1949, s. 1.

Va-Nu, “ Akşamdan Akşama: *İstanbul’un Havaileştiren Havasından Evlatlarınızı Koruyunuz* ”, **Akşam**, 21 Mart 1945, s. 3.

Va-Nu, “ Akşamdan Akşama: *Pahalılığa Mani Olamayan Meşhur Tedbirler Ucuzluğa da Mani Olamaz* ”, **Akşam**, 22 Haziran 1945, s. 3.

Va-Nu, “ Akşamdan Akşama: *Muhtelif Zümre ve Sınıfların Kazançları Arasında Kıyaslama* ”, **Akşam**, 24 Haziran 1945, s. 3.

Va-Nu, “ Akşamdan Akşama: *Sapık Furyası* ”, **Akşam**, 4 Mayıs 1945, s. 3.

Va-Nu, “ Akşamdan Akşama: *İşsizlik Artıyor* ”, **Akşam**, 10 Ocak 1950, s. 3.

_____ “Dikkatler: *Selamsız Sabahsız*”, **Akşam**, 15 Haziran 1945, s. 1.

_____ “ Dikkatler: *Mutfak Bıçağı Yok, Cinayet Bıçağı Çok!* ”, **Akşam**, 10 Ekim 1945, s. 1.

_____ “ Dikkatler: *Her Yeni Yasak Nakde Tahvil Ediyor!* ”, **Akşam**, 2 Şubat 1948, s. 1.

_____ “ Dikkatler: *Can Ucuzladı* ”, **Akşam**, 18 Nisan 1950, s. 1.

_____ “ Dost Acı Söyler: *Nevmid Olmayalım Ama...* ”, **Cumhuriyet**, 16 Nisan 1945, s. 3.

_____ “ Düşünceler: *Karaborsacılar Artık Muayyen Kimselerdir* ”, **Son Posta**, 19 Şubat 1945, s. 1.

Diğer:

İnternet Kaynakları:

Atatürk Dönemi Ekonomi Politikaları

<http://www.msxlabs.org/forum/mustafa-kemal-ataturk/228813-ataturk-donemi-ekonomi-politikalari.html>

Cumhuriyet Dönemi Ekonomi

<http://www.tarih.gen.tr/cumhuriyet-donemi-ekonomi.html#more-820>

GÜL, E., Varlık Vergisi ve Milli Korunma Kanunu, **Dünya Bülteni-Tarih Dosyası**,
www.dunyabulteni.net

Marshall Planı ve Türkiye'ye Etkileri

<http://www.webhatti.com/tarih/542833-marshall-planı-ve-turkiyeye-etkileri.html>

Milli Mücadele Dönemindeki Maddi Ve Manevi Kaynaklar

<http://www.odevsor.com/milli+mucadele+donemindeki+maddi+ve+manevi+kaynaklar-indir-62535.htm>

Türkiye'de Sosyal ve Ekonomik Değişmeler

<https://www.anadolu.edu.tr/aos/kitap/IOLTP/1269/unite09.pdf>

19. Yüzyılda Osmanlı Ekonomisi

<http://www.tarih.gen.tr/19-yuzyilda-osmanli-ekonomisi.html#more-713>

EKLER

EK 1

Özel arabaların artmasıyla çoğalan ölümleri konu alan bir karikatür.

Son Posta, 26 Nisan 1947, s. 3.

EK 2

Karaborsayı konu alan bir karikatür.

Cumhuriyet, 5 Şubat 1945, s. 1.

EK 3

Hayat pahalılığını konu alan bir karikatür.

Son Posta, 11 Mayıs 1947, s. 3.

EK 4

Ekmek karnesinin kaldırılmasını konu alan bir karikatür.

Cumhuriyet, 10 Eylül 1946, s. 1.

Zamane hizmetçilerini konu alan bir karikatür.

Son Posta, 14 Aralık 1947, s. 3.

EK 6

Artan aşk cinayetlerini konu alan bir karikatür.

Son Posta, 31 Mayıs 1947, s. 3.

Yeni gelir vergisi ve İstanbul tacirleri

Tasarıyı tetkik eden mütehassıs tacirlerin vardıkları neticeler

Mütehassıslar yeni gelir vergilerinin genişletilmiş bir kazanç vergisi olduğunu, prensip ve tatbikat itibarile bir çok esaslı noktaların değiştirilmesi lâzım geldiğini söylüyorlar

Son günlerde Hindistanda Hindularla Müslümanlar arasında vukubulan karışıklıklardan bir görünüş

Hindistana aid istiklâl plânı

İngiltere hükûmeti dün Hind liderlerine
hazırladığı plânı bildirdi

Londra 2 (B.B.C.) — Kral vekili Lord [?], Yeni bir tadil yapılmadığı takdirde

İstanbul Tlccar Derneğinin, gelir vergisi tasarıları üzerinde incelemeler yapmağa memur ettiği mütehassısların Ee vardıkları neticeler tesbit olunmuştur. Ancak isminin gelir vergisi olmasına rağmen, bu tasarılarla teklif edilen vergilerin genişletilmiş bir kazanç vergisi olduğu ve buna göre, prensip ve tatbikat itibarile, bir çok esaslı noktaların değiştirilmesi lâzımı İleri sürülmüştür. Bilhassa vergi mükelleflerinin tasarılarında deriş edilen şümul derecesi vergi tekniğine ve mevzuuna da aykırı görülmüştür. Mütehassıslar bir takım noktalarda, mükellefiyetin yapacağı bir çok İktisadî zararlardan maada, hazineye masraf derecesinde dahi varı-

— Arkası Sa, 3, S. 8 da —

Bu gece ay tutulacak

Tam gölgeye giriş
19,48 de görülecek

Rasadhaneden verilen malûmata göre bugün ay tutulacaktır. Orta ve Batı Anadolu şehirlerinde ay, yarı gölgeye girmiş olarak doğacağından ancak tam gölgeye girişi ve müteakib safhaları görülebilecektir. Doğu Anadolu'da ise yarı gölgeye giriş safhası da görülebilecektir.

Tutulma safhaları, Türkiye saatine şu

Yeni Gelir Vergisiyle ilgili Cumhuriyet gazetesinde yer alan bir haber.

Cumhuriyet, 3 Haziran 1947, s. 1.

ŞEHİR NOTLARI:

LÜKS ve HAYAT

Lüks hayatın ve fantazi yaşamının iktisadi sonuçlarını ve mahiyet inceliklerini meslek ilgilerine bırakalım. Fakat cemiyet ihtiyaçlarının muvazenesi bir şekilde tatmin edilmesi fertlerin ve ailelerin hem saadetini, hem geçim bağlarını sağlayan sebeplerin öyle zan ederim ki başında gelir. Bir ailede gelir ve gider muvazenesinin bozulması önce fertten başlayarak toplulukların yavaş yavaş perişanlığı sonra düşüklüğünü, daha sonra ahlâkın sarsılmasını doğurur. Geçim yolunda şaşırın adam "tabiri caizse ipin ucunu kaçıran adam,, ya bile bile bu hayatı işler veya mecburiyet karşısında.

Eğer mecburiyet karşısında idaresizliğe çarpılırsa zavalı, betbaht bir adamdır. Haber vermeden gelen hastalık, gıda ve geçim gibi mecburi ihtiyaçların pahalılığı, açılan masarifi kapıları, kendi elinde olmayan sebeplerdir ve idaresi hari-

YAZAN:
Abidin M. Kısakürek:

cindedir. Böyle bir aile reisi ne yapabilir?

Fakat bile bile füzuli sarfiyat kapılarını açmış, keyfi hareketleriyle lükse düşmüş, netice elbette sefalet ve sefahettir.

Bugünkü hayat şartlarının ağırlığı gerek harbin, gerek herkesçe malûm gayri meşru sebeplerin ortaya attığı tahammül edilmez hâdiseLERdir.

Her ferdin, her ailenin gelirile giderini denkleştirmesi ötedenberi riayet edilmesi icap eden bir hesap düsturudur.

İçinde yaşadığımız pahalılığın insafsızlığı karşısında bu düstura daha fazla ehemmiyet verilmesi ve üzerinde titizlikle durulması bu sı-

kınlı zamanların şiddetile ölçül-
melidir. İkinci Cihan Harbinin doğurduğu yokluklar, kıtlıklar içinde yaşamak çok zordur. Namuslu kimseler mecburi ihtiyaçlarını mümkün merteye bile tatmin edemiyorlar. Diğer taraftan gelir menbaları görünüşte meçhul, hakikatte malûm olan kimseler de mecburi ihtiyaçlarının hesabını bilmedikleri gibi üstelik füzuli sarfiyatlarının başını boş bırakmışlar insanca yaşamının haricinde ifrata kaçmaktan zevk duyuyorlar. Geçim de, yiyim de bu derece lükse ve fantaziye iptilâ göstermek ilerisi için evvelâ fertlerin sonra da cemiyetin şimdiden derin yaralarına temel açmak değil mi?

Lüksün cazibeli renk renk köpükleri vitrinlerden taşarken her gören göz tabiatile imrenir, her gönül ister. Daha bugünden üstün yaşamak, yani lüks ve fantazi hastalığı
(Sonu Sa: 5, Sü: 1 de)

Abidin M. KISAKÜREK'in lüks yaşamla ilgili Tanin gazetesinde yer alan köşe yazısı.

Tanin, 28 Temmuz 1945, s. 3.

Gecekondu evleri ve şehirlerde mesken darlığı

Dava dün Mecliste görüşüldü, hükûmet alınan tedbirler hakkında uzun boylu izahat verdi

Gecekondu evleri üç sınıfa ayrılıyor, her sınıf hakkında ayrı muamele yapılacak, büyük şehirlerde oturan vatandaşları ev sahibi yapmak üzere de iki tasarı hazırlandı

İç İşleri Bakanı
Münir Hüseyin Göle

Sözlü soru sahibi
Ali Rıza Arı

Maliye Bakanı
Şevket Adalan

Ankara 24 (Telefonla) — Meclisin bugünkü toplantısında İç İşleri ve Maliye Bakanları, İstanbul milletvekili Ali Rıza Arının gecekondu evleri, Belediye ve özel idarelere aid sözlü sorusuna cevap vermişlerdir.

İlk olarak kürsüye gelen Münir Hüseyin Göle, demiştir ki:

« Gecekondu evleri hakkında alı-

— Arkası Sa. 4, Sü. 6 da —

**Trabzonda
günün**

Gecekondular ve konut sıkıntısıyla ilgili Cumhuriyet gazetesinde yer alan bir haber.

Cumhuriyet, 25 Mayıs 1948, s. 1.

— DERTLERİMİZ —

Zeytinyağı dâvası

Zeytinyağını bollaştırmak ve ucuzlatmak imkân dâhilindedir

Yazan: *Faruk FENİK*

Memlekette zeytinyağı darlığı değil, zeytinyağı bolluğu vardır.

Darlığı yaratanlar, havadan para kazanmak isteyen birkaç fabrikatörle, birkaç tüccardır. Müstahsili doğrudan doğruya bu iki rüpele andırmuş ve daha düne kadar 30 kuruş olan bir kilo yeşil zeytin, bugün 47 kuruşa kadar yükselmiştir. Mengene tabir edilen ve en iptidal değirmenleri bile geride bırakan imalâthanelerden bir kısmı, tonlarca zeytinyağın evvelâ prina içinde kaybolmasına ve sonradan da kara borsaya kaçmasına yardım eden en büyük vasıtalarlardır.

Hükûmet devlet hissesini ve top rak mahsulleri vergisini, muamele vergisini esas tutarak aldığından, mengeneler hem zeytinyağın kaçmasına, hem de tanzim satışlarını besleyen mühim bir kaynağın kaybolmasına yardım etmektedirler. Mengenelerden alınan hisse, muayyen ve maktudur. Ne kadar zeytin işlerse işlesin, her mengene sene sonunda muayyen bir vergi verir. Bu vergi hiç bir zaman halkın ve hükûmetin lehine değildir.

Harpten evvel Ayvalıkta 1 men gene varken, bugün bu miktarın 17 ye çıkıp, mengenelerin tüccar lehine ve müstahlik aleyhine ne gibi bir rol oynadığını açıkça gösterir.

Zeytinyağı darlığının önüne nasıl geçilir?

Bugün sade Ayvalıkta 8 milyon kilo zeytinyağı vardır. Kilis manta-kasında 15 milyon kilo rekotte tah min ediliyor.

Umumi rekotte yekûnu 40 milyon kiloyu geçecektir. Şimdiye kadar mahsulün % 25 i işlenmiş ve aşağı yukarı 10 milyon kilo zeytinyağı elde edilmiştir.

Yapılması lâzım gelen işler:

a) Türkiye rekoltesinin % 50 sine yakın bir kısmına hükûmet el koymuş bulunduğu, bunları derhal piyasaya çıkarmak ve hiç olmazsa İstanbul, İzmir ve Ankara gibi üç büyük istihlâk merkezinde, tanzim satışları yapmak lâzımdır. Tanzim satışlarını yapma hususunda geciktirilecek hergün, zeytinyağı fiyatlarını büsbütün arttıracak ve kara borsacıların ekmeğine tereyağı sürecektir.

b) Müstahsil hakkında da 31 numaralı sirkülere bir madde ilâvesi ve muhik kârın ne demek olduğunu tayini lâzımdır. Müstahsili serbest bırakmak ve muhik kâr gibi lâstikli bir kelime ile zeytinyağı kara borsasının önüne geçmenin imkânı yoktur.

Müstahsilin elinden çıkacak zeytinyağı için azami fiyat tesbiti esastır.

c) Tüccarın kontenjanla bağlı bulunduğu iddiası esaslı bir tetkike tâbi tutulmalı ve yağların giriş ve çıkışları azami bir dikkatle takip edilmelidir.

Bu üç iş, zamanında ve layık olan eller tarafından tanzim edilecek olursa bugün hepimiz en fazla 220 kuruşa zeytinyağı yiyebiliriz. Yoksa 300 kuruşa dahi zeytinyağı bulmamıza imkân yoktur.

Mes'ut Bir N'şan

Şehrimiz sanayicilerinden fabrikatör Haydar Kaynağın kızı Ayten ile Koray mağazası sahibi, genç sporcularımızdan Galatasaraylı Mustafa Gençsoy'un nişan merasimi, dün akşam iki tarafın aile efradı arasında tesit olunmuştur. Genç nişanlılara saadetler dileriz.

Zeytinyağı sıkıntısıyla ilgili Faruk Fenik'in Vatan gazetesinde yer alan köşe yazısı.

Vatan, 12 Ocak 1946, s. 3.

Günler Geçerken **Zenginde sanat kayıtsızlığı**

Yurdumuzun her tarafında ve şimdiye kadar görülmemiş nispette varlıklı adamlar türeyip üremektedir. Kimini pamuk, kimini pirinç, kimini buğday, bir başkasını müteahhitlik, ötekini komüsyonculuk, berikini ise orman, arazi ve emlak alım satımı zengin etti. İçlerinde bütün vilâyetlerimizi temsil edecek şahıslar var. Onlardan dedelerimizin yaptıkları gibi artık cami, çeşme, imaret, su yolu beklemiyoruz; asır değişmiştir; Devlet, Belediyeler ve hayır cemiyetleri, kudretleri yettiği kadar bu işleri başarmağa çalışıyor; fertlerden de yardıma koşanlar yok değil. Bizde yok olan, sanat ve edebiyata, bir de memleketi, memleket meşhurlarını tanıtacak mahallî eserlere müsabaka açarak mükâfat ayırmak isteyen irfan dostu zenginlerdir. Harbden önceki Fransayı o cihetten örnek alırsak vilâyetlerin çoğunda bir takım mükâfat ve teşvik teşkilleri raslarız. Şehir ve kasabalarda Ali'nin, Veli'nin kurdukları çeşitli mükâfat vakıfları yıllardan beri işler, durur.

Kimi zengin, meselâ Lamartine'i sevmiştir; onun hakkında iyi bir kitap yazana para vakfeder, kimisi doğrudan doğruya kendi vilâyetine, kasabasına âşıktır; bu konu üzerinde şiir, hikâye, etüd gibi bir eser vücuda getireni mükâfatlandırır. Yahut kasabalısından mimar, mühendis, ressam, muharrir, doktor yetişmesine, yahut da yetişenlerin refaha ermesine yarayacak bir sermaye ayırır. Şimdi önümde duran bir listeye bakıyorum, Fransada Tarn vilâyetinin Mazamet kasabacığına kadar bir (sanat ve edebiyat) kurumu ve onun eski şair François Villon adına kurulmuş bir de mükâfat vakfı var!

Bizdeki zenginlerin ummî olduklarını sanmıyorum. Nedim'e, Tevfik Fikret'e haydi gitmiyelim.. İçlerinde hiç değilse Hüseyin Rahmi'ye bayılanlar olmalıdır. Böyle bir mükâfat konmuş olsaydı onun meselâ rahmetli Osman Cemal'e verilmesi mümkündü. Müsabakayı kazananın hatırı bir yıl alınırdı amma vakfı kuranın adı her mükâfat verilişte anılır, sanat tarihine işlenir kalırdı.

Refik Halid Karay

Zenginlerin, sanata ve sanatçılara karşı duyarsızlaşmalarıyla ilgili Refik Halid Karayın Akşam gazetesinde yer alan köşe yazısı.

Akşam, 11 Mart 1946, s. 1.

Bütçedeki Açık Kapatılacak

Hükûmet Bütçeyi Deng- leştirmeye Çalışıyor

Hükûmet
programına göre
işim meselesi

Şubat muvakkat bütçesi kabul edildi

İMSEDDİN Günaltay kab-
ninin Büyük Millet Me-
clisi'nde tasvip edilmiş iş programı
siyasete ait olan kısmın-
da bir kısım beklenti-
ler. Programda denildiği gibi
dışarı ittifak ve teahhütleri-
dostluklarımızla bağlılık,
ve dürüstlük olan bu siya-
setimizde artık dost
in memleketlerin de şüp-
hasıdır.

çin programın yenilikleri
zahasında görüşüyor ve
seçim meclisine dair
lar olan çalışmalar. Filan-

Ankara, 29 — Hükûmetin yeni
bütçeyi denkleştirmek yolundaki
çalışmaları bugünlerde neticelene-
cektir. Devlet daireleri masrafla-
rından umumî olarak yüzde 1,5 ka-
dar bir tasarrufun yapılabileceği
öylenmektedir. Diğer taraftan
Tekel varidat faizleri olan 13 mil-
yon lira 1949 yılı bütçesine alın-
cak, benzerine yapılması düşünülen
10 kurus zamlı da 13 milyon lira
gelir elde edilecektir. Maliye büt-
cesindeki yardım fasılları üzerinde
lari tenziller yapılması uygun gö-
rölmüştür. Şeker fiyatlarının artı-

rlması olması elde edilecek 60
milyon lira ve durdurulacak diğer
başlı ödemelerle hâsıl olarak yekû-
nun bütçeyi denk bir hale getire-
ceği hesaplanmaktadır.

Hükûmetin, bu husustaki tek-
liflerini önümüzdeki perşembe gün-
nü Bütçe Komisyonuna getireceği
anlaşıyor. Komisyonunda yapılacak
görüşmelerden sonra yekûnlar bağ-
lanacak ve bütçe masbatası ha-
sılacaktır.

Diğer taraftan Şubat ayı muvakkat
bütçesi dün Büyük Millet Me-

(Akhbar 29, 1, 1949, 1. de)

Dün uçakla şehrinize gelen Amerikalı Viziyörlü Çarner Vaybör-
de gazetecilerle görüşüyor...

Filistin İsrail
devleti

İngiltere ve Fransa
tarafından fiilen
tanınacak

Londra, 28 — İngiltere, Fran-
sa, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg
bütçeleri İngiliz Hükûmeti, İ-
sraili bir devlete tanı-
yan bir karar almıştır.
İngiliz Hükûmeti, İsraili
devletini tanıyan bir karar
almıştır. Amerika Birleşik Devletleri
de bu devlete tanıyan karar
almıştır.

(Akhbar 28, 1, 1949, 1. de)

Donanmamızın takviyesi yolunda...

Amerika bize iki

muhrin daha veriyor

Hükûmetin bütçe çalışmalarıyla ilgili Vakıf gazetesinde yer alan bir haber.

Vakıf, 29 Ocak 1949, s. 1.

Cumhuriyet Halk Partisi Büyük Kurultayı toplantısını bitirdi

Parti Genel Başkanlığına 708 üyenin oy birliğiyle Cumhurbaşkanı İnönü seçildi

Parti programına tek dereceli milletvekili seçimi esas konuldu

Programdaki sınıf fikirleri yayma ve sınıf mücadelesi uyandırma maksadile cemiyet kurulamayacağına dair olan madde kaldırıldı

Türkiye Genel Başkanın Büyük Kurultay tarafından dört yıl için seçileceği hakkında hüküm ilave edildi ve Mithatî Grup hakkındaki madde kaldırıldı

Ankara, 11 Mayıs — C. H. Partisi'nin büyük kurultayı, Ankara'da, 11 Mayıs günü, saat 10.00'de, parti programına tek dereceli milletvekili seçimi esas konuldu. Programdaki sınıf fikirleri yayma ve sınıf mücadelesi uyandırma maksadile cemiyet kurulamayacağına dair olan madde kaldırıldı.

Parti, 708 üyenin oy birliğiyle Cumhurbaşkanı İnönü'ü seçti. Parti, 708 üyenin oy birliğiyle Cumhurbaşkanı İnönü'ü seçti.

Büyük Kurultay'da İnönü'nün seçilmesiyle ilgili olarak yapılan bir konuşma.

HERGÖN

Demokrasinin ilk basamağını aştık

İktidarı yeni anayasada derinleşecek için kendisinden önceki anayasaya göre çalışıyor

Yazar: Ekrem Üşaklıgil

Cumhuriyet Halk Partisi'nin ilk kurultayı, Ankara'da, 11 Mayıs günü, saat 10.00'de, parti programına tek dereceli milletvekili seçimi esas konuldu.

Parti, 708 üyenin oy birliğiyle Cumhurbaşkanı İnönü'ü seçti. Parti, 708 üyenin oy birliğiyle Cumhurbaşkanı İnönü'ü seçti.

Parti, 708 üyenin oy birliğiyle Cumhurbaşkanı İnönü'ü seçti. Parti, 708 üyenin oy birliğiyle Cumhurbaşkanı İnönü'ü seçti.

Parti, 708 üyenin oy birliğiyle Cumhurbaşkanı İnönü'ü seçti. Parti, 708 üyenin oy birliğiyle Cumhurbaşkanı İnönü'ü seçti.

İran ile Azerbaycan arasında müzakereler tamamen akim kaldı

Bunun bir iç harbe sebep olacağı ve Rus İran meselesine de fesir edeceği bildiriliyor

Tahran, 11 Mayıs — İran ile Azerbaycan arasında müzakereler tamamen akim kaldı. Bunun bir iç harbe sebep olacağı ve Rus İran meselesine de fesir edeceği bildiriliyor.

Parti, 708 üyenin oy birliğiyle Cumhurbaşkanı İnönü'ü seçti. Parti, 708 üyenin oy birliğiyle Cumhurbaşkanı İnönü'ü seçti.

Genel Başkan Vekilliğine Başbakan Saracoğlu getirildi

Arif, 11 Mayıs — C. H. Partisi'nin büyük kurultayı, Ankara'da, 11 Mayıs günü, saat 10.00'de, parti programına tek dereceli milletvekili seçimi esas konuldu.

Parti, 708 üyenin oy birliğiyle Cumhurbaşkanı İnönü'ü seçti. Parti, 708 üyenin oy birliğiyle Cumhurbaşkanı İnönü'ü seçti.

Dörtler İtalya meselesinde anlaşılıyorlar

Berlin Birleşimin İngiltere vesayetinin verilmesini istiyor

Foto, 11 Mayıs — Dörtler, Berlin'de, 11 Mayıs günü, saat 10.00'de, parti programına tek dereceli milletvekili seçimi esas konuldu.

Bozuk projektörle yola çıkan Kınalı vapuru

Kır, 11 Mayıs — Kır, 11 Mayıs günü, saat 10.00'de, parti programına tek dereceli milletvekili seçimi esas konuldu.

MEMURLARIMIZ

Memurlarımız, 11 Mayıs günü, saat 10.00'de, parti programına tek dereceli milletvekili seçimi esas konuldu.

Parti, 708 üyenin oy birliğiyle Cumhurbaşkanı İnönü'ü seçti. Parti, 708 üyenin oy birliğiyle Cumhurbaşkanı İnönü'ü seçti.

SIROP
HEMOGLOBİN TEĞE
KANSERLERDE, ANEMİLERDE
KANSER, TUBERKÜLOZ KULLANILIR

AKŞAM

BES OPERET BANÇESİ
BES OPERET BANÇESİ
VAN KEDİSİ

Sayfa 25 - No. 9775 - Pazar 10 Temmuz 1946 CUMHAİYETİN 25 TEMMUZ 1946 CUMHAİYETİNİN 25 TEMMUZ 1946 CUMHAİYETİNİN 25 TEMMUZ 1946

Seçim her tarafta neticelendi

Istanbul seçiminin neticesi: Son rakam: 391 C. H., 62 D. P., Demokratlar 18, Halk Partisi 512 bağımsız Milletvekili seçildi

Halk Partisinden seçilenler Kâzım Karabekir, Hüseyin Cahit Yalçın, Hamdullah Suphi, Recep Peker, Cemil Cahit Toydemir

Yalı ve Belediye Meist Dr. Lütfi Kırdar istifa ettiği hakkında çıkan söylentileri tehdit etti

Yalı ve Belediye Meist Dr. Lütfi Kırdar istifa ettiği hakkında çıkan söylentileri tehdit etti

Milletvekilleri Ankara'ya gelmeğe başladılar. Birkaç yerden seçilenlerden münhal kalan dairelerde yeniden seçim yapılacak

Sirop ve İstanbul'dan Milletvekili seçilen Yusuf Kemat Tengerenik Sinop'a tercih etti

Bazı seçilenler
Bazı seçilenler... (List of names and details)

İkinci atom bombası tecrübesi bu akşam yapılıyor

İkinci atom bombası tecrübesi bu akşam yapılıyor. Bu akşam, dünyanın en büyük atom bombası tecrübesi, Amerika Birleşik Devletleri'nde yapılacaktır. Bu tecrübe, atom bombasının gücünü göstermek ve insanlığın bu gücü nasıl kullanabileceğini öğretmek için yapılmaktadır. Tecrübe, atom bombasının bir hedefe atılması ve hedefin yok edilmesiyle sonuçlanacaktır. Bu tecrübe, atom bombasının gücünü göstermek ve insanlığın bu gücü nasıl kullanabileceğini öğretmek için yapılmaktadır.

Filistin meselesi
Filistin meselesi, dünya barışının en önemli sorunlarından biridir. Bu mesele, Filistin topraklarının bölünmesi ve bu bölünmenin sonuçlarıdır. Bu mesele, Filistin topraklarının bölünmesi ve bu bölünmenin sonuçlarıdır. Bu mesele, Filistin topraklarının bölünmesi ve bu bölünmenin sonuçlarıdır.

MISIR ve IRAK GÜVENLİK KONSEYİNE BAŞVURDULAR

Bütün Arab hükümetleri namına Filistin meselesinin incelenmesini istedikler

Sulkesi hükümetinde ölülerin sayımı alıyor. Kayıpların miktarı 76'yı buldu

Yalı ve Belediye Meist Dr. Lütfi Kırdar istifa ettiği hakkında çıkan söylentileri tehdit etti

Yalı ve Belediye Meist Dr. Lütfi Kırdar istifa ettiği hakkında çıkan söylentileri tehdit etti

Yalı ve Belediye Meist Dr. Lütfi Kırdar istifa ettiği hakkında çıkan söylentileri tehdit etti

Yalı ve Belediye Meist Dr. Lütfi Kırdar istifa ettiği hakkında çıkan söylentileri tehdit etti

Günler Geçerken

İşe düzen vermeli

İş düzeni, bir ülkenin kalkınması için en önemli faktördür. İş düzeni, bir ülkenin kalkınması için en önemli faktördür. İş düzeni, bir ülkenin kalkınması için en önemli faktördür. İş düzeni, bir ülkenin kalkınması için en önemli faktördür.

Son seçim

Tamamı güncellenmiş bir tasakal

Yalı ve Belediye Meist Dr. Lütfi Kırdar istifa ettiği hakkında çıkan söylentileri tehdit etti

Yalı ve Belediye Meist Dr. Lütfi Kırdar istifa ettiği hakkında çıkan söylentileri tehdit etti

Yalı ve Belediye Meist Dr. Lütfi Kırdar istifa ettiği hakkında çıkan söylentileri tehdit etti

SEÇİM MÜCADELELERİ

[illegible][illegible]

Demek istiyor ki, bugün
ilece orada milleti yukundan
kaldıra oherok bir işi prensip
halkın, programı, fikirleri
halk. Partisi de oherok
Parti de sıra ayrı prensipler da
demirleme lile yürüyebilir. Sika-
yetler bir bu prensipleri tatbi-
kele merdise, yüz hükümet ve
milletin emirlerinden ziyade idare
ve tabiihi mülklerden ziyade
teyazır.

Sikayetlerin çoğu Demokra-
si rejiminin tam tatbikiinde engel
teklifi olan kumandanlar kaldirilme-
si gerurken teklif edilmiştir. Bir
kumandanın emirleri, askerleri, di-
ğallı ve hahı olmalıdır. Fakat bu
sahet oldu Çukuk hükümet mü-
laazatı parti prensipleri file o-
kumanda karı verilebilir ve bu
demokrasi mülkünde muhalif parti-
leri teşvik ettilikler soru. İki
Demokrasi hükümetinde bir araya
okumak konfederale birleşme
si faaliyetleri teklif parti siyaseti

siinde boğukı kayda bozu. Sim-
di, sanalideyler adamlar deşise-
cekler. Bu deşiseyemeyen oranın
seçimler lile, bu deşiseyemeyen
hah iyi mi olacak? Oranın Alkan
biller demir inderer ama sayın
Celal Bayar'la baslangatında
Halk Partisi ve hükümeti için-
de gerimiyebilir. Celal Bayar'dan
başlamışlar, bu deşiseyemeyen
ok, bunların şahsen pek müle-
men zatlar olmakla beraber, yük-
seki meşru mesuliyetleri teza birer
"meşru" sohet, teklif ettikleri
billeri kılaktılar. Ve Ahmet Enin
Yalın, Halk Partisi içinde agremyuz
yali, Cumhuriyet Halk Partisi'ne
bakekin kılaktılar, fakat bu ke-
yazı uruslarını toplayan bir depo-
hallerinde. Yüz rejim bu işi un-
sarlarında kılattıysa imkân ver-
ebilir den bunları ilmad edip de-
mokrasi mülkünde, birleşer yahı bek-
lenek mülkünde, birleşer yahı bek-
lenek mülkünde, birleşer yahı bek-
lenek mülkünde birleşer yahı bek-

Başviri Çukuk YALIN.

[illegible][illegible][illegible][illegible]

edef olarak kullanılan gemilerden mühim bir kısmı sağlam olarak duruyor. zı gemilerdeki hayvanlara da bir şey olmadı

[illegible]

GÜNÜN ŞAKASI

Cevapsız kılmağa mahkûm bir sual

Muhallif gazeteler Türk inkılabına

İLK NETİCELİK Başbakan İsmet Paşa'nın 1. A. A. — Bu esnasda Paşa Amerika'da bulunan ilk Türk gazetesi olan "The New York Times" ile görüşmeler yapıyor. Dünkü bir bu konuşma, Türkiye'de, muhtalif de fikirlerdir. İlk, Bugün Demokrat Parti altında muhalifler bağrında olan Celal Bayan da muhtalif parti sunumlarına taraf. Demokrat sunumlarına taraf bir diğer kuruluş ise, Halk Partisi taraftarlarına da bu bir tirazın bu da ok.

Muhtalif demokrasi taraftarları

**En iyi bo. basından
kurtuluş bir şey!**

[illegible]

Almanya meselesinde Rusya muhalefeti ederse

Sovyet işgal bölgesi haricindeki Almanya'da federatif bir devlet kurmak hususunda Fransız, Amerikan ve İngiliz Bakır bir anlaşmaya vardılar

Parla, 1 (A.P.) — Bir Amerikan yayıncıdan bildirildiğine göre, dağıtıcı bakanları bugün 8 saat süren bir toplantıdan sonra saat 20 de talim edilecektir.

Türkiye meselelerinde, hiç bir görüşme yapılmamıştır.

21 milletler temsilcilerinin iptiradına karşılık yapılmış olan görüşmelerinde Türkiye hakkında da hiç bir karar verilmemiştir.

ANLAŞMA ÜSTLİLERİ

Parla, 1 (A.A.) — Burundi bakanları bir anlaşmaya varmış olmaları üzerinde yeni temin ilmiştir. Fransa maddesine 1 sun. Türkiye de diğer bölgelemleri tarafından kontrolü hakkında tam tığı anlaşma ve bakanları, bir (Sona Ser 2

— Bu adam deli mi olmuş, başı aşağı ters yürümüş
yor...

- bana kalırsa sizüm ona muhalefet yapmak istiyı
birtıl..

sayfası.

YAZARLARIMIZ
Ahmet Emin YALMAN
TATARI
Pazartesi 1 Ocak
1946
Tatari, Salı, Pazartesi, Salı
Tatari, Salı, Pazartesi, Salı

VATAN
YERİNE KÖLE - DÜŞÜNE DÜŞÜNE
Pazartesi 1 Ocak

YAZARLARIMIZ
RESSAMIN SARAYI
Yazar: Eski Ressamın Sarayı
Yazar: Eski Ressamın Sarayı
Yazar: Eski Ressamın Sarayı

ANAVATAN TOPRAKLARINA GÖZ DİKENLERE KARŞI

Son ve değişmez kararımız

Şanlı bayrağımız altında bir bütün olarak icap ederse yurt ve istiklâli korumak için son hayat damlasına kadar savaş

En iyi yeni yıl müjdesi

Rusyada hava değişiyormuş

Deli Petronun vasiyetnamesi bir tarafa bırakılıyor. Lenin'in mesajından bahsediliyormuş

Londra, 31 (A.A.) — Önceki günlerde Moskova'da bazı muhtemel değişiklikler hakkında konuşulmuştu. Bu konuşmaların sonucunda, Rus hükümeti, yeni yıl müjdesi olarak, Deli Petronun vasiyetnamesi bir tarafa bırakılıyor. Lenin'in mesajından bahsediliyormuş.

Özellikle, Deli Petronun vasiyetnamesi bir tarafa bırakılıyor. Lenin'in mesajından bahsediliyormuş.

Rus istekleri karşısında yurt içinde infial

"Şark hudutlarımızdan Boğazlara kadar Türk vatanını yirmi milyon insan nâşi ile süslemeyince, bir karış toprak vermiyeceğiz"

Özellikle, Deli Petronun vasiyetnamesi bir tarafa bırakılıyor. Lenin'in mesajından bahsediliyormuş.

Özellikle, Deli Petronun vasiyetnamesi bir tarafa bırakılıyor. Lenin'in mesajından bahsediliyormuş.

1946 yılını karşılarlarken

Yazar: Ahmet Emin YALMAN

Dün akşam 1946 yılı için...
Dün akşam 1946 yılı için...
Dün akşam 1946 yılı için...

Kışın da bitti...
Kışın da bitti...
Kışın da bitti...

Dün akşam 1946 yılı için...
Dün akşam 1946 yılı için...
Dün akşam 1946 yılı için...

Kışın da bitti...
Kışın da bitti...
Kışın da bitti...

Dün akşam 1946 yılı için...
Dün akşam 1946 yılı için...
Dün akşam 1946 yılı için...

Kışın da bitti...
Kışın da bitti...
Kışın da bitti...

Dün akşam 1946 yılı için...
Dün akşam 1946 yılı için...
Dün akşam 1946 yılı için...

Kışın da bitti...
Kışın da bitti...
Kışın da bitti...

Vatan

Yeni yıl müjdesi...
Yeni yıl müjdesi...
Yeni yıl müjdesi...

Byrnes'ün nutku

"Varılmış olan anlaşma harpten yorulmuş birçoğ milletlere ümit getirecektir"

Byrnes, Balkanlar meselesinin kendisiyle Stalin arasında müzakere edildiğini, Moskova konferansının İran bahsinde tamamıyla akim kaldığını söylüyor

Washington, 31 (A.A.) — Byrnes, Amerika Dışişleri Bakanı, Moskova konferansının İran bahsinde tamamıyla akim kaldığını söylüyor.

Amerika Dışişleri Bakanı Byrnes

Bulgaristan

Nihayet Kraliçe son veriyor

Sofya, 31 (A.A.) — Yüzyılın en büyük kadın hükümdarı, Bulgaristan Kraliçesi Zora, nihayet son veriyor.

Yeni yıl talih ileri

200 bin liralık ikramıye 302710 numarası

Ankara, 31 (Telefonla) — Milli Pazarlama Bakanlığı, 200 bin liralık ikramıye 302710 numarası...

Millî Eğitim Bakanlığının mühim kararı

Okullarda imtihan şekli değiştirildi

Ortalarda yazılı ve sözlü, Liselerde kanaat notlarıyla bitirme imtihanları birleştirildi

Ankara, 31 (A.A.) — Millî Eğitim Bakanlığı, ortaokullarda yazılı ve sözlü imtihanları birleştirildi.

Ankara, 31 (A.A.) — Millî Eğitim Bakanlığı, ortaokullarda yazılı ve sözlü imtihanları birleştirildi.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler:

Adı - Soyadı: Lale KIRCA

Doğum Yeri ve Yılı: ORDU – 1980

Eğitim Durumu:

Lise: Açık Öğretim Lisesi (Eylül 1999-Ocak 2002)

Lisans: Süleyman Demirel Üniversitesi, Tarih Bölümü (Eylül 2004-Temmuz 2009)

Yüksek Lisans: Süleyman Demirel Üniversitesi, Tarih Anabilim Dalı-Cumhuriyet Tarihi

Bildiği Diller: İngilizce-Almanca (Orta Seviye)